

Sámi dieđalaš áigečála

Sámi dieđalaš áigečála

1/2014

Doaimmahan

Kaisa Rautio Helander, Berit Anne Bals Baal,
Vuokko Hirvonen, Johan Klemet Kalstad ja Jussi Ylikoski

Sámi diedalaš áigečála

Sámi diedalaš áigečála almmuha diedalaš artihkkaliid, girjeárvoštallamiid ja eará čállošiid sámi servodaga, kultuvrra, giela, historjjá ja eará sámi ja eamiálbmogiid guoski fáttáid birra. Áigečállaga almmuhit Sámi allaskuvla ja UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš ovttas. Diedalaš áigečállagiid ja lágádusaid Norgga registaris Sámi diedalaš áigečála lea diedalaš almmuheami bajimus dásis (dássii 2) <<http://dbh.nsd.uib.no>>. Artihkkalat ja eará čállošat, mat fálluojuvvot Sámi diedalaš áigečállagii, galget leat čállojuvvon man nu sámegillii, ja dat eai galgga leat jorgaluvvon eará gielain. Sámi diedalaš áigečála čállinrávvagat gávdnojit áigečállaga neahttasiidduin <<http://aigecala.no>>.

Doaimmahus

Kaisa Rautio Helander (váldodoaimmaheadji), Sámi allaskuvla; kaisa-rautio.helander@samiskhs.no
Berit Anne Bals Baal, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.a.baal@uit.no
Vuokko Hirvonen, Sámi allaskuvla; vuokko.hirvonen@samiskhs.no
Johan Klemet Kalstad, Sámi allaskuvla; johankk@samiskhs.no
Jussi Ylikoski, UiT Norgga ártkalaš universitehta; jussi.ylikoski@uit.no

Doaimmahusčáli

Berit Nystad Eskonsipo, UiT Norgga ártkalaš universitehta; berit.nystad.eskonsipo@uit.no

Doaimmahusráđđi

Veli-Pekka Lehtola, Oulu universitehta
Hanna Outakoski, Ubmi universitehta
Håkan Rydving, Bergena universitehta
Kaarina Vuolab-Lohi, Oulu universitehta

Norgga dutkanráđđi (Norges forskningsråd) lea dorjon Sámi diedalaš áigečállaga almmuheami.

Sámi diedalaš áigečála is an interdisciplinary scientific journal published by the Sámi University College and the Centre for Sami Studies at UiT The Arctic University of Norway, with support from the Research Council of Norway. Sámi diedalaš áigečála is the only peer-reviewed scientific journal with articles originally written in any of the Saami languages. All articles have English summaries.

Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu

UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš, Romsa
<<http://aigecala.no>>

Gráfalaš bargu: Bjørn Hatteng, UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi dutkamiid guovddáš
Deaddilan: HSL-trykkeriet, UiT Norgga ártkalaš universitehta
ISSN: 0805-4312

Sisdoallu

Artihkkalat

Else Målfrid Boine – Inger Helen Erstad – Anni-Siiri Länsman – Merete Saus <i>Diehtobádji Sámis – geahččaleapmi ovddidit sámi fágaolbmuid kulturgealbbu</i>	7
The Knowledgeing Workshop in Sápmi – <i>Experiential knowledge as a basis for applying cultural competence in practice.</i>	26
Ole Henrik Magga Lullisámegiela muohtasánit	27
<i>South Saami snow terminology</i>	49
Jussi Ylikoski Davvisámegiela substantiivavuđot <i>-naga</i> -hámit giellaoahpa ja sátnevuorkká rájá alde	51
<i>Denominal forms with -naga in North Saami: Between grammar and lexicon</i>	71
Árvvoštallamat	
Ylva Jannok Nutti Sámi oahpahuš digaštallojuvvo eamiálbmotoahpahušsan	73
Doavttirlogaldallamat	
Taarna Valtonen Gáldokritihkalaš ja dutkanetihkalaš gažaldagat sámegielaide báikenammadutkamis	81

Diehtobádji Sámis – geahččaleapmi ovddidit sámi fágaolbmuid kulturgealbbu

ELSE MÁLFRID BOINE

UiT Norgga árktaš universitehta

INGER HELEN ERSTAD

ANNI-SIIRI LÄNSMAN

Oulu universitehta

MERETE SAUS

UiT Norgga árktaš universitehta

Leat iskan mo riikkaidgaskasaččat geahččaluvvon skuvlenmálle, man gohčodit *diehtobargobádjín*, sáhtta ávkkástallat go geahččala ovddidit sosiálabargiid ja eará fágabargiid kultuvrralaš máhtu dahjege kulturgealbbu. Diehtobargobáji guovddáš ulbmilin lea geahččaladdat sierralágan bargovugiid, maiguin vigget fidnet *sániid* fágabargiid jávohis vásáhus- ja kulturamáhtui. Go jávohis kulturamáhtu birra sáhtta hállat, de dan sáhtta maiddá atnit ávkin fágalaš barggus. Dát bargovuohki heive earenoamážit daidda fágabargiide, geat barget olbmuiguin. Prošeakta *Diehtobádji Sámis* geahččaluvvui jagiid 2009–2010 Finnmárkkus. Leat čállán dán artihkkala *Diehtobádji Sámis* -prošeavtta vásáhusaid ja bohtosiid birra, daningo mii háliidit leat mielde ovddideame profešuvnnalaš fágalaš barggu sámi servodagas.

Fáddásánit: jávohis máhttu, reflekten, kulturamáhttu, fágalaš kulturgealbu

Álggahus

Nils-Aslak Valkeapää (1994) dikta govve bures artihkkala sisdoalu. Dikta lea su girjjis *Nu guhkkín dat mii lahka*. Go iežas siskkáldas riggodaga čalmmustahtta, de dat ii leat buorrrin dušše olbmui alccesis, muhto earáide maiddá, muitala Valkeapää midjiide.

beaivvádagas

ihitet skahposatnai

man roakčanan leage dovdu,

duolvan, durddas

ovddolaš,

mun

mungo

nu guhkin dat mii lahka

ráhkistit

ráhkistit sáiggagan iežas,

dan ija beliid,

suoivvanasaid,

beaivvádagaid

vuoí sáhtášii ráhkistit iežáid,

ráhkistit

diehtit

dát lea mu

ahte sáhtášii

addit dan

earáí'e

Divttastis Valkeapää (1994) muitala, ahte vásáhusmáhttu, mii galggašii leat olbmui oalle oahpis ja lagaš, orru muhtumin leame hui guhkin. Mii leat prošeavttas *Diehtobádji Sámis* geahččalan muhtun sámi sosiálabargiiguin oážžut oidnosii dan mii lea *nu guhkin* vaikko lea *lahka*.

Duogáš

Diehtobargobádjji lea metodalaš bargoneavvu, mii lea veahkkin jávohis vásáhusmáhtu reflekteeremis (Erstad 2005: 87–102). Diehtobargobádjis deaivvadit praksis ja teoriiija. Dán proseassas oasseváldit ovddidit systemáhtalaččat sin bargui gullelaš kulturmáhtu ja -ipmárdusa ja maiddá fágalaš, persovnnalaš ja eksisteanssalaš áddejumi iežaset barggu hárrái.

Prošeavttas, man EU ruhtadii jagiid 2006–2008 áigge, geahččaledje diehtobargobádjji metoodan go ordnejedje formálalaš lassioahpu davviriikkalaš, esttelaš ja Espánnja sosiálabargiide. Prošeavtta nuppi oasis jagiid 2008–2010 lei bagadallan ja pedagogalaš ávnnasteapmi guovddázis, ja dan áiggis maiddá heivehedje prošeavtta ođđa joavkkuide (Erstad & Hansen 2013a: 15–17). Prošeavtta vuodul leat ráhkaduvvon pedagogalaš materiálat ja antologiija, masa oasseváldit leat čállán vásáhusaideaset birra (Erstad & Hansen 2013a: 13).

EU-prošeavtta evalueren čájeha, ahte oasseváldit leat leamaš hui duhtavaččat prošeaktii ja dasa mo dat lea čađahuvvon (Nordstoga 2008: 8). Oasseváldiide lei mávssolaš go besse reflekteeret iežaset persovnnalaš vásáhusaid ja iešvuodaid virggálaš barggu oktavuodas ja go fuobmájedje, ahte lea vejolaš oktii laktit *iežas fágalaš mu ja persovnnalaš mu* (Nordstoga 2008: 10). Sii atne maiddá joavkobargguid árvvus ja muiteledje ahte čállinproseassa gáibidii sis ollu.

Sámi guovllu prošeaktii bijaimet namman *Diehtobádjji Sámis*. Mii bovdiiimet sámi fágaolbmuid ovttá Finnmárkku gielddas geahččaladdat mo dát bargovuohki doaimmašii Sámis. Norgga Sámediggi lea ruhtadan prošeavtta ja dat čađahuvvui jagiid 2009–2010.

Dutkangažaldagat ja dutkanvuohki

Dán artihkkalis mii suokkardallat *Diehtobádjji Sámis* -prošeavtta vásáhusaid ja bohtosiid. Ulbmilin mis lea dutkat livččiigo diehtobádjji dakkár pedagogalaš bargovuohki, mainna sáhtášeimmet buoridit sámi fágabargiide profesuvnnalaš kulturgealbba. Erenoamážit leat beroštuvvan das, lihkestuvaimetgo prošeavtta áigge oazžut johtui oahppanproseassa, mas sámi fágabargit ohppe ođđa

vugiid atnit iežaset jávohis kulturmáhtu buorebut ávkin juohkebeaivválaš, fágalaš barggus. Smiehtadit maiddái, mo min dutkan sáhtášii veahkehit sámi servodaga fágabargiid reflekteeret iežaset duppallolla sihke sámi servošiid lahttun ja oahppan fágaolmmožin ja ná lasihit sin kulturgealbbu.

Dutkanvuogi vuodđun lea akšuvdnadutkan, mas oasseváldiid diehtu lea guovddášis, nugo vuodđoprošeavttasge lei (Erstad 2005: 56–61). Čuovvut akšuvdnadutkama proseassaid árvoštallanvuogi man Krogstrup (1997) lea hutkan. Artihkkala guovddáš materiálan leat sosiálabargiid mitalusat ja vásáhusat. Sii, geat háliidedje oassálastit, ožžo čálalaš dieđuid diehtobargobáji čadaheami birra.

Diehtobáđji Sámis -prošeavtta bagadallijoavkkus ledje golmmas dán artihkkala čáliin. Sámegeielat bagadalli doaimmai joavkoláidesteddjin. Juohke čoagganeami maŋŋá son čálii referáhta deaivvadeamis. Referáhtta sáddejuvvui oasseváldiide. Maŋimus čoagganeamis oasseváldit ožžo árvoštallat proseassa, ja dat ságastallan báddejuvvui. Olles dát oahppanproseassa ja materiálat, mat dan áiggis buvttaduvvojdedje, leat dán artihkkala empiralaš vuodđun. Dan maŋŋá go ieš prošeakta lei juo nohkan, de artihkkala čállinbargui searvvai vel sámegeielat sosiologa, gii lea dutkan sámi servodaga.

Materiála analyseremis leat geavahan kvalitatiiva dutkanmetodaid. Dutkanmateriála lea ordnejuvvon ja kategoriserejuvvon sierra fáttáid mielde (Braun & Clarke 2006: 89–93) min teorehtalaš kulturgealbbu áddejumi vuodul (Kvernmo & Stordahl 1990: 5; McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26; Saus 2006a: 50–51). Go analyseriimet materiála, de manaimet čada olles proseassa: dutkkaimet čoagganeamiin ságastallojuvvon temáid, oasseváldiid čállošiid ja buot guđa čoagganeami referáhtaid. Mii barggaimet case- ja akšuvdnadutkama árbevieru ja prinsihpaid mielde. (Erstad 2005: 60–61; Rennemo 2006.)

Kulturmáhttu ja kulturgealbu

Mii earuhit doahpagaidd *kulturmáhttu* ja *kulturgealbu*. Kulturmáhttuin mii oaivvildit daid dieđuid ja dáidduid, maid olmmoš lea oahppan iežas kulturbirrasis bajásgeassima ja eallinvásáhusaid bokte. Máhttu lea čadnojuvvon vásáhusaide, ja olbmos leat dájvja eambo dieđut go máhttu iešguđetlágan áššiid birra (Fredriksen 2012: 43).

Vaikko olbmos livččiige kulturmáhttu, de sus ii liikká soaitte leat doarvái kulturgealbu. Geavtlaš kulturgelbui gullá dáidu áddet ja árvvoštallat kulturerohusaid (Weaver 1999). Dat lea vejolaš dalle, go olmmoš dovdá iežas ja earáid historjjá, kultuvrra ja servodatdiliid ja máhtta daid dieđuid vuodul reflekeret kulturerohusaid. Fágabargin olmmoš galgá máhttit árvvoštallat mo ain goasge lea kultuvrralaččat ja sosiálalaččat vuoiggalaš meannudit dihto áššiin. Fágabargi galggašii maiddá máhttit rievdadit iežas jurddašannmáliid ja -proseassaid; son galggašii dovdat iežas ovdagáttuid ja dain beroškeahtta bastit gudnejahttit ja dohkkehit maiddá dakkár olbmuid, geat leat earáláganat go son ieš. Fágabargi galgá maiddá birgehallet dakkár olbmuiguin, geaid duogáža son ii dovdda ja geaid searvvis son ii soaitte dovdat iežas oadjebassan (Weaver 1999: 222–223).

Kulturgealbbu ovddideapmi ii goittotge sáhte leat dušše fágabargiid ovdasvástádussan, muhto dat ferte maiddá meroštallojuvvot ja váldujuvvot vuh-tii virggálaš servodatvuogádaga ulbmiliin ja doaimmain iešguđetlágan dásiin (McPhatter & Ganaway 2003: 107; Saus 2006a: 50–51). Jos eat máhte čielgasit meroštallat kulturgealbbu doahpaga, de lea váttis maiddá árvvoštallat leago fágalaš bargu kultuvrralaččat doarvái buorre vai ii (Johnson & Munch 2009: 229).

Mii hállat dávjá kultuvrra birra oppalaččat, dego buohkain geain lea sámi duogáš, livčče oktasaš ja bissovaš iešvuodát. Generaliseremat dahje oppastahttimat dego *sápmelaččat leat luondduolbmot* sulastahttet essentialisttalaš vuogi hállat olmmošjoavkkuid birra. Das coggat olles olmmošjoavkku kultuvrra ovtta sehkki ja meroštallat dan ráddjejuvvon iešvuodaid dahje dovdomearkkaid vehkiin. Oppastahttimii gullá dávjá maiddá homogeniseren: mii navdit, ahte dihto joavkku lahtut leat buohkat ovttaláganat (Kuokkanen 2009: 15–17; Smith 1999: 72–74).

Ná gáržžes oaidnu ii gal sáhte leat fágabargis gii bargá olbmuiguin. Lea iešalddis čielga ášši, ahte fágabargi ferte dovdat servodaga almmolaš kultuvrralaš vieruid, oainnuid ja eará kultuvrralaš albmanemiid. Dasa lassin son galgá goittotge maiddá atnit muittus, ahte ovttaskas olbmuin leat iešguđetlágan kulturáddejumit ja kultuvrralaš čatnosat; juohke olmmoš ádde ja eallá kultuvrra iežas ládje. Juohke kultuvrras leat muhtin oktasaš dovdomearkkat, sápmelaččain ovdamearkka dihtii giella, gáktegeavaheapmi ja

historjá, muhto olbmui leat iešguđetlágan čatnosat dáidda. Olbmot huksejit iežaset kultuvrralaš identitehtaid iešguđetlágan symbolaid ja fáttáid vuodul.

Jos fágabargis lea menddo stereotiippalaš kulturáddejummi iige son váldde vuhtii ovttaskas olbmuid vugiid *eallit kultuvrra*, de son soaitá navdit olbmuid dihtoláganin: sus soitet leat eambo (ovda)gáttut go dieđut sin birra. Danin lea dehálaš ahte fágabargi viggá áddet olbmuid, geat geavahit su bálvalusaid, ja ahte son ohcá dieđuid sin kultuvrra birra ja váldá vuhtii *ollislaš kultuvrra* iešguđetlágan variánttaid go smiehttá, maid kultuvra mearkkaša ovttaskas olbmui. (Weaver 2011: 48; Kuokkanen 2009: 42–46; Porsanger 2007: 21–23; Smith 1999: 74.)

Jávohis máhtu ja vásáhusa reflekten – vuohki buoridit kulturgealbbu

Go fágabargi ovddida iežas kulturgealbbu, de son ferte bargat golmma dásis: didolašvuoda ja kultursensitiivavuoda dásis, dieđu ja kognitiiva kulturáddejummi dásis ja doaibmama dásis (McPhatter 1997: 262; Saus 2006b: 41–43; Saus & Boine 2008: 26). Dát dásit leat govviduvvon govvosis.

Govvus. Kulturgealbbu visualiseren (McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26).

Go fágabargi deaivvada vuosttaš geardde veahkkedárbašeddjiin, de son áicá sudno gaskasaš kulturerohusaid ja viggá váldit daid vuhtii. Liikká sus sáhttá

leat vel oalle oppalaš ja muhtun muddui stereotiippalaš govva kultuvrras. Dalle son lea govvosa málle vuosttaš dásis, diđolašvuođa ja kultursensitiivavuođa dásis (McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26).

Kulturgealbba ovddideami nuppi dásis fágabargi buorida iežas kulturáddejumi. Son háhká teorehtalaš oahpu, mii lasiha su dáiddu reflekeret ja analyseret dan mo kultuvrralaš fenomenaid galggašii váldit vuhtii olmmošgaskavuodain ja mánggakultuvrralaš birrasiin (Kvernmo & Stordahl 1990: 5; McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26).

Goalmát dásis fágaolmmoš gidde fuomášumi iežas doaibmanvugiide ja viggá heivehit daid buorránan kulturáddejumis ektui (McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26). Buot golbma dási fertejit leat oppa áigge aktiivvalaš anus vai sáhttit hállat kulturgealbba dahje kultuvrralaččat dohkkehahti vuogis bargat iešguđetlágan fágalaš birrasiiguin. Govvosa málle lea diehtelas dušše analyhtalaš málle iige duohta dilis sáhte sirret dáid dásiid. Galgá maiddái muitit, ahte olbmos ii leat goassege doarvái kulturgealbu, daningo proseassa lea dynámalaš ja jođus olles áigge.

Teorehtalaš refleksuvnna vehkiin fágabargi guorahallá iežas vuolggasajiid, eallinárvvuid, árvoáddejumiid ja dan, man láhkai son eallá daid ektui beaivválaš dilis (Erstad 2009: 3; Polanyi 1967: 4). Jávohis máhttu lea dakkár, ahte mii diehtit eambo go maid sáhttit muitalit. Jávohis máhttu boahká ovdan min doaimmain ja dat sáhtta leat vurkejuvvon min gorudii dahje áŋkorastojuvvon kultuvrra norpmaide (Molander 1996: 35). Go fágabargit hállat bargovásáhusaideaset birra, de jávohis, hálakeahtes áddejumiide ja vieruide biddjojuvvojit sánit ja dat rivdet ná eksplisihta diehtun. Metaforat, dáidda ja kulturovdanbuktimat sáhttet veahkehit hállat ovdamearkka dihtii dovdduid ja hálakeahtes vásáhusaid birra ja ná bidjat sániid jaskes dihtui (Erstad & Hansen 2013b: 30).

Refleksuvdnaproseassas galgá atnit buot dásiid (diđolašvuođa, dieđu ja doaimma dásiid) ja aktiivvalaččat sirdásit dásis nubbái ja fas ruovttoluotta. Olmmoš ferte leat diđolaš kulturerohusain, diehtit kultuvrraid birra ja doaibmat dán dieđu vuodul. Go olbmos lea kulturgealbu, de son ii dárbbáš sirret dáid áššiid, muhto dat vuhttojit su jurddašeamis ja doaimmain. Go olmmoš šaddá diđolažžan iežas siskkáldas vásáhusdieđus ja jávohis máhtus, de son áddegoahká dan mávssolašvuođa ja maiddái atnigoahká dan árvvus. Son maiddái bastá diđolaččat, aistton Valkeapää (1994) «*addit dan earái'e*».

Diehtobádji kulturgealbba ovddideami bargoneavvun

Dás mii čilget makkár proseassa leat čadahán *Diehtobádji Sámis* -prošeavtta olis. Tabellii leat ráhkadan čoahkkáigeasu buot guđa čoagganeamis ja daid deaivvademiid fáttáin.

Golgotmánnu 2009	Juovlamánnu 2009	Guovvamánnu 2010	Cuoŋománnu 2010	Geassemánnu 2010	Skábmamánnu 2010
1. čoagganeapmi	2. čoagganeapmi	3. čoagganeapmi	4. čoagganeapmi	5. čoagganeapmi	6. čoagganeapmi
Vuordámušat Čielggadeamit Njuolggadusat Soahpamušat Muitalusat ja reflekšuvnnat	Njálmmálaš ja čálalaš muitalusat ja reflekšuvnnat Esseija ovddi- deapmi	Muitalusat Reflekšuvnnat Esseija ovddi- deapmi	Reflekšuvnnat Muitalusat, metaforat, sátnevádjasat ja eará kultur- ovdanbuktiin- vuogit Esseija ovddideapmi ja gáldut	Reflekšuvnnat Esseija ovddideapmi ja gáldut	Reflekšuvnnat Esseija ovddi- deapmi ja gáldut Loahpaheapmi – evalueren
5 oasseváldi ledje diedihán, 4 oassálaste	3 oasseváldi	2 oasseváldi	2 oasseváldi	2 oasseváldi	2 oasseváldi
Diehtobádje proseassa					

Tabella. Guđa čoagganeami čađaheapmi, fáddá-, oassálastin- ja proseassačielggadus.

Vidas diedihedje iežaset searvat prošeaktii, njealjis álge, ja guovttis heittiiga gaskan rievdan bargo- ja studerendiliid dihtii. Guokte oasseváldi čađaheigga olles proseassa.

Vuosttaš čoagganeamis ledje mielde njeallje oasseváldi. Álggos hálaimet sin vuordámušaid ja maiddái *Diehtobádji Sámis* -prošeavtta njuolggadusaid ja bargovuogi birra. De siđaimet sin muitalit man nu čuolmma dahje váttisvuoda birra iežaset barggus. Sávamet, ahte muitalusat gieđahallet áššiid, maid birra sis lei leamaš váttis hállat ja maid sii ledje dovdan unohassan. Rávviimet sin vuos muitalit čuolmma dahje váttisvuoda birra čoagganeamis, de čállit dan birra čállosa ruovttus, ja muitalit fas ođđasit boahhte čoagganeamis.

Nuppi čoagganeamis ledje mielde golbma oasseváldi. Sii jotke muitalit iežaset bargui guoskevaš konkrehta čuolmmaid ja váttisvuodaid birra. Eará

oasseváldit guldaledje dárkilit juohke oasseváldi mitalusa ja geardduhedje mitalusa nu mo sii ledje gullan dan. Háleštallan ja imaštallan, maid dát proseassa bohciidahtii, veahkehii oasseváldiid áddet sihke sin bargovásáhusaid earenoamášvuoda ja maiddái almmolašvuoda čiekŋaleappot. Sii maiddái baste oaidnit iežaset mitalusa ođđa perspektiivvas ja ipmirdedje maiddái, ahte sin mitalusa sáhtta dulkot mángga ládje.

Goalmát čoagganeamis ledje mielde guokte oasseváldi, ja soai čađaheigga olles proseassa. Oasseváldi guovttos smiehtadišgođiiga erohusaid doahpagiid *persovnnalaš*, *formála* ja *priváhta* gaskkas. Bargooktavuodas ii galggaše sudno mielas leat priváhta dahje menddo formála. Galggašii baicce máhttit heivehit iežas meannudeami juohke geavaheaddji ja su dárbbuid ektui.

Njealját čoagganeapmi dollui meahcis, nugo okta oasseváldi lei evttohan. Dollagáttis, káfe vuoššadettiin ja suovasbierrgu ja márfi basedettiin, oasseváldi guovttos suokkardalaiga *profešuvnnalašvuoda* doahpaga. Soai veardideigga *autoritehta*-sáni eará doahpágiiguin main lea vuostesisdoallu: persovnnalaš, priváhta ja vuollegašvuhta. Soai čilgiiga, ahte go hukse luohtamuša, de lea dehálaš leat persovnnalaš ámmátlaččat. Muhto ferte maiddái doalahit gaskka ja leat eahpepersovnnalaš, ovdamearkka dihtii dalle jus veahkkedárbbášeaddji duskkástuvvá dahje bealkkestuvvá muhtun ášši geažil. Olmmoš gii lea oktavuodas fágaolbmui, sáhtta šaddat menddo priváhta, ja amas su čádjidahttit dan jáhkku ahte fágaolmmoš lea su skibir, de lea dehálaš, ahte fágaolmmoš lea persovnnalaš, muhto liikká doalaha gaskka.

Vidát čoagganeamis hálešteimmet das makkár persovnnalaš vásáhusat oassálasti guoktás ledje sosiálabarggus báikkálaš servodagas. Soai čujuheigga eahpenjulges gulahallanvuohká, mii lea dábálaš sámi servodagain, ja suokkardalaiga mo dat mángii viggá stivret háleštemiid. Go veahkkedárbbášeaddji álgaha ságastallama eahpenjulges vuogi mielde, de fágaolmmoš sáhtta čuovvolit dan, daningo dat lea lunddolaš háleštanvuohki maiddái sutnje.

Oasseváldi guoktá mielas lea goittotge dehálaš heivehit eahpenjulges háleštanvuogi dárbbu mielde; dan ferte árvoštallat veahkkedárbbášeaddji dili ja hálesteami ulbmila ektui. Jus lea ságastallan alkohola dahje eará mirkkuid geavaheami birra, ja veahkkedárbbášeaddji galggašii fuobmát man ollu ja man dávjá son geavaha daid, de galgá ságastallat rahpasit dan birra vaikko nubbi vikkašiige mohkohallat ja hállat eará áššiid birra.

Dán čoagganeamis oasseváldi guovttos šattaiga diđolažžan iežaska háleštanvugiid birra. Dán vuodul soai buvttiiga ovdan, ahte profeshunnalaš oktavuodain galggašii eambo ságastallat sierra kultuvrraide mihtilmas gula-hallanvugiid birra ja das mo dat váikkuhit fágalaš háleštallamiidda. Oasseváldi guovttos oaivildeigga maiddái, ahte kultuvrralaš fáttát ja iešvuodat galget váldot vuhtii viidábutge buot sámi servodaga almmolaš bálvalusain ja poli-tihkalaš ságastallamiin ja mearrádusain.

Guđát čoagganeamis lei oasseváldi guoktás loahppaevalueren. Soai dajai-ga ahte leaba ollu oahppan das mo kultuvrralaš vásáhusat báidnet bargovugiid. Muitalusaid ja čállinbargguid oktavuodas soai ovdanbuvttiiga dovdduideaskka ja eará persovnnalaš áššiid, maid eaba lean ovdal bargooktavuodas giedahallan. Dál soai áddiiga buorebut iežaska muitalusaid ja vásáhusaid almmolaš beliid ja maiddái daid erenoamáš beliid, mat laktásit sámi kultuvrii.

Oasseváldi guovttos muitaleigga, ahte barggus soai dábálaččat hállaba hui oppalaččat kultuvrra birra. Dál soai vásiheigga man dehálaš lea maiddái dutkat iežas olmmožin ja fágabargin sámi servodagas kultuvrralaš árvvuid ja oaiviliid ektui. Dollagáttečoagganeapmi luvvii proseassa: dát eahpeformálalaš čoahkkananvuohki viidudii ja galljudii ságastallamiid kompleksa fáttáid bir-ra. Go soai luhtiiga jodiheapmái ja bagadalliide, de soai duosttaiga ságastallat ja čállit hui rahpasit. *Diehtobáđji Sámis* -prošeakta bisttii dan muttos guhkes áiggi, ahte oasseváldi guoktás lei doarvái áigi čiekjudit iežaska refleksuvnnaid ja gazzat oahpu njálmálaš ja čálalaš muitalusaid dulkonproseassain.

Oasseváldi guovttos geavaheigga sátnevádjasiid, divttaid ja muitalusaid čiekjudan dihtii jávohis máhtuska ja vásáhusaideaskka. Vai lea álkit áddet mo diehtobáđjis bargojuvvui sierra fáttáiguin, de čájehit dás moadde ovdamearkka čállinproseassas.

Vuosttaš ovdamearkkas boahhtá bures ovdan, mo sátnevádjasiid meark-kašumiid dulkon veahkehii oasseváldiid oaidnit kulturerohusaid. Nubbi oasseváldi čálii dárogiel sátnevádjasa *Den som tier samtykker* ('Go orru jiena-jávohaga, de mieđiha') birra ja fuobmái, ahte dan sáhtta dulkot mángga ládje. Dárogielas sátnevádjasa sáhtta dulkot duohtan: go olmmoš orru jaska, de son lea ovttaoaivilis dahje mieđiha. Muhto sámi servodagas sáhtta leat nu, ahte olmmoš orru jaska daningo ii leat seamma oaivilis dahje lea jurddašeame.

Dát erohus bijai oasseváldi smiehttat mo sámiid eahpenjulges háleštanvuoh-ki váikkuha gulahallamii sámi servodagas fágalaš oktavuodain: «Go nubbi lea

jaska, de ferte liikkáge joatkit hálešteami, ii vuollánit, muhto bajidit daid áššiid, maid birra ii leat nu álki hállat – sániid bidjat dasa», čállá son ja lasiha, ahte «mu mielas fágabargi galggašii oahppat fuobmát sámegiela ja dárogiela sániid, sátnevádjasiid ja eará symbolaid mearkkašumiid erohusaid». Sámi servodagas geavahit dávjá govvideaddji ja symbolalaš giela go válldahallet ja mitaladdet iešgudegelágan áššiid birra, mii fas ii leat nu dábálaš dáža máilmmis.

Nuppi ovdamearkkas fas oaidnit, mo sámegiel dikta oaččui sápmelaš fágabargi reflekeret iežas gaskavuoda boarrásit olbmuide ja fulkkiide. Son dovddai, ahte juoga geasuhii su Rauni Magga Lukkari (2006: 10–12) divttas *Mun vuorkkun du iežan váimmus*. Divttas Lukkari govvida mo soga boarrásepmosat fievrredit máhtu buolvvas bulvii, ja mo olbmot atnet sin dan dihtii árvvus, ja mo sámi servodagas soga boarrásepmosat áddejit iežaset sajádaga nuorat fulkkiid ektui. Earenoamážit dát vearssat čuhce oasseváldái:

*Ruvven du oaiveasi
ja silbon vuovttaidat vuolde
Guoskkahan rámidemiin
dieđuidat dáidduidat báhku
mas arvasit juogát
ja jirpmiin bijat*

*Don it dušše nissonolmmoš
guoibmi ja mannji
don eadni, ipmi, siessá
muottá ja goaski
Dáid galbma guovlluid čeahppi
du gieđas lei oallugiid eallin
maid várjalit hálidit*

Lukkari divtta sáhtta dulkot nu, ahte sámit atnet boarrásit fulkkiid alla árvvus sin dieđuid ja dáidduid dihtii. Maiddái sámi dutkit leat buktán ovdan dan, ahte árbevirolaš sámi servodagain soga boarrásat leat mávssolaš vásáhus- ja diehtogaskkusteaddjit ja sin atnet alla árvvus (Balto 1997: 67–73; Kemi 2000: 24–25).

Oasseváldi buohtastahtii divtta máilmmi ja iežas árgabeaivvi sosiálabargus. Go son veardidii iežas jurddašeami divttas ovdanbuktojuvvon árvvuide, de son oinnii čielgaseappot makkár cealkkekeahates árvvuide ja mearkkašumiid son laktá soga boarrásabbuide; su mielas boarrásiin duođaid lea eambo vásáhusmáhttu. Divtta vuodul son maiddá áddegođii, ahte nuorra fágabargiin soaitá leat váttis veahkehit boarrásat sápmelaččaid fuolkevuoda ja ahkeearu dihtii: sii eai álo dieđe mo boarrásat fulkkiiguin galggašii láhttet fágalaččat eaige boares olbmot álo soaitte atnit árvvus nuorat olbmo fágalaš máhtu.

Divtta álkes ja govalaš ovdanbuktinvuohki movttiidahtii oasseváldi suokkardallat sámi fágabargi mohkkás gaskavuodaid fulkkiide dalle go son lea barggus dihtii duppalrollas: fágabargin ja fuolkin. Son fuobmái maiddá, ahte olmmoš ferte leat diđolaš das, ahte sámi kultuvrii čadnon árvvut ja fágalašvuoda gáibádusat sáhttet muhtumin leat ruossalagaid. Dikta veahkehii su áddet, manin boarrásat fulkkiiguin ii leat álo álki doaibmat sierralágan bargooktavuodain.

Digaštallan

Dán barggus mii leat geahčadan vásáhusaid, maid leat ožžon, go leat čadahan pedagogalaš *Diehtobádji Sámis* -prošeavtta ovttas sámi fágabargiiguin. Mii háliideimmet diehtit heivego dát vuohki ovdánahttit sámi fágabargiid kulturgealbbu. Mii leat govvidan dán čálloš proseassa, mii lei jođus *Diehtobádji Sámis* -prošeavtta áigodagas lágiduvvon guđa čoagganeami áigge. Leat maiddá ovdamearkkaiguin čájehan, makkár bargovugiid geavaheimmet. Dál mii ovdanbuktit muhtun bohtosiid, maid mii oaivvildit leat erenoamáš miellagiddevaččat sámi servodaga fágabargiide.

Vásáhusvuđot máhtu lokten oidnosii

Min dutkan čájeha, ahte *Diehtobádji Sámis* -metoda veahkeha fágabargiid reflekeret sin vásáhusvuđot máhtu. Divttaid analyseren ja dulkon lea buorre ovdamearka bargovuogis, mainna sáhtta oazžut oidnosii fágabargi jávohis máhtu (Schön 1983: 24). Min prošeavttas oasseváldi guovttos áddiiga Rauni Magga Lukkari (2006) divtta vuodul, manin ámmátolbmo ja fuolkki rollaid

sirren sáhtttá leat váttis ja mohkkás ášši sámi fágabargiide. Oassálasti guovttos geavaheigga ollu áiggi reflekteeret sámi fágabargi duppallrolla ámmátolmmožin ja sámi servoša dahje soga lahttun. Soai aniiga dán fáttá miellagiddevažžan ja hástalussan maiddái eará sámi fágabargiide. *Diehtobádjji Sámis* fálai sudnuide vejolašvuoda loktet dáid áššiid oidnosii ja bidjat sániid sudno jávohis, persovnnalaš vásáhusaide ja dilemmaide.

Sámiid gulahallanvuogit ja daid hástalusaid fuobmán

Sámiid gaskkas lea mihtilmas ahte ságastallet bálddalagaid eaige njunnálagaid. Olbmot ságastallet dávjá dehálaš áššiid birra ovdamearkka dihtii biillain vuodettiin, bargadetiin dahje dolastaladettiin (Boine 2005: 83). Maiddái min prošeavtta oasseváldi guovttos ságastalaiga rahpasit ja álkit go bálddalagaid hálešteigga dollagáttečoahkkimis.

Go hálešteimmet dárogiel sátnevádjasis *Den som tier samtykker* ('Go orru jienajávohaga, de miediha'), de oassálasti guovttos buvttiiga ovdan, mo jaskesvuoda ja smávva bottožiid sáhtttá atnit ávkin go háleštallá olbmuiguin fágabargi rollas. Jaskes bottut sáhttet rahpat ođđa vejolašvuodaid, ja dasto sáhtttá gulahallat nuppiin su jurdagiid ja geahččanvugiid birra. Go fágabargi máššá guldalit mii veahkkedárbašeaddjis lea miela vuolde, de son čájeha, ahte atná nuppi olbmo árvvus. Go veahkkedárbašeaddji dovdá ahte fágabargi guldala su, de son luohtta buorebut fágaolbmui.

Oasseváldi guoktái eahpenjulges háleštanvuohki lea oahpis sámi kultuvrra vuodul. Fágalaš oktavuodain fas gáibiduvvo njulges háleštanvuohki. Sudno mielas lei váttis njuiket ovttá háleštallanvuogis nubbái. Soai árvaleigga liikká, ahte guktuid háleštallanvugiid lea jierpmálaš geavahit, muhto daid ferte heivehit iešguđetlágan diliide ja ságastallama ulbmiliidda. Ná soai čanaiga báikkálaš, sámi kultuvrii gullevaš norpmaid formálalaš sosiálabargui. Teorehtalaš ságastallamiid bokte oasseváldi guovttos gávnaheigga, ahte sierralágan gulahallanvuogit leat guovddáš kultuvrralaš ja etnalaš fenomenat, maid galgá váldit vuhtii go bargá olbmuiguin. Proseassa boadusin oasseváldi guovttos heittiiga jurddašeamis oktageardánit kultuvrra birra ja ovddideigga iežaska dáidduid váldit vuhtii mánggalágan kultuvrralaš ovdanbuktimiid. (Weaver 2011: 48; Kuokkanen 2009: 42–46; Porsanger 2007: 21–23; Smith 1999: 74.)

Diehtobargobádji gaskaoapmin čalmmustahttit báikkálaš ja formálalaš ášahusaid bargovugiid erohusaid

Lea váttis buohtastahttit *Diehtobádji Sámis* ja EU-prošeavtta bohtosiid, go dain ledje goabbatlágan rámmat ja ulbmilat. Lea liikkáge miellagiddevaš árvoštallat fáttáid mat bohte ovdan Sámis ja eará joavkkuin. Nordstoga (2008: 14) lea analyseren EU-prošeavttas 15 čállosa. EU-prošeavtta oasseváldit suokkardalle dávjá, mo giedahallat fágalaš sierramielalašvuodaid bargiid gaskkas, ja nuppe dáfus sosiálabargi oktavuodaid fálaldaga geavaheaddjái. Oasseváldit maiddá suokkardalle ollu iežaset virggálaš rolla ja kritihkalaččat guorahalle mo livčce sáhttán eará láchkai bargat dihto áššiin. Dan oktavuodas oaidnit muhtun oktasaš beliid ja maiddá dehálaš erohusaid joavkkuid gaskkas. Kultuvrralaš olit ja norpmat, mat bohtet ovdan sámi materiálas, váilot EU-prošeavtta čállosiin. EU-prošeavtta oasseváldit suokkardalle, eambo go sámit, ovttaskas olbmo árvvuid, ovddasvástádusa ja fágalaš gáibádusaid erohusaid.

Lea maiddá vejolaš oaidnit iešguđetge riikkaid fágalaš bargovugiid erohusaid. Čállosiid analyseren čalmmustahtta dan, ahte Espánnja sosiálabargit vásihit iežaset leat hui okto dalle go barggus bohtet ovdan váttis áššit. Davviriikkalaš sosiálabargit fas buktet ollu eambo ovdan oktasašbargguid ja vuogádagaid soahpameahttunvuodaid (Erstad 2013: 120).

Diehtobargobádji pedagogalaš bargovuohkin

Diehtobádji Sámis lea pedagogalaš bargobádji ja lágideimmet dan oalle stuorra ja viiddis proseassan. Ordniimet guhtta čoagganeami, mat biste mánga beavivi hávil, ja čoagganemiid gaskkas lei ollu bargu. Diehtobádji lea oavvilduvvon bargoneavvun, man vehkiin sáhtta oažžut ovdan áššiid, maid birra lea váttis hállat. Dán proseassas geavaheimmet iešguđetlágan vugiid – dáidaga, kultuvrra ja estetihka – vai oasseváldi guovttos gávnnášeigga sániid váttis áššiide ja čuolmmaide. Dát bargovuohki veahkehii sudno háleštallat bargohástalusaid birra. Sudnos lei dárbu oahppat eambo dáid áššiid birra sihke oktavuodaid dásis, teorehtalaččat ja konkrehtalaš doaimmaid oktavuodas. Dán oahppanproseassa mii geahččalit govvidit kulturgealbba golmmadásat govvosis (geahča govvosa).

Diehtobádjeproseassa loahpas oasseváldiid bargočuolmmat eai leat šat dušše ovttaskas olbmuid vásáhusat, muhto olles servodahkii guoski čuolmmat

maid birra galgá hállat maiddáim almmolaš fágalaš ja politihkalaš dásiin ja maid ferte ovttas čoavdit. Oasseváldit leaba lokten sudno persovnnalaš vásáhusaid ja čuolmmaid almmolaš ságastallama dássái. Dál soai leaba kulturgealbba govovosa goalmmát dásis, doaimmandásis. Dán dásis fágaolbmoss leat gálggat, maid vehkiin son bastá rievdatit gáttuid ja teorehtalaš máhtu praktihkalaš, fágalaš bargun. Dáid bohtosiid vuodul mii oavvildit, ahte diehtobádjii heive pedagogaš bargovuohkin, mainna sáhtá ovddidit sámi fágabargiid kulturgealbba sámi servodagas.

Muhtun árvvoštallamat

Háliidit veahá reflekteret min dutkanmetodaid ja proseassa čađahanvugiid ja dadjat moadde sáni daid birra. Vuosttažettiin fuomášan veara lea, ahte dušše guovttis čađaheigga olles proseassa. Diehtobádjii ordnen barggaha ollu, proseassa bistá guhká ja máksá ollu. Vai sáhtá bealuštit dákkár resursageavaheami, de fertejit oahppanbohtosat leat buorit. Mis eai čađahan doarvái olbmot proseassa vai sáhttit dadjat vástidago resursageavaheami bohtosiidda. EU-prošeavtta evalueremat čájehit buriid bohtosiid, ja min dutkamušas ii leat mihkkege mii duodašta, ahte sámi joavkku oahppanbohtosat leat earáláganat.

EU-prošeavtta vuosttaš oasi joavkkuin ledje buorit bargoeavttut, daningo sii ledje studeantan prošeavttas ja ožžo das oahppočuoggáid. Muhtin čoagganemiin ledje mielde maiddáim giedahallojuvvon fáttáid áššedovdit. Sámi joavku oassálasttii EU-prošeavtta nuppi oasis, ja dalle ledje mielde dušše joavkojodiheaddjit, geat bagadalle joavkkuid. Dát sáhtá leat váikkuhan dasa ahte muhtumat heite. Gáržžit fáldat soittii váikkuhan maiddáim oahppanbohtosiidda. Eat goittotge dieđe dan sihkkarit. Lea váttis buohtastahttit sámi oassálastiid bohtosiid Eurohpás čađahuvvon diehtobádjiiid bohtosiiguin, daningo rámmat ledje dan veardde earáláganat.

Dán oktavuodas háliidit buktit ovdan, ahte vuhtto dakkár tendensa, ahte sámi fágaolbmuide fálojuvvojit vejolašvuodát ovddidit iežaset fágalaččat dávjá muhtinlágan lasáhussan – dan maŋŋá go váldoservodahkii oavvilduvvon váldoprošeakta lea juo álggahuvvon. Sámiide oavvilduvvon fáldagain eai leat seamma viiddis ja árvvolaš ulbmilat go váldoservodaga fágabargiide oavvilduvvon prošeavttain, eaige daidda juolluduvvo seamma ollu resurssat, ja dat ruhtaduvvojitge eará láhkai go váldoprošeavttat. Nu sáhtá dat hehttet

heivehuvvon ja dásseárvosaš fáladaga ovddideami sámi álbmogii. Min mielas boahhteáiggis sámiide oaivvilduvvon fágalaš doaimmaide galgá juolludit seamma ollu ruđaid ja eará resurssaid go válđoálbmogii oaivvilduvvon doaimmaide.

Loahpahus

Min dutkangažaldat lei viidát go dušše fal oasseváldiid bargohástalusaid reflekteren. Mii jearaimet sáhttágo dainna metodain ovddidit kulturgealbba (McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26). Diehtobargobáji ulbmilin lea ovdanbuktit jávohis máhtu, reflekteret dan ja fuobmát vejolašvuodaid jurddašit ja doaibmat eará ládje go ovdal (Erstad & Hansen 2013b: 29–33). Min dutkamis oaidnit man láchkai oasseváldit goargnuba vuollin bajás kulturgealbba golmmadássásaš ráidalasa mielde (McPhatter 1997: 262; Saus & Boine 2008: 26). Oasseváldi guovttos lahkoneaba ovdamearkka dihtii sohkaoktavuodaid ja daid mearkkašumi fágalaš barggus divtta bokte, gávdnaba sániid ja tearpmaid, maiguin hállat hástalusaid ja sohkkii laktáseaddji váttis áššiid birra. Soai bargaba didolaš dásis go suokkardallaba soga mávssolašvuoda lagašservodagas. Diehtodásis ja kognitiiva dásis soai fuobmába ahte virggálaš bargoetihka mielde ii heive bargat lagaš fulkkiiguin. Dalle leaba gorgnon badjelabbui máhttodásis. Goalmmát dásis gávnaheaba, ahte gáidan fulkkiiguinge ii leat álki bargat sudno fágaehtalaš norpmaid dihtii.

Dán proseassas lei oasseváldi guoktás vejolašvuolta ságastallat ja reflekteret iežaska oktavuodaid kultuvrii dalle go bargaba iežaska lagašservodagas dahje nuppiiguin sániiguin dalle go ealliba kultuvrra (Weaver 2011: 48; Kuokkanen 2009: 42–46; Porsanger 2007: 21–23; Smith 1999: 74). Oasseváldi guoktá reflekterenproseassa čájeha, mo fágabargi oahppá diehtobargobájis veaháziid mielde dovdat iežas árvvuid ja kultuvrra norpmaid ja daid vuodul maiddái áddet ja árvvoštallat kulturerohusaid (Weaver 1999: 222–223). Kulturgealbba lassáneapmi váikkuha fágabargi praktihkalaš doaimmaide ja veahkeha su bargat ja doaibmat ámmátlaččat ođđa áddejumi vuodul.

Mii navdit, ahte *Diehtobádjji Sámis* -prošeavtta oasseváldi guovttos leaba juksan buoret kulturgealbba, go mii sudnos lei proseassa álggus (vrd. govvo-sii). Oasseváldi guovttos leaba dál čeahpít fágaolbmot ja hálddašeaba iežaska

duppallrolla fágaolmmožin ja sámi servodaga lahttun buorebut go ovdal. Dain mii leat rámis min barggu dihtii.

Mii eat sáhte veardidit sámi oassálastiid bohtosiid EU-programmaid bohtosiidda eatge dieđe dange, maid min oasseváldit máhtte ovdal go álggahedje proseassa. Muhto proseassa čállinbargguin ja čoagganemiid čoahkkáigeasuin oaidnit, ahte oasseváldi guovttos juksaba proseassa áigge profeshuvnnalaš kulturgealbbu mihttomeriid. Háliidit áinnas ahte *Diehtobádjji Sámis* -prošeakta čadahuvvošii vel oktii. Dalle livččii vejolaš váldit vuhtii daid áššiid, maid vuosttaš geahččaleamis leat oahppan.

Girjjálašvuohta

- Balto, Asta 1997: *Samisk barneoppdragelse i endring*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Boine, Else Målfrid 2005: *Fra far til sønn – kjønnsperspektiv og sosial kompetanse i samisk sammenheng*. Hovedoppgave i sosialt arbeid, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria 2006: Using thematic analysis in psychology. – *Qualitative Research in Psychology* 3 (2): 77–101.
- Erstad, Inger Helen 2005: *Erfaringskunnskap og fortellinger i barnevernet*. Avhandling, dr.polit, Institutt for pedagogikk, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Erstad, Inger Helen 2009: *Kunnskapsverkstedet. Arbeidshefte. Refleksjon over praktisk kunnskap og erfaring*. Prøvetrykk. SES prosjektet. Universitetet i Tromsø.
- Erstad, Inger Helen 2013: Med Spania, Norden og Estland som arena for utviklingsarbeid. Kulturelle uttrykk og refleksjonsprosesser i kunnskapsverkstedet. – Inger Helen Erstad & Finn Thorbjørn Hansen (doimm.), *Kunnskapsverkstedet: å se det levende i en praksis*. Oslo: Universitetsforlaget. 117–137.
- Erstad, Inger Helen & Hansen, Finn Thorbjørn 2013a: Introduksjon. – Inger Helen Erstad & Finn Thorbjørn Hansen (doimm.), *Kunnskapsverkstedet: å se det levende i en praksis*. Oslo: Universitetsforlaget. 13–21.

- Erstad, Inger Helen & Hansen, Finn Thorbjørn 2013b: Kunnskapsverkstedet som pedagogisk modell. – Inger Helen Erstad & Finn Thorbjørn Hansen (doaimm.), *Kunnskapsverkstedet: å se det levende i en praksis*. Oslo: Universitetsforlaget. 25–41.
- Fredriksen, Lill Tove 2012: «Dát lea mo nu munnje oahpis» – kulturáddejupmi ja konteaksta girjjálašvuoda analysas. – *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2012: 39–56.
- Johnson, Yvonne M. & Munch, Shari 2009: Fundamental Contradictions in Cultural Competence. – *Social Work* 54 (3): 220–231. doi: 10.1093/sw/54.3.220
- Kemi, Ristin Rávdná 2000: *Barndom, nåtid og fremtid: voksne samer forteller om sin oppvekst i en rusmisbruker familie*. Hovedoppgave i sosialt arbeid, Norges tekniske naturvitenskapelige universitet (NTNU).
- Krogstrup, Hanne Kathrine 1997: *Brugerinddragelse og organisatorisk læring i den sociale sektor*. Århus: Systime.
- Kuokkanen, Rauna 2009: *Boaris dego eana: eamiálbmogiid diehtu, filosofijat ja dutkan*. Karasjok: ČálliidLágádus.
- Kvernmo, Siv & Stordahl, Vigdis 1990: Fra same til akademiker = fra deltaker til observatør: erfaringer fra utviklingen av en samisk helsetjeneste. – *Sámi medica* 1/1990: 4–10.
- Lukkari, Rauni Magga 2006: *Ávvudivttat*. Tromsø: Gollegiella.
- McPhatter, Anna R. 1997: Cultural Competence in Child Welfare. What is it? How Do We Achieve it? – *Child Welfare* 79 (1): 255–278.
- McPhatter, Anna R. & Ganaway, Traci L. 2003: Beyond the Rhetoric: Strategies for Implementing Culturally Effective Practice with Children, Families, and Communities. – *Child Welfare* 82 (2): 103–124.
- Molander, Bengt 1996: *Kunnskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Nordstoga, Sigrid 2008: *Deltakerevaluering av Kunnskapsverkstedet*. Leonardo da Vinci, Education and Culture. SES Stories Enhancing Skills. Universitetet i Agder. <<http://sesproject.uit.no/filearchive/9/91782/Deltakerevaluering%20av%20KWS.pdf>> (15.11.2014).
- Polanyi, Michael 1967: *The tacit dimension*. New York: Anchor Books.
- Porsanger, Jelena 2007: *Bassejoga čáhci: gáldut nuortasámiid eamioskkoldaga birra álgoálbmotmetodologijaid olis*. [Karášjohka]: Davvi Girji.

- Rennemo, Øystein 2006: *Aksjonsbasert utvikling i resultatorienterte organisasjoner: (work in progress)*. Arbeidsnotat nr 200. Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag.
- Saus, Merete 2006a: *Kontekstuelt barnevern*. Kultur og barnevernsarbeid hefte 2. Skriftserie 2/2006. [Tromsø]: Barnevernets utviklingscenter i Nord-Norge. <<http://uit.no/Content/233091/Hefte%202,%20Kontekstuelt%20barnevern,%20%20Saus%202006.pdf>> (15.11.2014).
- Saus, Merete 2006b: *Metoder for barnevernet i samiske områder*. Kultur og barnevernsarbeid hefte 5. Skriftserie 3/2006. [Tromsø]: Barnevernets utviklingscenter i Nord-Norge. <<http://www.bvunn.no/filearchive/3/360/Hefte%205%20%20Saus%202006.pdf>> (15.11.2014).
- Saus, Merete & Boine, Else Målfrid 2008: *Kunnskapsstatus og kunnskapsbehov for barnevernet i samiske områder*. Skriftserie 2/2008. [Tromsø]: Barnevernets utviklingscenter i Nord-Norge.
- Schön, Donald A. 1983: *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Smith, Linda Tuhiwai 1999: *Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples*. London: Zed Books.
- Valkeapää, Nils-Aslak 1994: *Nu guhkkín dat mii lahka. Så fjernt det nære*. Guovdageaidnu: DAT.
- Weaver, Hilary N. 1999: Indigenous People and the Social Work Profession: Defining Culturally Competent Services. – *Social Work* 44 (3): 217–225. doi: 10.1093/sw/44.3.217
- Weaver, Hilary N. 2011: Serving Multicultural Elders: Recommendations for Helping Professionals. – *Care Management Journals* 12 (2): 42–49.

The Knowledgeing Workshop in Sápmi – Experiential knowledge as a basis for applying cultural competence in practice

Cultural competence is a dialogue between experience and the knowledge gained from the connection to meaningful surroundings, i.e., context. This has been a subject of interest in social work in Saami regions. In this article, we argue for an extensive interpretation of *The Knowledgeing Workshop in Sápmi*.

Experiential learning represents a basis for applying cultural competence in practice. Applied to social work, this perspective is situated in a contextual interpretation of the concept of culture. The discussion is founded in a process where Saami social workers participated in an educational project.

The project, called “Stories Enhancing Skills”, is a well-structured process that has as its basis stories and experiences. It aims to develop the skills needed to take reasonable decisions in difficult and complex situations. In this study we explore the process and investigate whether this working model is suitable for developing skills in cultural competence.

This article describes how the “Stories Enhancing Skills” project helped social workers to integrate culture in their practical social work.

Keywords: tacit knowledge, reflection, cultural knowledge, professional cultural competence

ELSE MÅLFRID BOINE

UiT The Arctic University of Norway

else.malfrid.boine@uit.no

INGER HELEN ERSTAD

inger.erstad@gmail.com

ANNI-SIIRI LÄNSMAN

University of Oulu

anni-siiri.lansman@oulu.fi

MERETE SAUS

UiT The Arctic University of Norway

merete.saus@uit.no

Lullisámegiela muohtasánit

OLE HENRIK MAGGA

Sámi allaskuvla

Lullisámegiela ii leat dássemolsun ja dan fonologiijas, morfologiijas ja cealkkaoahpas leat eará nai iešvuodat mat eai gávdno eará sámegielain. Dás lea suokkarduvvon oassi lullisámegiela muohtasániin. Čuođi sátnemáddagis leat bealli earenoamáš lullisámegiela máddagat, omd. *lopme* 'muohta'. Badjel beannot čuođi sánis leat guokte goalmádasa dakkárat mat eai gávdno eará sámegielain. Dát boadus doarju jurdaga ahte lullisámegiella ferte leat guhkes áiggiid leamaš sierranas giellan. Muohtasániid lohku orru leamen bures dássálaga eará sámegielaide loguiguin. Doložis lea gulustuvvan ahte inuihttagielain leat olu muohtasánit. Orru ain nu ahte inuihtain leat olu jiekņasánit, muhto muohtasánit gal orrot leamen sámegielain eanet – ja maiddá lullisámegiella lea viehka muohtasánerikkis.

Fáddásánit: lullisámegiella, sátnerádju, muohtasánit, sámi giellahistorjá

1 Álgu

Lullisámegiella lea viehka rievddalmas eará sámegielaide ektui. Das ii leat dássemolsašupmi (omd. *guelie* 'guolli' (ol. nom.) : *gueliem* 'guoli' (ol. akk.)). Boares konsonántajietnadagat nu go álgosámegiela *-*mt*- ja *-*sn*- leat seilon, nu go ovdamearkka dihte sániin *damtedh* 'dovdat' ja *gasngese* 'gaskkas'. Lullisámegiela leat 23 vokála vuosttas stávvalis, 14 eanet go álgosámegiela. Buohkat molsašuvvet go sátni sojahuvvo. Lullisámegiela leat maiddá seilon gehčosat buorebut go eará sámegielain, omd. akkusatiivageažus -*m* ja inessiiva- ja elatiivagehčosat -*sne* ja -*ste*. Cealkkaráhkadusain leat dovddus earenomášvuodat nu go SOV-sátneortnet (omd. *Aehtjie ledtiem vöötji*. 'Áhčči báži lotti.'), nominálacealkka (*Aehtjie gâtesne*. 'Áhčči lea ruovttus.'), genitiiva possessiivacealkagis (*Staaloen lin golme baarnieh*. 'Stálus ledje golbma bártne.') ja guokte objektakásusa mánggaidlogus, akkusatiiva ja nominatiiva. Lullisámegiela ja lullisámi historjjá njunušdukti Knut Bergsland lávii deattuhit iežas oahpahusas ahte davit sámegielaide ii sáhte atnit lullisámegiela giellahistorjjálaš vuodđun. Dan dovddahii maid čállagiin, omd. ná: «De sydlige dialektene kan ikke avledes av de nordligere [...]» (Bergsland 1995: 17). Dan oainnu leat maiddá earát dorjon (Olsen 2010: 52). Dán artihkkala ulbmilin lea iskat man rievddalmas maiddá lullisámegiela sátnerádju lea eará sámegielaide ektui. Lullisámegiela sátnerádju lea unnán guorahallojuvvon dán rádjai. Dás nai

lea sáhka dušše uhca oasáziš olles sátnerájus, mii ii sáhte gal duodaštit maidege loahpalaččat.

Dovddus antropologa Franz Boas čujuhii čuodi jagi dás ovdal ahte inuihttagielain leat olu muohtasánit. Muohtasániid logu navddii Benjamin Whorf, gii leai vel dovdosit dutki go Boas, leat čuđiid mielde. Laura Martin duodaštii juo jagis 1982 ahte Whorfa logut ledje badjelmearálaččat. (Pullum 1991.) Ivan Krupnik ja Ludger Müller-Wille leaba njulgen ášši. Varas iskamiid vuodul soai leaba gávnnahan ahte inuihtat dáidet ain leat jiekŋasátneriggámusat, muhto soai fuomášahttiba ahte sámegielas soitet leat eanet muohtasánit go eará gielain (Krupnik & Müller-Wille 2010: 403).

Sámegielaide muohtatearpmat leat dokumenterejuvvon ja guorahallojuvvon oalle olu maŋemus 30 jagi áiggi (Ruong 1964; Jernsletten 1994, 1997; Magga 2006; Ryd 2007 (2001); Eira ja earát 2010; Eira 2012; Østbye ja earát (boahtimin)). Eará eamiálbmotgielaide muohtasániid lea ovddemustá William O. Pruitt dutkan ja dahkan dovddusin (omd. Pruitt 1960, 1965, 1966).

Suokkardan dás oasi lullisámegiela (sáL) muohtatearpmain, ja buohtastahtán daid ovddemustá julevsámegiela (sáJ) ja davvisámegiela (sáD) muohtasániiguin, muhto anán muittus maiddá eará sámegielaide. Geahčadan sániid mat govvidit lea go muohta vai ii, sániid mat govvidit goikemuohhtaga, njuoska muohhtaga, muohtagerddiid muohhtagokčasa siste ja alde ja sániid mat govvidit muohtagearddi mii lea eatnama vuostá. In leat suokkardan sániid mat govvidit muohhtaga áimmus (borga- ja guoldosániid), in luodda-, jiekŋa- in ge bihcenamahusaid, earret daid mat maiddá čilgejit muohtheadili. Juohke joavkkus geahčan, man olu leat sátnemáddagat, maidda ii leat vástta eará sámegielain ja man olu leat sánit (leksemat) ja sátnegihput, main leat juogo sierranas lullisámi oasis (morfemat dahje leksemat) dahje maid ráhkadus lea earálgán lullisámegielas go eará sámegielain.¹

Lean dábálaččat lohkan oktan sátnin sátnehámiid main lea seamma sisdoallu go hápmi nai lea masá seamma, omd. *hihpedah* ja *hihpedah-lopme* 'assás muohta'. Tearbma *sátnemátta* adno dás mearkkašumis 'sátneruohtas' mainna oaivvilduvvo sátnemátta mii ieš ii leat suorggáduš. Dát artihkal – earenoamážit kapihtal 2.5 – čájeha ahte muohtasánit leat lullisámegielas oalle earálgáanat go eará sámegielain.

Digaštallan artihkkala loahpagehčen doarju Bergslanda (1995) jurdaga ahte lullisámegiela ii sáhte čilget eará sámegielaide vuodul. Dan historjjálaš duogáš orru

1 Giittán Sámi diedalaš áigečállaga doaimmahusgotti ja anonyma árvvoštalli mángga fuomášahttima ovddas sihke ávnnasvuodu, dieđuid ja artihkkala hámi hárrái.

leamen eará, namalassii nu ahte lullisámi álgogiella lei čuoldásan sierra álgo-sámeielas juo.

Ávnnasvuodđun leat adnon lullisámeigiela sátnegirjiit Knut Bergsland ja Lajla Mattsson Magga lullisámi-dáru sátnegirji (Bergsland & Mattsson Magga 1993) ja Lajla Mattsson Magga dáru-lullisámi sátnegirji (Mattsson Magga 2009). Daid girjiid ovdamearkkaide in merke čujuhusaid. Dasa lassin leat Lajla Mattsson Magga sátnegirjiid main leat moanat sánit mat eai leat vuos ollen sátnegirjiide. Dat leat merkejuvnon LMM. Muđui leat adnon sámeielaid sátnegirjiit ja *Álgu: Sámeielaid etymologalaš diehtovuodđu* (Á-SED).² Lean geahččalan doalahit ráji nu ahte gieđahalan dušše sániid, mat dábálaččat adnojuvvojit duššefal muohttaga ja muohtadiliid birra. Sániid juohkin semánttalaš joavkun ii leat álki dainna go stuora oassi tearpmain sáhttet govvidit mánggalágan iešvuodaid. Juohkin ii leat ge deatalaš. Válđoášši lea govvidit sániid ollislaš valljodaga ja sániid giellahistorjjálaš gaskavuodaid eará sámeielaid sániide.

Mearkkašumiid mat álgogálduin leat čilgejuvnon dárogillii, duiskkagillii dahje eará gielaide, lean jorgalan davvisámeigillii.

2 Muohtasánit

2.1 Gokko ii leat muohta

Muohtadili eai govvit duššefal muohtanamahusat, muhto maiddá sánit mat eaktudit ahte sáhtásii leat muohta. Dát sánit govvidit ahte ii leat muohta, muhto daid ii sáhte áddet eará go muohttaga ektui:

bievle, *byövle* bievla, bievladielku; *bievledh* bievlat; *bievledidh* bievlladit; *beavloes* bievllus (muohttaga haga), mas leat bievladielkkut (gidđat); *bievles* bievllus, mas ii leat muohta; *bievlen* (lea) bievla, bievlan
bírhts(e)-bírhts-tjaktje čakča goas lea unnán muohta; *bírhtsehtidh* (leat dakkár dilli ahte) lea unnán muohta
radte buolaš bievla; *radtes-tjaktje* čakča goas lea buolaš bievlan
rakse bievladielku (LMM); *bievle-raksh* bievladilkkožat (gidđat) (LMM);
raksedh, *raksedidh* (dilli nu ahte) ihtet bievladilkkožat (LMM)
reglie unna bievladilkkoš

2 Čujuhus dasa lea ohcansániin, omd. Á-SED: *deaškut*.

-ruehtie *bievle-ruehtie* bievliadielku; *råahtan* bievllus, mas ii leat muohta (eatnama birra); *råahtasjidh* oidnot bievllusin, oidnot ahte ii leat muohta *sielie* sealas, rini ja muohttaga haga (muoraid ja vuovddi birra) *siknges* árrat bievllus ja sanjas (danjaseatnama ja rissiid birra); *sikngedh* sakŋat ja goikat biekkas (omd. muoraid birra maid olmmoš roggá muohttagis dálvet)

Sátnemáddagiidda *rakse*, *reglie* ja *birhts(e)*- eai oro leamen vástagat nuppiin sámeielain. Daid sátnemáddagiid guovddáškonsonantisma lea maid hárvenaš. Sátnemáddaga *-ruehtie* vásttan dáidá leat julevsámeigiela *roahtte* 'bievliadielku duottareatnamis (giđđat, mii oidno guhkás)' (Kintel 2010: 257). Álgosámeigiela **oa*-vásttan sáhtta oainnat muhtomin leat *ue* lullisámeigiela, ja **uo* vásttan fas *åa*. Sátnemáddagiidda *bievle*, *sielie*, *radte* ja *siknges* leat vástagat sáD *bievla*, *sealli*, *rodde*, *sanjas* ja sáJ *bievlla* 'bievla, bievliadielkkut', sáJ *selas* 'mas ii leat muohta ii ge ritni', sáJ *radda* 'heajos siivu dainna go lea unnán muohta', sáJ *sagŋat* 'sakŋat' (Kintel 2010: 39, 273, 246, 267). Dáin ovddasta *bievle* álgosámeigiela sátnemáddaga ja dan vástagat gávdnorit buot sámeielain (Lehtiranta 2001 (1989): 102–103). Lullisámeigiela suorggádusat vástidit maid eanas davvisámeigiela suorggádusaide, muhto *byövle*, *bievles* ja *bievlen* leat earenoamážat. *Radte*-sánis lea dát mearkkašupmi dušše lullisámeigiela, namalassii ahte ii leat obanassiige muohta, dušše buolaš bievla. Ruong (1964: 78) muitala gal ahte maiddá julevsámeigiela sáhtta sátni adnot maid eatnama birra go lea duššefal bihci. Davvisámeigiela *rodde* govvida ahte lea muohta muhto unnán.

Dán 8 sátnemáddagis orrot 3 leamen lullisámeigiela sierranas máddagat. Oktiibuot leat 20 leksema main 13 orrot leamen sierranas lullisámeigiela sánit.

2.2 Muohttaga mearri ja ollislaš hápmi

Muohtagokčasa eatnatvuolta dahje assodat rievddada dálkkádagaid ja duovdagiid mielde. Dát sánit govvidit man olu lea muohta:

feelpehtahke, *feelpeth* báiki gosa lea čoggon muohta
habpehtahke, *habpehtohke*, *hobpehtahke* lihakeahtes muohta, assás muohta; joavgan muohta
heepsiehtahke muohta mii lea joavgan, muhto ii leat dahkan garra čeargga; *heepsedh* dahkat (muohttaga) luotkkusin ja geahpasin (go cuoŋu jávká)
hihpedh, *hihpedh-lopme* assás muohta; *hihpelidh* joavgat muohttaga

jatne- muohtan, mas lea muohtagovččas; *jatne-guevtele* muohtaduottar; *jatnedh* borgot; *jatnasjidh* leat (dan dilis ahte) lea borgon
jiehkje, *jiegkuve* jassa váris geasset; jiehkki; cuokca (jassa rastá joga dahje rastá jogaža gidđat)

klâvhroeh, pred. *klâvhran* skilžžas ja mas leat muohtačagit guolggain (beatnaga birra); *klovhredh*, *klâvhrodh* skilžut ja muohtahuvvat (omd. beatnaga, heastta, muora d. olbmo birra); *klovhrelidhkie* mas leat muohtačagit ja skilžžit; *klovhrelidahkesne*, *klovredahkesne* (lea) skilžžas ja mas lea muohta
laevlie veahá muohta (bievlan); *laavlesidh* borggastit veahá

lopme muohta; *lopmes*, *lopmijs* mas lea olu muohta; *lopmedahke* muohtasiivu čakčat

læjja muohta bievlaeatnamis

mavhle assás oppas; *mavhledh*, *mavhledahke* assás oppas, olu vahca nu ahte šaddá lossa siivu; hui luotkkos muohta masa vuodju čiekjalassii

moehstege, *moeth* muohta, muohtagovččas; muohtavalljodat

sielke bistevas jassa mii jieknju čavčča beallai

smeagredh rodna, dakkár siivu čakčat ahte leat muohtadielkkut ja bievllet; *smagran* (eatnamis lea) muohta duokko dáikko, muhto muđui bievla

speangedh-tsoevtse njalkkas jassa

speatnoe, *speatna* jassa (mii bistá geassái, mas sáhtttá vurkkodit bierggu)

tjijlese muohtačoahkki mii johtttá riđus

tjijrese stuora jassa alla váris (mii lea bákteravddas, muhto sáhtttá gahččat go suddagoahttá)

tjohtese jassa váris geasset

tsoevtse, *tjoevtse* (stuora) jassa (geasset)

voere, *voeredahke* assás oppas, nu ahte illá goastá; *voeres* mas lea olu muohta

Dáid sániid sátnemáddagat orrot áiccastuvvon duššefal lullisámegielas ja ubmisámegielas (sáU) 'muohta'-mearkkašumiin: *feelpehtahke*, *heepsehtahke*, *hihpedh*, *jatne-*, *klâvhroeh*, *laevlie*, *lopme*, *læjja*, *smeagredh* ~ *smagran*, *speangedh*, *speatnoe*, *tjohtese* ja *voere*. Mihtilmasamus sátni dáin lea *lopme*, mii dál gávdno duššefal lullisámegielas, muhto lei 1600- ja 1700-jagiid áiggi maiddá ubmisámegielas (Bergsland 1995: 14). Sáni vástta lea suomagiela *lumi* (*lume-*) 'muohta'. Lea árvaluvvon ahte *lopme* livččii loatnasátni, muhto dat dáidá leat urálalaš árbesátni (Sammallahti 1998: 118).

Earát dain sániin orrot leamen lullisámegiela ja ubmisámegiela sierranas sánit. *Læjja*-sáni vástta lea ubmisámegiela *lijjoo* 'vuosttas, seakka muohta', ja seamma mátta lea vearbbas *lijjoot* 'muohttit seakka muohttaga' (Schlachter 1958 s.v. *lijjoo*; *lijjoot*). Knut Bergsland lea merken iežas sátnečoakkáldahkii, ahte *smeagredh* lea várra seamma go *smagredh* man mearkkašupmin son lea merken 'muohta ja bievla seahkálaga' mii vástida *smagran*-adjektiivva mearkkašupmái. Sátnái *laevlie* ii oro gávdnomiin muohtasátni vásttan, muhto hámi dáfus dat orru leamen seamma go davvisámegiela *lávli* (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *law 'le*), duortnossámegiela *lávlie* 'guolggat biktasiin' (Lagercrantz 1939 nr. 3298), maid mearkkašupmi sáhtta doalvut jurdaga seamma guvlui go 'veaháš muohta bievlaeatnamis'. Ánte Aikio lea árvalan ahte *tjohtese* ja *časttas* livččiiga historjjálaččat seamma sátni (Aikio 2004: 14), muhto dat ii oro vejolaš. Lullisámegiela *ht* ii sáhte vástidit davvisámegiela *st*-konsonántagihppui, ja lullisámegiela *o* eaktuda **u* nuppi stávvalis.

Tjijrese-sáni máddagii lea vásttan julevsámegiela *tjijdas* 'muohtaguha (mii lea čohkkejuvvon oktii), stuora muohtačahki (mii lea fierahuvvon)' (Kintel 2010: 325). Maiddá sáJ *tjajdas* 'jorbálágan spábba dahje čopma juogamas' (Kintel 2010: 318) orru leamen historjjálaččat seamma sátni. Sátnehámiid *habpehtahke* ja *habpehtohke* mátta dáidá leat seamma go *abpe* 'oba' dainna go lullisámegielas lea *h*-jietnadat sátneálggus oalle leavvi nu go eatnat sátnebárat čájehit, omd. *aartoe* ~ *haartoe* 'hárdu, oalgi, oalgedákti'. Sátnemátta lea nappo seamma go sániin sáD *oppas* ja sáJ *åppås* 'oppas muohta dahje oppas duottar' ja sáJ *åbådahka* 'gassa muohta mii lea dimis ja luotkkus' (Kintel 2010: 382, 378). Dat vástida ollásit lullisámegiela sátnehápmái dainna go julevsámegielas ii leat erohus *d* ja *ht* gaskka 2. ja 3. stávvala gaskkas nu ahte omd. *lågádit* máksá sihke 'logadiť' ja 'logahit'. *Tsoevtse* vástida dárkilit julevsámegiela sátnái *tsuobttsa* 'jassa dahje muohtaeanan' (Kintel 2010: 339), ja davvisámegiela sátni *cuokca* 'jieknašaldi dahje muohtašaldi joga rastá' lea maid etymologalaččat seamma sátni. *Jiehkke*, *jiekguive* lea seamma go sáD *jiehkki*, sáJ *jiehkke* (Qvigstad 1893 s.v. *jiehkke*). Sátnemátta *mavhle* vástida ollásii davvisámegiela *muovhla* ~ *muovla*-máddagii. Hasselbrink (1981–1985 s.v. *mavletakke*) lasiha oainnat iežas sátnegirjjis dieđu ahte sáni vuosttas stávval sáhtta maid leat *muö*-. *Moehtege* vástida sámegielaidda oktasaš *muohta*-sátnái man vástagat gávdnojit miehtá sámi giellaguovllu ja esttegielas. Sátni navdojuvvo leat bohtán balto-šlávlaš gielain (Sammallahti 1998: 255).

Oktiibuot leat 21 sátnemáddagis 13 sierranas lullisámegiela ja ubmisámegiela máddaga. 34 sánis leat 27 lullisámegiela sierranas sáni.

2.3 Goikemuohhta

Dát sánit govvidit goikemuohhtaga iešvuodaid:

båskoes, fåskoes varas (muohhtaga birra); luotkkos, gehppes vahca (ollu)
fleavmoe, fleavma vahca (goikkis ja luotkkus); *fleavmoes-lopme, fleavmas-lopme* luotkko muohhta, man buolaš lea mollen
govne-siepmie buorre guohtun, muohhta mii lea goikkis dego gutna
gåavre-lopme hui luotkkos muohhta
lopme-vetsmie vahca
saanja-lopme, saanje-lopme, saenjehtje-lopme seanášmuohhta, seanáš; *saenjehtje* seanášmuohhta vaza vuolde; *seenjedh* seaknjut (muohhtaga birra), goikat (muohhtaga birra, nu ahte guohtun buorrána)
saevlie roavva seanáš
saevries lopme luotkkomuohhta (gidđat); *saavrodh* lutkkosmit ja roavásmuvvat (muohhtaga birra)
syöngelh seanášmuohhta (álki bohccui goaivut čađa)
-tjåane lopme-tjåane jiekŋamuohhta; *tjåånge* (go leat) bastilis muohtačalmmit (LMM)
tsievie garra muohhta mii guoddá smávvásiid

Dán ovttanuppelogi sátnemáddagis leat sierranas lullisámegiela sátnemáddagat dát: *båskoes, fleavmoe, gåavre-, saenje- ~ saanja-, saevlie, siepmie* ja *-tjåane*. *Fleavmoe*-sáni sullasaš lea ubmisámegiela sáni *flävvdò-muahta* 'vahca' (Schlachter 1958 s.v. *flävvdò-muahta*) mearusoassi, muhto dat ii leat ollislaš vástta. Vejolaš vástta sáhtta leat davvisámegiela *leavdnit*-sáni mátta (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *læw 'dnet*). *Saevries*-sánis dáidá gal mátta leat hámi dáfus seamma go sánis sáL *saavrehks* 'barggan, sávri' ja sáD *sávri*, attr. *sávrrer* ja sÁJ *sávrrer*, attr. *sávres* 'sávrrer' (Kintel 2010: 271). Dat lea oktasaš sámi sátni (Lehtiranta 2001 (1989): 120–121), muhto mearkkašupmi lea masá juo nuppe guvlui lullisámegiela *saevries*-sánis. Dan dihte ii leat áibbas čielggas ahte livččii seamma sánis sáhka. Sátnehámit *båskoes* ja *fåskoes* leaba gis guovtteláganat, muhto mearkkašupmi lea seamma ja dan dihte dáidet leat seamma sáni variánttat.

Vetsmie vástta lea julevsámegiela *vassme* 'asehis vahca' (Kintel 2010: 353) ja davvisámegiela *vasmi* 'gehppes borga' (Sammallahti 1989a s.v. *vasmi*). Knud Leema sátnegirjijis lea *vasbme* 'varas muohhta, mii lea nu asehaš ahte illá oidno' (Leem 1768 s.v. *vasbme*). Seamma mátta lea vearbbaš sáD *vasmalit* (Nielsen 1979

(1932–1962) s.v. *vás 'mâlit ~ vás 'pâlit*). *Syöngelh* dáidá leat surggiiduvvon seamma máddagis go davvisámegiela *searjáš* ja julevsámegiela *særjásj* (Kintel 2010: 312), mii lea guovddáš muohtatearbma bitonsámegielas davás ja nuorttas gitta darjjesápmái (Lehtiranta 2001 (1989): 122–123). Ja *tsievie* vástida sániide sáD *ceavvi* ja sáJ *tsievve* 'dekčojuvvon, garra muohta' (Kintel 2010: 338). Maiddái dát lea guovddáš muohtatearbma ja lea dovddus miehtá sámi giellaguovllu, earret darjjesámegielas. Muhto nu go Lehtiranta (2001 (1989): 16–17, 8) lea fuomášahtán, de darjjesámegiela ja ubmisámegiela sátnecoakkáldagat leat váilevaččabut go eará sámegielain. Guovddáš sátni mii davvin ja nuortan gitta gielddasámegiela rádjai adno goikemuohhtaga birra, namalassii sáD *vahca*, sáJ *vahtsa* 'veaháš vahca, áinnádat' (Ryd 2007 (2001): 322), gávdno gal ubmisámegielas *vahtsa* 'asehis muohtagovččas' (Schlachter 1958 s.v. *vahtsa*), muhto ii leat áiccastuvvon lullisámegielas. Lagercrantz (1926 nr. 3004; 1939 nr. 8299) lea merken *væhtjedh*, *væhtjaldahke* *vahca*-sáni suorggádussan, mii sáhtá leat **vih̄tje*- (< **vih̄tse*-) máddaga suorggádus mii fas sáhtášii leat *vahca*-sáni vástta. 11 sátnemáddagis leat 7 earenoamáš lullisámegiela máddaga. Sánit leat buohkanassii 16 main 13 leat lullisámegiela earenoamáš sánit.

2.4 Njuoska muohta

Njuoska muohta lea vissásit leamaš mátkkošteami hehttehussan juo bivdoservodaga áiggi. Gottiid ja bohccuid guohtundili njuoska muohta sáhtá billistit jos čoskiida dakka maŋŋil. Dan dihte dáidá leat leamaš dárbbášlaččat govvidit dakkár muohtadiliid go goikemuohhtaga. Dát sánit govvidit njuoska muohhtaga:

deavere lopme njáhcumuohta mii masá dohpá sabehiidda

dielhvere lopme njáhcumuohta mii masá dohpá sabehiidda; *dielhverdidh* njázudit (muohhtaga birra); *deahveres* lossa (muohhtaga, siivvu birra)

diētjke lopme njáhcumuohta, dobadat; *diētjkehtidh*, *deaktjedh* šaddat menddo njáhcui, arvigoahtit (borgga birra); *diētjkegidh*, *deaktjadidh* njázudit, njuoskat (muohhtaga birra); *deaktjih* šaddat soavlemuohta galbma eatnama ala (ii bievla ii ge muohta); dobadahhtit

dimhpere-lopme muohta mii dohpá; *dimhperdidh* dohpat (muohhtaga birra)

klæjhpodh šaddat njáhcumuohhtaga vuollai; *klyjhpeldihkie* čázi, njuoskasa dahje njáhcumuohhtaga vuolde; *klæjhpan* (lea) njáhcumuohhtaga dahje njuoskasa vuolde

lovve-lopme, lovvedh-lopme njáhcumuohta
njaatsoe njáhcú, liehmu dálvet
saevlie-lopme luotkkos njáhcumuohta
sahpoe, *sahpah* luotkkos, veahá njuoskkas (muohttaga birra, mii goitge ii doba)
sieble, sieblehth-lopme soavlemuohta, njáhcumuohta
sleptjie njáhcumuohta, čalggadansiivu giđđat; *slaptjodh, sláptjodh* šaddat čalggadansiivu (*sleptjie*)
slohte njuoska, dipma muohta (giđđat); njázos muohta (mii ii doba); *slohtedh* lutkkosmit ja njuoskat (muohttaga, siivvu birra giđđat); *slohtijahtjedh* lutkkosmišgoahtit ja njuoskagoahtit (muohttaga birra)
såevlie soavli (jienja alde), jiekŋasoavli
tjaste njuoska seanášmuohta (giđđat)
tjeetsedh njuoskat čađa (omd. muohttaga birra); *dajve lea eevre tjeetseme tjirrh* *så voedtje lea sjiđteme* duovdagat leat čađa njuoskan nu ahte bajoš lea jikŋon *tjijhtedh* garrat čađa (muohttaga birra, arvi geažil); *tjijhtes* nu garas ahte guoddá omd. bohcco (muohttaga birra) (LMM)

Sátnemáddagiidda *deavere, dielhvere ~ dealhvere, dimhpere-, klæjhpodh, saevlie-* ja *sahpoe* eai oro leamen vástagat nuppiin sámeielain. *Slohte* muittuha gal sÁD *šlahtta-* ~ *šlahtti-*sáni mii gávdno viidát sámi giellaguovllus ja lea skandinávalaš gielain loatnasátni (Qvigstad 1893 s.v. *šlahtte*), muhto lullisámegiela sáni vokalisma ii vástit eará sámeielaid vokalisimii.

Sátnemáttá *dietjke-* orru sáhttimin leat davvisámegiela *deaška-*máddaga vástta, mii gávdno maiddá anársámeielas ja nuortalašgielas (Á-SED: *deaškut*). Sisdoalu dáfus heivejit maid dát máddagat oktii. Vearba *deaškasit* ja eará seamma máddaga suorggádušat adnojuvvojit oainnat eanas dakkára birra mii lea njuoskkas. *Sleptjie-*máddaga vástagat leat sÁJ *slabttse* 'soavlesiivu, soavli, njuoska njáhcumuohta' ja sÁU *slib* 'tsee' 'njuoska muohta' (Schlachter 1958 s.v. *slib* 'tse'). Sátnemáttá *lovve-* vástida davvisámegiela *luvvat-*sáni máddagii mii lea seamma sátni go sÁJ *luvvat* 'njuoskat' (Kintel 2010: 192), ja dat ii oro gávdnomin nuortalis davvisámegiela. Sihke *lovve-* ja *dietjke* adnoba maiddá eará oktavuodain go muohtadiliid birra. *Njaatsoe-*máddaga dárkilis vástagat leat sÁD *njáhcú*, sÁU *njaahrtsoo* 'čáhccás giđđamuohta' (Schlachter 1958 s.v. *njaahrtsoo*) ja sÁJ *njáhtso* 'njuoska muohta' (Kintel 2010: 225). Eará sámeielain dat ii leat áiccastuvvon (Á-SED: *njáhcú*). Sátnemáttá *sieble* lea dovddus miehtá sámi giellaguovllu

gitta gielddasámegillii (Lehtiranta 2001 (1989): 124–125), omd. sáD *sievlla*, sáJ *sieblá* 'njuoska muohta giđđat' (Kintel 2010: 273), sáU *siáb 'la* 'njuoska muohta' (Schlachter 1958 s.v. *siáb 'la*). Sátnemátta *sáevlie* lea dovddus lullisámegiela gitta nuortalašgillii (Lehtiranta 2001 (1989): 126–127), sáD *soavli*, sáJ *soavlle* 'soavli jienja alde'. Julevsámegiela *tjihhtat* 'galbmot jiekŋan; jiekŋut čada' (Kintel 2010: 325) dáidá leat *tjihhtedh*-vearbba vástta. *Tjehtsedh* lea hámi dáfus seamma go *čáhccet*, muhto dat orru lullisámegiela leamen intransitiiva vearba. Dákkár rievdan orru gal vejolaš, nu ahte navddán dáid gullat historjjálaččat oktii.

16 sátnemáddagis leat 7 sierranas lullisámegiela máddaga. Sátnehámit leat oktiibuot 28 ja 21 dain leat lullisámegiela sátnehámit.

2.5 Gearddit muohtagierragis ja muohtagokčasa siste

Muohtagovččas ođasmuvvá dađi mielde dálvvi miehtá nu ahte muohtagierragis vulos sáhtá guorrat dálkkiid maŋos guvlui go dasa báhcet biekkaid, borggaid ja arvviid luottat dálvvi mielde. Lullisámegiela leat valjit sánit mat govvidit muohtagokčasa iešguđetlágan gerddiid:

dimhtedh, *diptedh* suddat (muohtaga ja cuŋŋo birra giđđat)
fearhkedh lasmmihit (rašes cuŋŋo dahje jienja birra man alde olmmoš vázzá);
fearhkedidh lasmmihit (muohtaga birra, dađistaga go olmmoš vázzá)
flijnedh šaddat garra cuoŋu (vári birra)
gaarehtjadtedh jiekŋut
garredh garrat (muohtaga birra guohtuneatnamis)
gebrie garra siivu nu ahte guoddá (muohta-jiekŋasiivu)
gielper-tjarve garra cuoŋu
guelpere hirbmat garas (dego láhtti); *guelpere tjarve* hirbmat garra cuoŋu
heblie asehis muohtageardi cuŋŋo alde; *habetjh* asehis muohtageardi eatnamis
njahpedihkie jiekŋagarra cuoŋu, gálljin
skarhke jiekŋaskáva muohtaga alde (LMM)
skaerrie, *skaarra* cuoŋu (muohtaga alde)
skaevie álgoskáva, cuoŋoálgu muohtaga alde (maŋŋil šaddá *tjarve*); *skaavodh*,
skeevedh galbmot, skávut (muohtaga birra); *skåavedh* jiekŋugoahit (nu ahte šaddá *skaevie*)

skijle jiekŋagarra guohtoneatnamis (muhto goikkis vuolde); *skijledh*, *skijle-dahke* asehis skáva muohttaga alde (LMM); *skijledh* garrat (muohttaga birra guohtuneatnamis), skávvut

skoerhke (garra) cuoŋu; áibbas lássejuvvon guohtun; *skoerhkedh*, *skoerhke-didh* lássašuvvat cugŋo dahje jiekŋuma geažil (guohtuma birra) (LMM)

skrâehrie asehis cuoŋu; *skrâahroestidh* šaddat asehis cuoŋu (*skrâehrie*)

skâerie asehis cuoŋu (mii skoaraida go dan alde vázza, dagaha bivddu váttisin)

slaptjedh, *slaptjedahke* cuoŋu mii lea álŋán suddat

snjaefie hui asehis cuoŋu eahkedis gidđat, nu ahte jur lea vel sabetsiivu, ja nu ahte ii doba (njázuid maŋŋil); *snjaafijh* šaddat asehis cuoŋu (eahkes); *snjaefiestidh* šaddat asehis cuoŋu

snjâehrie, *snjâedie* asehis cuoŋu (eahkes gidđat); *snjâahrijh*, *snjâadijh*, *snjâehriestidh*, *snjâadastidh* šaddat asehis cuoŋu (eahkes)

spieltie jiekŋagarra (man jikŋon arvi lea dahkan)

tjarve cuoŋu (mii guoddá); *tjarves aereden* idđedis go cuoŋu guoddá; *tjarvedh* cuoŋudit, garrat (muohttaga birra guohtuneatnamis)

tjeltie skabus, asehis skáva (muohttaga alde)(LMM)

tjevties garas, sitkat (láirri, jeakki, muohttaga, dáiggi jnv. birra); *tjevtedh* garrat (omd. muohttaga birra)(LMM)

traapke rašes cuoŋu nu ahte sabet doadjá cugŋo

trâapkedh, *trâapkedahke* asehis cuoŋu mii lea jur galbmomin (gidđaeahke-diid) ja mii ii guotte sabehiid

tsaapke, *tsaapkedh*, *tsaapkedahke* cuoŋosiivu mii ii guotte sabehiid (LMM)

tsievie garra muohta mii guoddá smávvásiid; *tseavodh* šaddat olu garra muohta; *tseevedh* bidjat garra muohttaga

Dáid sániid máddagiidda eai oro gávdnomin vástagat eará sámeielain: *fearhkedh*, *flijnedh*, *gaarehtjadtedh*, *gebrie*, *guelpere-*, *skaerrie*, *skijle*, *skoerhke*, *skrâehrie*, *skâerie*, *snjaefie*, *snjâehrie*, *tjeltie*, *traapke*, *trâapkedh* ja *tsaapke*.

Julevsámeigiela rájes luksa lea *tjarve*, sáJ *tjarvva* 'cuoŋu' (Kintel 2010: 321), sáU *tjar* 'va' 'garrasit oktii galbmom muohtagovččas' (Schlachter 1958 s.v. *tjar* 'va') guovddáš *cuoŋu*-sátni mii deavdá seamma saji go *cuoŋu* davvin. *Cuoŋu*-sánis leat fas vástagat buot sámeielain davvisámeigiela nuortalis gitta darjjesámegillii, muhto eai eará gielain. Grundströma sátnegirjjis (1946–1952 s.v. *tsuonō*) gávdno *tsuono* 'skarē' julevsámeigiela davimus suopmaniin, muhto sáni hápmi čájeha ahte dat dáidá bohtán davvin. *Skaarhke*-máddaga vástta lea sáJ *skárkka* 'guohtundilli

go lea *skárтта*’ (Ryd 2007 (2001): 321). Julevsámegiela sátni lea sierra sátnin dili birra, ii fal muohttaga birra. Lea hui dábálaš ahte seamma sátni adno sihke muohtakvaliteahta birra ja guohtundili birra, ja historjjálaččat dáin lea seamma vuodđu. *Skaevie* lea guovddáš muohtasátni sihke davvisámegiela ja julevsámegiela: sáD *skávvi*, sáJ *skávve* ’asehis cuoŋogeardi’ (Kintel 2010: 286). *Dimhtedh* ja sáJ *dibddet* ’suddat ja jávkat (cugŋo birra)’ (Ryd 2007 (2001): 129) leat historjjálaččat seamma sátnit. Julevsámegiela hámi vuodul sáhtášii navdit ahte dát lea hui boares suorggádus *dijmes*-adjektiivva máddagis, seamma ládje go *navdit* sáhtášii leat *namma*-máddaga suorggádus. Sihke sáD *dimis* ja sáJ *dimes* adnojuvvojit muohttaga birra (Ryd 2007 (2001): 317). *Skåerie*-sáni mátta lea sániin sáD *skaarádat* ja sáJ *skaarádahka* ’buorre siivu nu ahte sabehat ja gápmagat gullojit go olmmoš čuoigá cuoŋun’ (Kintel 2010: 288). *Slaptjedh*-sáni mátta (*sleptjie*) gávdno ubmisámegiela ja julevsámegiela nu go ovdal lea čilgejuvvon. *Njahpedihkie*-sáni mátta orru leamen seamma go davvisámegiela sánis *njahpit* (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *njápped*). Vuordimis livččii gal **njahpedihkie*, muhto davvisámegiela *bahta*-sáni vásttan gávdno sihke *bihte* ja *bahte* (Bergsland & Mattsson Magga 1993 s.v. *bahte*; *bihte*). *Tjevties* orru hámi dáfus leamen historjjálaččat seamma go *čavddis* ja sáJ *tjavedes* ’garas, stirddus; nanus’ (Kintel 2010: 322). Sátnemátta *gielper-* lea seamma go julevsámegiela *gielbar* ’garasin dekčojuvvon čearga’ ja dasa vástideaddji vearba *gielbbit*, *skielbbit* ’borgat ja bieggat garrasit nu ahte čeargá’ (Grundström 1946–1952 s.v. *kiel’par*; (s)*kiel’pit*). Mearkkašupmi lea gal oalle earálágan lullisámegiela. *Spieltie*-sáni mátta lea seamma go sánis sáJ *spieldar* ’baldu jogažis’ (Ryd 2007 (2001): 321, 308) ja sáD *spildi* mii Friisa sátnegirjjiis lea hámiin *spieldda* (Friis 1887 s.v. *spieldda*).

28 máddagis leat 16 sierranas lullisámegiela máddaga. 46 tearpmas leat 31 lullisámegiela earenoamáš sáni. Sátnit *tsaapke* ja *tsaapkedahke* leat lohkkuojuvvon sierra sátnin.

2.6 Muohtageardi eatnama vuostá

Bohccuid guohtundillái váikkuha sakka makkár muohta lea eatnama vuostá. Sihke davvisámegiela ja julevsámegiela lea earenoamáš tearbma, sáJ *báddnevihe* (Ryd 2007 (2001): 317 [s.v. *Báddnevihe*]) ja sáD *bodnevihi* mii govvida muohtakvaliteahta ja mii máksá ’jiekŋa, skárta dagahan ahte bodni lea heitot’ (Eira 2012: Mielddus I s.v. *bodneviikki*) Dan dihte orru vuogas guorahallat daid tearpmaid sierra. Dát sátnit govvidit dili muohtagokčasa botnis:

baadtehth, baadtehts aškkas; *jienge-baadtehts* čodđi, aškkas bávttis jna.; *baad-teldihkie* aškkastan, mas lea aškkas
gåaroe jiekŋa guohtoneatnamis (nu ahte guohtun lássašuvvá)(LMM)
gåerie álgojiekŋun, skárta (guohtoneatnamis)
habetjh asehis muohtageardi eatnamis
jiengeds, jiengedasse jiekŋaskárta
jjysege suoldni, bihci, asehis jiekŋageardi
radte lossa siivu (unnán muohta), dakkár siivu ahte cuoŋu (njázu maŋŋil, earenoamážit čakčat) billista guohtuma
sijhtjie bihci; bihcegeardi jeahkála alde; *sijhtjege, syjhtjege* bihci
skiltjie jiekŋaskárta
spjyhke muohta ja jiekŋa eatnamis, jiekŋa jeahkála alde
suevie jiekŋa guohtoneatnamis, jiekŋa jeahkála alde (billista guohtuma)
såevmie buorre goikeguohtun muohttaga vuolde
tjuekie čuohki, jiekŋa, jiekŋageardi, jiekŋaskárta eatnama vuostá (áibbas lássašuvvan guohtun); *gellien fierhten tjuekie* mánggaguardanis jiekŋa guohtoneatnamis
tsievie skárta jeahkála alde
voedtje jiekŋa mas ii leat muohta, jiekŋageardi, gálljin
våådtjeldahke jiekŋageardi; *våådtjeldihkie* mas lea jiekŋageardi

Dáid sániid máddagiidda eai oro gávdnomin vástagat eará sámeielain: *gåaroe*, *jjysege*, *sijhtjie* ja *spjyhke*. *Suevie*-máddagii leat vástagat sáD *suovvi*, sáJ *suovve* 'muohta mii darvána biktasiidda, biergasiidda, muoraide ja mii lea váivin' (Kintel 2010: 309). *Såevmie* dáidá hámi dáfus leat seamma sátni go *suevmie*, man Hasselbrink (1981–1985 s.v. *suövmie*) dulko 'muohtabiedju idjadeami várás', mii vástida Mikko Korhonen čilgehussii, vaikko su ubmisámegeala sátnehápmi livččii *suevmie* lullisámegeala čállinvuogi mielde (Korhonen 1981: 185). Earret davvisámegeala *suovdnji* gávdno sátni maiddá anársámegealas, ja Lehtiranta (2001 (1989): 128–129) navdá sáni leamaš álgoámegealas. Dan vástta suomagealas lea *sauna*, mii lea dovddus sátni ja lea anus olu gielain máilmmis. Klement Klemenson lea čilgen ahte *såevmie* sáhtá maid máksit 'roggi muohttagis bohcco guohtuma várás' (LMM). *Såevmie* ja *suovdnji* orruha historjjálaččat leamen seamma sátni.

Skiltjie-sáni vástaga mearkašupmi lea sáD *skilži* (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *skil'že*), sáJ *skilltje* 'jiekŋačalmmit, čuorbmasat galbmon njáhcumuohttagis;

jiekŋa' (Kintel 2010: 287). Davvisámegiela *rod*da ja julevsámegiela *rad*da govvidit siivvu. Dušše lullisámegiela *rad*te-sátŋi govvida maiddái guohtundili, muhto dat lea davvi- ja julevsámegiela sániid vástta. Sátnehámiin *gáerie* ja *gáaroe* orruba seamma sátŋi sisdoalu vuodul. *Gáerie*-máddaga vásttan lea sáJ *goarre* 'roavva bihci dahje muohtageardi muoras, eatnamis' (Kintel 2010: 115). *Tjuekie*-sátŋi lea guovddáš sátŋi mii govvida váttis ealátdili ja dasa leat vástagat buot sáme-gielain earret Guoládaga sáme-gielain, omd. sáD *čuohki*, sáJ *tjuohke* 'jiekŋaskárta eatnamis mii lásse bohcco guohtuma' (Ryd 2007 (2001): 332). Sánis leat maid vástagat eará suoma-ugralaš gielain (Collinder 1977 s.v. *čuokke*; Á-SED: *čuohki*). Dán joavkku eará sániid máddagiin leat vástagat ná: *voedtje*: sáD *vuožži*, sáJ *vuodtja* 'gálljin, njuohpa' (Kintel 2010: 364), *habetjeh*: sáJ *habllek* 'hui gehppes ja luotkkos vahca, gavjamuohta' (Ryd 2007 (2001): 318), sáJ *hablledit* 'borgat stuora gehppes muohtačalmmiid' (Kintel 2010: 138) ja sáD *hivli* man mearkašupmi lea 'seaggi' (árppu birra) (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *hiw'le*). Sátnehámiid *jiengeds* ~ *jiengedasse* ja *jienge-baadtehts* máddagiidda vástidit sáD *jiekŋa*, sáJ *jiegŋa* 'jiekŋa; jiehkki' (Kintel 2010: 164) ja sáD *báddat* (Nielsen 1979 (1932–1962) s.v. *bad'dât*). Ii leat áiccastuvvon ahte lullisámegielas livččii sátŋi *skárta* muohttaga birra, mii ubmisámegielas gávdno hámis *skár'tee* 'jiekŋon muohta, masa jeagil lea galbmon gitta' (Schlachter 1958 s.v. *skár'tee*). Davvelis gitta anárašgillii dat lea guovddáš sátŋi muohttaga birra mii lea jiekŋon eatnamii, sáJ *skárтта* 'jiekŋaseagáš muohtaeatnamis' (Ryd 2007 (2001): 321, 63). Vaikko *gaarhte* sáhtášii leat seamma sátŋi go sáJ *skárтта* hámi dáfus, dat ii leat adnon muohttaga birra lullisámegielas (Bergsland & Mattsson Magga 1993 s.v. *gaarhte*).

Dáin sániin leat 16 sátnemáddaga main 4 leat sierranas lullisámegiela máddaga. Tearpmat leat oktiibuot 21 ja dain leat 11 sierranas lullisámegiela tearpma.

3 Oktiigeassu ja oaivvâldallan

Sániid ja sátnemáddagiid, maid lean suokkardan dás, sáhttá ná juohkit:

	Muohta vai ii	Muohta- mearri ja muohta- šládja	Goike- muohta	Njuoska muohta	Muohta- gearddit muohta- gierragis	Muohta- gearddit eatnama vuostá	Oktii- buot
Sátne- máddagat	8	21	11	16	28	16	100
Máddagat dušše lullisámegielas	3	13	7	7	16	4	50
Tearpmat	20	34	16	28	46	21	165
Tearpmat dušše lullisámegielas	13	27	13	21	31	11	116

Tabealla. Muohtasániid ja sátnemáddagiid juohku lullisámegielas.

Dán čuođi sátnemáddagis maid lean geahčadan, orrot bealli earenoamáš lullisámegiela sátnemáddagat dan áddejumis ahte dain ii oro leamen vástta eará sámegielain nu go tabealla logut čájehit. Badjel beannot čuođi tearpmas leat guokte goalmmádasas main ii oro leamen vástta eará sámegielain. Tearpmaid lohku orru maid muhtun sajiid, earenoamážit muohtagierraga gerddiid birra, sakka stuorát go ovdamearkka dihte davvisámegielas. Deattuhan ahte buot dáid loguid ferte atnit duššefal sullalohkun. Liikká lea dát mearkkašahti boadus. Muohtasániid duodaštit dán oasi earenoamášvuoda lullisámegiela sátnerájus eará sámegielaidektui.

Sátnerájus orrot leamen mánga gearddi. Boarráseamos sániid leat oktasaš sániid eará fuolkegielaiguin ja dan dihte unnimustá 3000 jagi boarrásat, muhtumat boarráseappot. Earret *lopme*-sániid orrot davvin ja nuortan seilon eambo boarráseamos muohtasániid go lulde. Dasto lea oalle stuora oassi oktasaš sámegiela sániid mat eai gávdno eará fuolkegielain. Muhtun guovddáš muohtasániid mat leat dovdosat davvin ja nuortan, eai leat dokumenterejuvvon lullisámegielas, nu go *vahca*, *cuoŋu*, *čearga*, *moarri*, *jassa* ja *luotkku*.

Muohtasániid leat áiggi mielde ođasmuvvan ja lassánan dárbbuid mielde bivdoservodaga áiggi juo. Jáhkkinis váikkuhii muohtadilli johtimiidda ja eará

mátkkoštemiide. Gottiid ja eará elliid birgen vulggii maid muohtadilis. Sátnedár-bu sáhtta gal leat lassánan go sámít leat lávdan davás ja go boazodoallu lea lassánan. Muhto juo bivdoservodaga olbmot dárbbasjedje diehtit makkár muohtadilli lea. Čiegar lea sátni mii čájeha bures mo tearpmat ja doahpagat sáhttet deavdit dárbbuid áiggis áigái. Čiegar-sátnái leat vástagat buot sámegielain (lullisámegillii *tjiékere*), nuorttimus suoma-ugralaš gielain (hanti- ja manšigielain), samojedagielain (njeneca- ja kamásagielain) ja eará gielain nuortan (jukagirragielas). Suoma- ja gárjilgillii lea sátni bohtán loatnasátnin sámegielas. (Á-SED: *čiegar*.) Dat orru álggus leamaš guovddáš goddebivdotearbma. Čiegarbivdun gohčoduvvui bivdovuohki mas olbmot gille gielaid čiegarluottaide ala masa gottit de darvánedje. Dan rájes go olbmot doallagohte eallonáriid bohccuid, de dálveguohtundili fertedje váksugoahhtit hui dárkilit, ja nu lea *čiegar* šaddan maiddá guovddáš boazodoallotearbman. (Ruong 1964: 75, 86–87.) Duokko dáikko lea sáni mearkkašupmi maiddá 'boazoeallu' eará fuolkegielain.

Goalmmát geardin leat mearkkašahtti olu lullisámegiela iežas earenoamáš sánit. Go daid birra eai gávdno dieđut lullisámegiela olggobealde, de lea váttis árvvoštallat daid agi. Dat sáhttet dieđus leat boarrásat, muhto livčče jávkan eará sámegielain. Nubbi vejolašvuohta lea ahte dat leat šaddan maŋŋil go sámegielat earránadde. Goalmmát vejolašvuohta livččii ahte dat leat substráhtaloanat gielain mat leat jávkan, nu go Ánte Aikio (2004) lea árvalan. Sánit mat eai gávdno ubmisámegiela ge, leat várra nuoramusat. Muhto ubmisámegiela sátneráđu lea unnán suokkarduvvon. Goitge orru govddideamen dakkár govva ahte lullisámegiela lea mearkkašahtti stuora oassi sátnerájus masa eai gávdno vástagat davvin eai ge nuortan, ja masa eai leat (goit vuos) gávdnon vástagat eará fuolkegielain ge. Hui unnán muohtasánit orrot bohtán ránnágielain, namalassii dološ skandinávalaš gielas, ruota- ja dárogielas. Dárogiela muohtasániid jođanis geahčasteapmi orru čájeheamen ahte sihkkaris ovdamearka lea dušše *skaerrie*, *skaarra* (Ertresvåg 2006, dárogillii *skare*). Davvin ja nuortan ii leat dát sátni dovddus, muhto doppe gis orru *skálvi* leamen okta hárvanaš ránnágielaid loatnasániin, mii lea áiccastuvvon anáraš-, nuortalaš- ja bitonsámegiela, earret davvisámegiela (Á-SED: *skálvi*). *Jiehkke* lea árvaluvvon loatnasátnin juogo skandinávalaš gielas dahje suomagiela (Á-SED: *jiehkki*).

Muohtasániid erohusa čilgehussan eará sámegielaid ektui sáhtta leat dat ahte dálkkádat, muohtadilit ja duovdagat leat Gaska- ja Lulli-Skandinávias earálgaganat go eará sajiin Sámis. Davvin lea siseatnandálkkádat, lullin lea mearra lagabus, ja dálkkit rievddadit dávjjibut nu ahte muohtagiera suddá ja galbmo dávjá vurrolaga.

Dat sáhttá leat dahkan muohtagierraga dárkilis áicama dárbbaslaččabun lullisámi guovlluin go davvin.

Geográfalaš čilgehusaid lassin orru maiddá heivemin jurdda ahte lullisáme-giella oktan ubmisáme-gielain lea leamaš guhká sierra eará sáme-gielain. Muohta-sániid lassin leat lullisáme-gielas eará nai earenoamáš sánit, ovdamearkka dihte sánit mat govvidit lihkadeami ja dili. Birrasiid 60 vearbba čilgejit dakkár lihkadea-mi mii lea dárogillii jorgaluvvon *gâ*-sániin, omd. *vaarredh* 'vázzit jođánit (dušše olbmuid birra)', *njebpiehtidh* 'vázzit njozet vuostebiggii', *slihkedh* 'čuoigat dahje vázzit luohká bajás vitnjut', *sieljiehtidh* 'vázzit guhkes lávkkiiguin', *njætsiehtidh* 'vázzit gárvvuiguin', *njajhkesidh*, *njajhkehtidh* 'vázzit guoggut', *gaevnjerdidh* 'vázzit ráidun, vázzit maŋŋálaga (dávjá mánga kilomehtera guhkkosaš ráidun, bohccuid birra, gassa muohtan)' (Magga & Mattsson Magga 2013).

Maiddáí vuodđoskandinávalaš loatnasánit leat doložis juo bohtán lulli-sáme-gillii nu áigá ahte lullisáme-giella lei juo iehčanas giellan. Ovdamearkan dasa leat *aavtjoe* 'ávju' mii orru bohtán seamma skandinávalaš sánis go sáD *ávju*, namalassii **agju*, mii lea árvoštallon leat bohtán lullisáme-gillii juo ovdal jagi 500 m.Kr. (Bergsland 1995: 8). Sániid hámit, *aavtjoe* ja *ávju*, duodaštit ahte dat leat bohtán sierralaga. Eará seamma boares loatnasánit leat *krievve* 'boazu, čora', *maejkie* 'gihli', *raejvie* 'lottibeassi muoras' (Bergsland 1995: 8, 15–16). Maiddáí báikenammadutkan ja arkeologiija dorjot jurdaga ahte sámít leat leamaš áigá juo Lulli-Skandinávas (Bergsland 1964, 1970, 1995; Zachrisson 1986; Bergstøl 2008; Olsen 2010).

Klassihkalaš oahpu mielde (Wiklund 1947; Korhonen 1981: 47) bisui álgo-sáme-giella čeahkis gitta birrasiid jahkái 800 m.Kr. Mánggas leat árvalan ahte juohkáseapmi ferte leat álgán árabut (Bergsland 1995: 17; Sammallahti 1989b: 7; Aikio 2004: 24). Álgosáme-gielagiid álgoássanbáiki lea Erkki Itkonena teorijja mielde leamaš Suomaluovtta, Laatokkajávrrí ja Äänisjávrrí guovllut (Itkonen 1961; Aikio 2004: 28). Vaikko sámi giellaguovlu viidánii gitta mearragáttiide davás, de dat goitge lea navdojuvvon leamaš oalle homogena gielalaččat. Mikko Korhonen lea árvalan ahte vuosttas juohkáseapmi dáhphuvai dálá Suoma rájiid siskkobeaide. Liikká son navddii ahte buot dálá sáme-gielaid vuodđun lea leamaš davit álgo-sáme-giella (Korhonen 1981: 47, 50), ja seamma láhkái orru jurddašea-men maid Ánte Aikio (2004: 29). Go lullisáme-giella lea dan mađe earálágan eará sáme-gielain, de sáhtášii jurddašit ahte jura lullialgosáme-giella, mas várra ledje seilon boares giellahámit ja boares sánit buorebut go davviálgosáme-gielas, lei lullisáme-giella vuodđun. Lulit giellajoavkku olbmot sáhttet leat rasttidan

Nuortameara Mearrabogi (ruoŋagillii *Kvarken* ja suomagillii *Merenkurkku*) bokte dálvet jienja áiggi ja nu boahtán Gaska- ja Lulli-Skandináivai árrat – sakka ovdal go davit joavkku olbmot ollejedje luksa. Dán jurdaga lea Knut Bergsland namuhan njálmmálaččat moanaid jagiid dás ovdal, ja Jaakko Häkkinen lea ákkastallan ahte lullisámit ledje vuosttažat geat vadjoledje álgoássanbáikkis oarjjás ja de davás ja sáhttet leat rasttidan Mearrabogi bokte (Häkkinen 2010: 57, 59). Giellaerohus ii leat dattege háhppehan čiekŋut nu olu ahte eai leat gulahallan go sámegeielagat fas gávnnadedje. Dat čilgešii fas oktasaš ođastemiid mat leat bárustan seamma giellaláddos, nu go nomen- ja vearbasojahangehčosa *-m > -b > -v* rievdan mii orru álgán julevsámi guovllus ja viidánan luksa, omd. 1. p. ol. preseansa sáJ *boadáv* – sáL (davimus) *báatab* – sáL (gasku ja lullin) *báatam* (Sammallahti 1998: 26). Muhtun gielalaš dovdomearkkat ovttahttet vel orjješ davvisámegeiela nai lullisámegeielain, omd. preseansa 3. p. ol. hámit, mat vástidit lullisámegeiela *tjyörehápmái*, gávdnojit gitta Gárasavvonii, omd. *čirro* ‘čierru’ (Sammallahti 1998: 10).

Lullisámegeielas leat eará nai boares sánit, nugo *mueksie* (suomagillii *maksa*) ‘vuoivvas’, *tjuetsedh* (suomagillii *sataa*) mearkašumiin ‘borgat suohkadit goalkin’, *nááte* ‘sivjot gii lea nuorat go eamit’, *voektenje* ‘fierbmegoikadanholga’, *doekedh* ‘vuovdit’ ja *soeje* ‘geahpa’. Guokte manjemusa leat leavvan gitta bitonsámegeillii. Liikká leat lullisámegeielas maiddá olu oktasaš sánit eará sámegeielaiguin. 1479 oktasaš sámegeiel sánis mat navdojuvvojit leamaš juo álgosámegeielas, gávdnojit lullisámegeielas 1135 vástaga. Davvisámegeielas ja julevsámegeielas leat logut 1387 ja 1378, muhto daid sátneráđju lea eambo suokkarduvvon (Lehtiranta 2001 (1989): 8). Dasto gávdnojit maid sánit mat leat lullisámegeielas ja Guoládaga sámegeielain muhto eai daid gaskkas. Dan ektui ii leat erohus nu stuoris logu dáfus. Muhto go árvoštallá buot gielalaš erohusaid ovttas, de dat orrot doarjumin jurdaga ahte lullisámegeiella ferte leat leamaš guhká sierra eará sámegeielain.

4 Loahppa

Diehtu muohttaga birra lea álo leamaš guovddáš birgeneaktun davviguovlluin sihke bivddu, guohtuma ja siivvu dáfus, ja olmmoš vuorddášii ahte muohttaga namahusat gulašedje vuodđodoahpagiidda. Dán dutkama bohtosat leat vuos duššefal geažuheamit, muhto lullisámegeiela muohtasánit orrot leamen oalle earáláganat go eará sámegeielain. Lullisámegeielas lean dás juo lohkan beannot čuođi muohtasáni. Olles muohtasátneráđju lea sakka stuorát. Lullisámegeiella orru

leamen oalle rikkis muohtasániid dáfus. Muhto ovdal go sáhttá diehtit vissásit man rikkis leažžá eará gielaid ektui, de ferte suokkardit ja lohkat sániid velá dárki-leappot go dán rádjai lea dahkkon.

Gáldut

- Aikio, Ante 2004: An essay on substrate studies and the origin of Saami. – Irma Hyvärinen & Petri Kallio & Jarmo Korhonen (doaimm.), *Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag*. Mémoires de la Société néophilologique de Helsinki Tome LXIII. Helsinki: Société Néophilologique. 5–34.
- Á-SED = *Álgu. Sámegeielaid etymologalaš diehtovuodđu*. <<http://kaino.kotus.fi/algu/>> (22.08.2014).
- Bergsland, Knut 1964: To samiske navn på Namsen lånt fra norsk. – *Maal og Minne* 1964: 136–147.
- Bergsland, Knut 1970: Jemtlands grense mot Herjedalen i samisk lys.– *Fornvårdaren* 10 (4): 289–309.
- Bergsland, Knut 1995: *Bidrag til sydsamenes historie*. Skriftserie nr. 1. Tromsø: Sámi dutkamiid guovddáš, Romssa Universitehta.
- Bergsland, Knut & Magga Mattsson, Lajla 1993: *Åarjelsaemien-daaroen baakoe-gærja. Sydsamisk-norsk ordbok*. [Billávuotna]: Iđut.
- Bergstøl, Jostein 2008: *Samer i Østerdalen? En studie av etnisitet i jernalderen og middelalderen i det nordøstre Hedmark*. [Doktoravhandling], Universitetet i Oslo.
- Collinder, Bjørn 1977: *Fenno-Ugric Vocabulary*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Eira, Inger Marie Gaup & Magga, Ole Henrik & Eira, Nils Isak 2010: Muohtatearpmaid sisdoallu ja geavahus. – *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2010: 3–24.
- Eira, Inger Marie Gaup 2012: *Muohttaga jávohis giella. Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrievdanáiggis. The Silent Language of Snow. Sámi traditional knowledge of snow in times of climate change*. Čálu grádii/ A dissertation for the degree Philosophiae Doctor, Institutt for språkvitenskap, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø.
- Ertresvåg, Ivar 2006: *Norske ord for/om snø. Norwegian words for/about snow*. <<http://folk.ntnu.no/ivarse/snjoord.html>> (14.04.2014).

- Friis, J. A. 1887: *Ordbog over det lappiske Sprog*. Christiania: Jacob Dybwad.
- Grundström, Harald 1946–1952: *Lulelappisches Wörterbuch*. 1–10. Skrifter utgivna genom Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C: 1. Uppsala – København: A.-B. Lundequistska Bokhandeln – Einar Munksgaard.
- Hasselbrink, Gustav 1981–1985: *Südlappisches Wörterbuch*. I–III. Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. C: 4. Uppsala: Lundequistska bokhandeln.
- Häkkinen, Jaakko 2010: Jatkuvuusperustelut ja saamelaisen kielen leviäminen (osa 2). – *Muinaistutkija* 2/2010: 51–64.
- Itkonen, Erkki 1961: *Suomalais-ugrilaisen kielen- ja historian tutkimuksen alalta*. Tietolipas 20. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jernsletten, Nils 1994: Tradisjonell samisk fagterminologi. – Dikka Storm & Nils Jernsletten & Bjørn Aarseth & Per Kyrre Reymert (doaimm.), *Festskrift til Ørnulf Vorren*. Tromsø Museums skrifter 25. [Tromsø]: Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø. 234–253.
- Jernsletten, Nils 1997: Sami Traditional Terminology. Professional Terms Concerning Salmon, Reindeer and Snow. – Harald Gaski (doaimm.), *Sami Culture in a New Era. The Norwegian Sami Experience*. Kárášjohka: Davvi Girji. 86–108.
- Kintel, Anders 2010: *Báhkogirjje julevsámes dárruj*. (Báddásasj almodus). Divtasvuodna: Sámediggi.
- Korhonen, Mikko 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Krupnik, Igor & Müller-Wille, Ludger 2010: Franz Boas and Inuktitut Terminology for Ice and Snow: From the Emergence of the field to the “Great Eskimo Vocabulary Hoax”. – Igor Krupnik & Claudio Aporta & Shari Gearheard & Gita J. Laidler & Lene Kielsen Holm (doaimm.), *Knowing our ice*. Dordrecht – Heidelberg – London – New York: Springer. 385–409.
- Lagercrantz, Eliel 1926: *Wörterbuch des Südlappischen nach der Mundart von Wefsen*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning.
- Lagercrantz, Eliel 1939: *Lappischer Wortschatz*. I–II. Lexica Societatis Fenno-Ugricae VI. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- Leem, Knud (Canutus) 1768: *Lexicon Lapponicum bipartitum*. Nidrosiæ: Seminarium Lapponicum Fridericianum.
- Lehtiranta, Juhani 2001 (1989): *Yhteissaamelainen sanasto*. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.
- LMM = Lajla Mattsson Magga sátnecoggosat (mat leat sus).

- Magga, Ole Henrik & Mattsson Magga, Lajla 2013: Sørsamisk snøterminologi: Snømengde, snøkvalitet og skare. – Birgitta Fossum (doaimm.), *Åarjel-saemieh. Samer i sør*. Årbok nr. 11. Snåsa: Saemien Sijte. 73–82.
- Magga, Ole Henrik 2006: Diversity in Saami terminology for reindeer, snow and ice. – *International Social Science Journal* 58 (187): 25–34.
- Mattsson Magga, Lajla 2009: *Norsk-sydsamisk ordbok. Daaroen-åarjelsaemien baakoegærja*. [Billávuotna]: Idut.
- Nielsen, Konrad 1979 (1932–1962): *Lappisk (samisk) ordbok grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino I–V*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Leiv 2010: *Sørsamisk historie i nytt lys*. Skriftserie nr. 17. Tromsø: Sámi dutkamiid guovddáš, Romssa universitehta.
- Pruitt, William O. Jr. 1960: Animals in the snow. – *Scientific American* 202 (1): 60–68.
- Pruitt, William O. Jr. 1965: The ecology of snow. – *Canadian Society of Wildlife and Fisheries Biologists. Occasional Papers* 1: 1–8.
- Pruitt, William O. Jr. 1966: Some ecological aspects of snow. – *Ecology of the subarctic regions. Proc. Helsinki Symp. Ecology and Conservation I*. Paris: UNESCO. 83–99.
- Pullum, Geoffrey: 1991: *Great Eskimo Vocabulary Hoax and Other Irrelevant Essays on the Study of Language*. Chicago – London: The University of Chicago Press. <<http://users.utu.fi/freder/Pullum-Eskimo-VocabHoax.pdf>> (22.08.2014).
- Qvigstad, J. K. 1893: *Nordische Lehnwörter im Lappischen*. Christiania Viden-skabs-Selskabs Forhandlinger for 1893 No. 1. Christiania: Jacob Dybwad.
- Ruong, Israel 1964: *Jáhkákaska sameby*. Uppsala: Landsmåls- och folkminnes-arkivet.
- Ryd, Yngve 2007 (2001): *Snö. Renskötaren Johan Rassa berättar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Sammallahti, Pekka 1989a: *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- Sammallahti, Pekka 1989b: A Linguist Looks at Saami Prehistory. – *Acta Borealia* 6 (2): 3–11.
- Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami Languages. An Introduction*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Schlachter, Wolfgang 1958: *Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XIV. Helsinki: Suomalais-ugrilainen Seura.

Wiklund, K. B. 1947: *Lapperne*. Nordisk kultur X. Stockholm: Bonnier.

Zachrisson, Inger 1986: Forntida sörsamer. – Sverre Fjellheim & Albert Jåma (doaimm.), *Åarjel-saemieh. Samer i sør*. Årbok nr. 2. Snåsa: Saemien Sijte. 42–49.

Østbye, Eivind & Mysterud, Ivar & Magga, Ole Henrik (boahhtimin): Samisk terminologi for snø til potensiell bruk i naturvitenskapelig forskning.

South Saami snow terminology

South Saami is distinguished from the other Saami languages by numerous phonological, morphological and syntactic features. The most characteristic of them is its lack of grade alternation in central consonants, a feature that is found in all the other Saami languages and also in Finnish. In this study, I explore the vocabulary of snow: quantity, dry snow, wet snow, layers in the snow pack and the layer at the bottom of the snow pack. I further compare the basic stems, lexemes and terms with possible cognates in other Saami languages. The finding is remarkable, if not too surprising. In this article I present one hundred basic stems of snow terms, more than fifty of which have no cognates in the other Saami languages. And out of more than 150 words (lexemes) and terms, over two thirds are only found in South Saami. This seems to confirm the hypothesis that South Saami has been separated from the other Saami languages for a long period of time.

This study also has bearing on the discussion of how many terms for snow and ice languages may have. In spite of Geoffrey Pullum's critique of the myth created by Benjamin Lee Whorf (Pullum 1991), the Inuit languages are probably still world champions when it comes to the number of words for ice (Krupnik & Müller-Wille 2010), while South Saami should not be neglected as a candidate for the position of having the most words for snow in the world.

Keywords: South Saami, vocabulary, words for snow, history of the Saami languages

OLE HENRIK MAGGA

Sámi University College

ole-henrik.magga@samiskhs.no

Davvisámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámit giellaoahpa ja sátnevuorkká rájá alde

JUSSI YLIKOSKI

UiT Norgga árktalaš universitehta

Artihkal guorahallá davvisámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámiid (ovdamearkka dihte *varranaga*, *vuoiddasnaga* ja *betonganaga*) morfologiiija, syntávssa ja semantihka earenoamážit dálá čállingielas. Viiddes dutkanmateriála vuodul boahtá ovdan, ahte vaikko *-naga*-hámit leat ovdal govviduvvon ovttaskas advearban, de dat leat produktiiva morfologalaš kategoriija man syntávssalaš funkšuvnnat čujuhit dasa, ahte *-naga*-hámiid sáhttá buoremusat gohčodit substantiivavuđot adjektiivvan. Vaikko dain eai leat adjektiivvaide mihtilmas komparatiiva- ja superlatiivahámit, dat geavahuvvojit sihke predikatiivan ja attribuhttan, ja daid vuodomearkkašupmi lea 'X:in durdon' (omd. *betonganaga fiellut; fiellut leat betonganaga*). Dábálemos *-naga*-hámiid morfosyntávssa ja semantihka lassin guorahallojit maid eanet marginála geavahanvuogit, mat veahkehit oaidnit dan, makkárat leat *-naga*-hámiid prototiippalaš morfosyntákssa ja semantihkka, ja makkár rájât dain leat.

Fáddásánit: adjektiivvat, davvisámegiella, essiiva, sátneráhkadeapmi, suorggideapmi

1. Álggahus

Dán artihkkalis guorahalan davvisámegiela morfema (*-naga*) morfologiiija, syntávssa ja semantihka dakkár sátnehámiin go *varranaga*, *vuoiddasnaga* ja *betonganaga*. Dákkárat leat govviduvvon measta álo dušše sátnegirjjiin, ovttaskas sátnehápmiin, ja maiddáid ođđaseamos sátnegirjjiit muitalit lagamustá dan, ahte dakkár sátnehámit go *varranaga* gávdnojit ja dat gullet advearbbaid viiddes jovkui. Sátnegirjjiit ja giellaoahpat eai dattetge muital, man olu, goas ja mo dánlágan hámiid lea vejolaš ráhkadit, dahje goas ja mo daid sáhttá ja galgá geavahit cealkagis.

Dán dutkamuša viiddes dutkanmateriála čájeha, ahte *-naga* lea davvisámegielas oalle produktiiva elemeanta, man syntávssalaš ja semánttalaš funkšuvnnat laktásit kásushámiide, earenoamážit essiivvaide – muhto *-naga*-hámit muittuhit vel eanet adjektiivvaid, ja dan dihte daid sáhttá buoremusat gohčodit substantiivavuđot adjektiivvan. Guorahallama metodologalaš vuodđun lea árbevirolaš, empiralaš deskriptiiva gielladieđa man dán áigge dovdat namahusain *basic linguistic theory*, man sáhttá gohčodit sámegillii *vuodđogiellaoahppateoriijan* (omd.

Dixon 2010–2012). Ođđa namahusas beroškeahtá sáhka lea praktihkas seamma gielladutkama ideálas man maiddá sámeielaid dovddus dutki Paavo Ravila lea juo áigá ovdal varrasamos formalisttalaš teoriijaid čuovvovaš sániiguin karakteriseren:

Buoremus giellaoahppa lea dat, mas valjis, luotheahtti ja bures ordnejuvvon materiála hállá ieš iežas beales almmá govččahalakeahtá girjás ođđa tearpmaid ja eahpidahtti doahpágiid heavnnifierbmái. (Ravila 1951: 120; artihkalčállu jorgalus.)

Nuppiid sániiguin artihkkala ulbmilin lea addit teoriijaneutrála lassedieđuid fenomenas, mii gullá gielladutkama guovtti váldosuorggi, giellaoahpa ja sátnevuorkká dutkama, viiddes rádjaguvlui, muhto ii leat dán rádjai govviduvvon vuđolaččat goappáge geahčanguovllus. Dán dutkamuša váldoperspektiiva lea giellaoahpa bealde.

Dutkamuša empiralaš materiála váldogáldun lea čállojuvvon sámegeiella iešgudetlágan teakstašlájain. Eanaš materiála boahtá mañimuš moattilogi jagi teavsttain, ja earenoamáš stuorra gáldun leamaš UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi korpus; badjelaš bealli korpusa teavsttain (badjel 20 miljovna sáni) leat aviisateavsttat, muhto mielde leat maiddá eará teakstašlájat. Stuorra korpusis beroškeahtá dán dutkamuša lahkonañvuohki lea kvalitatiiva, ii kvantitatiiva. Empiralaš materiála lassin lean guorahallan iežan fáttá maiddá iešgudetlágan ságastallamiin sihke sámegeiella eatnigiel hálliiguin ja singuin geat leat oahppan sámegeiella mañnelis.¹

Kapihttalis 2 buvttán ovdan morfema (-)naga guhkes, muhto seakkes dutkanhistorjjá, ja seamma oktavuodas govvidan oppalaččat sámegeiella -naga-loahppasaš sániid, main dán artihkkala fáddán sirren substantiivavuđot -naga-hámiid, maid de guorahalan dárkileappot kapihttalis 3 sihke morfologijja (3.1), syntávssa (3.2) ja semantihka (3.3) geahčanguovlluin. Kapihttalis 4 ovdanbuvttán čoahkkáigeasu ja digaštalan sihke -naga-morfema ja dasa guoskevaš dutkama rolla sámegeiella dutkiide ja geavaheddjiide. Vaikko dutkamuša lahkonañvuohki ii leat kvantitatiiva, boahttevaš ovdamearkkaid ja daidda guoskevaš guorahallama duogázis lea dat duohtadilli, ahte substantiivavuđot -naga-hámiin eai leat čielga vástagat eará davviriikkalaš gielain, ja dan dihte dat orrot measta álo geavahuvvommin

1 Giittán Oulu universitehta, Sámi allaskuvlla ja UiT Norgga ártkalaš universitehta mánga mielbargi ja studeantta mávssolaš ságastallamiin.

«riekta» dahjege almmá eará gielaide billisteaddji váikkuhusa haga. Nuppe dáfus aiddo dát earenoamášvuohta – ahte ii oba giellagáhttejedjiinge leat leamaš dárbu cuiggodit -*naga*-hámiid boasttogeavaheami – soaitá leamaš guovddáš sivvan dasa, ahte dán guorahallama fáddá lea dán rádjai báhcán dárkilet deskripšuvnna haga. Dát bealistis soaitá muhtun muddui váikkuhan dasa, ahte jorgaleaddjit eai dávjá oba muite geavahit -*naga*-hámiid, dasgo jorgalusain dat eai leat ollege seamma aktiiva anus go teavsttain maid sisdoallu lea álggu rájes ovdanbukton sámegiel dadjanvugiiguin. Dán dutkamuša oktan geavatlaš ulbmilin leage loktet ovttá ano- laš giellaoahpalaš morfema buotlágan teakstabuvttadeddjiid diđolašvuhtii.

2. Morfema (-)*naga* ja dasa guoskevaš dutkan

Davvisámegiela morfema (-)*naga* ii leat lahkage seamma guovddáš oassi giela geavahusas go ovdamearkka dihte kásusat ja eará sojahanmorfemat, mat gullet buot suopmaniid giellaoahpalaš vuodđostruktuvrii man haga sámegiela ii sáhte ollege geavahit. Sáhtttá liikká imaštallat, ahte buot substantiivavuđot -*naga*-hámiid atnui guoskevaš cealkkaovdamearkkat, maid sámegiela guhkes dutkanhistorjjás lean fuobmán, leat čuovvovaš vihtta cealkaga:

- (1) *du muođok, čalmek læk ganjalnaga* (Friis 1887 s.v. *Ganjalnaga*)
- (2) *Isearra go nissu goddá, de fanas šaddá varranaga*. (Lagercrantz 1939: 1003)²
- (3) *Suorpmat ledje giehpánaga*. (Sammallahti 2005: 119; Nickel & Sammallahti 2011: 425)
- (4) *Máret oinnii Máhte áibbas giehpánaga*. (Sammallahti 2005: 128; Nickel & Sammallahti 2011: 438)
- (5) *Báidi lei varranaga*. (Sammallahti 2005: 204; Nickel & Sammallahti 2011: 528)

Cealkagat (1–2) leat ovdabukton sátnegirjjiin, main dat eai leat analyserejuvon muđui go jorgalusaiguin eará gielaide. Daidda laktása maiddái Nielsena (1932–1962) sátnegirji, man sátneartihkal *nâgâ* leage stuorimus dutkamuš dán morfema birra. Son klassifisere *naga* guovtti váldojovkui ja moatti vuollejovkui: 1) suorggidansuffiksán mii vuhtto sátnehámiin nugo mat a) substantiivavuđot

2 Lagercrantza geavahan diedalaš transkripšuvnna lean translittereren dálá čállinvuohkái.

varranaga ja *vuodjanaga*, á) verbálasubstantiivavuđot *káffeboaldinnaga*, b) pronomen- ja advearbavuđot *dahtanaga* ja *ihttánaga*, c) adjektiiviva- ja partisiivavuđot *varasnaga* ja *gahččannaga*, ja de 2) sierra sátnin mii vuhtto dadjanvugiin nugo mat *ii leat ii naga ge*. Nielsen ii gula daidda geat govvidit *-naga*-suffivssa cealkkaovdamearkkaiguin, ja nie son čilge iežas ovdamearkkaid dušše semantihka perspektiivvas, masa máhccat dárkileappot kapihttalis 3.3. Morfema *naga* sierra sátnin in gieđahala dán čállošis muhto baicce eará sajis (Ylikoski, boahhtimin á).

Sámegiela cealkkaoahpalaš deskriipšuvnnain *-naga*-cealkagiid leaba ovdanbuktán dušše Sammallahti (2005) ja ođđasit Nickel ja Sammallahti (2011). Sudno ovdamearkkain oaidnit substantiivavuđot hámiid *giehpanaga* ja *varranaga*, muhto eaba soaige gidde earenoamáš fuomášumi dasa, mii *-naga* rievtti mielde lea ja mo dat doaibmá: Cealkaga (3) soai namuheaba ovdamearkan ng. modifiserejeddji dievdaspredikatiivvain, ja (4) ges gohčodeaba modifiserejeddji lasáhuspredikatiivan, muhto dan, mii earuha sáni *giehpanaga* eará advearbbain nugo *botnjut* ja *gahperahttá* bálldalas ovdamearkkain, soai eaba guorahala.

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid lassin maiddái otná gielas gávdnojit eará hámit, maid sáhttit vuohkkasit Nielsena (1932–1962) láhkai analyseret máttasáni sátneluohká mielde daidda, maid vuodđosánit leat adjektiivvat, pronomenat, advearbbat ja verbálasubstantiivvat. Dáid joavkkuid gaskkas leat goit stuorra erohusat dan ektui, orrotgo *-naga*-hámit gullamin giellaohppii vai sátnevuorkái dan mearkkašumis, ahte giellaoahpa sáhttit govvidit produktiiva morfosyntávssalaš njuolggadusaiguin, muhto sátnevuorká sisttisdoallá sániid mat eai gáibit produktiiva sátneráhkadannjuolggadusaid. Čielga rádjá giellaoahpa ja sátnevuorkká gaskkas ii gávdno, muhto *-naga*-hámiid guorahaladettiin lea vejolaš observeret, ahte pronomen- ja advearbavuđot hámit gal eai leat produktiivvat: pronomenavuđot sánit leat gusto dušše *dahtanaga* ja *dahtanaga*, mat leat Sammallahti (2005: 120) sániiguin «identifikatiiva definihtta prosubstantiivvat». Maiddái advearbavuđot *-naga*-sánit leat dušše muhtun veardde, ja daid morfologalaš ja semánttalaš oktavuodát vuodđosániide leat oalle eahpesystemáhtalaččat: *ihttin/ihttá* → *ihttánaga*, *dal* → *dallánaga*, *nu(vt)* → *nuvvánaga*. Guodán dáid hámiid dán dutkamušá olggobeallai. Nielsena (1932–1962) namuhan verbálasubstantiivavuđot *-naga*-hámiid in leat su ovdamearkka lassin áican, muhto máhcan sátnái *káffeboaldinnaga* kapihttalis 3.3.

Nielsena namuhan *-naga*-sániid vuolletippain dušše guokte tiippa – substantiiva- ja adjektiivavuđot hámit – leat dan máde produktiivvat, ahte daid ferte govvidit giellaoahpa geahččanguovllus. Ovdal substantiivavuđot *-naga*-hámiid

dárkilet guorahallama čujuhan nuppi dutkamuššii (Ylikoski 2014), mas gieđahalán sámegeiela vuollet guoktelogi iešguđetlágan adjektiivavuđot *-naga*-hámi (omd. *varasnaga*, *njuoskkasnaga*) ja buohtastahtán daid marigiela sullasaš *-riek*-hámiiguin (omd. *nočkâriek* 'njuoskkasnaga'), mat leat sihke hámi ja funkšuvnnaid dáfus nu seammaláganat, ahte dain soaitá leat oktasaš álgovuodđu. Maiddái daid hámiid funkšuvnnat ng. depiktiiva sekundára predikáhttan leat viehka guhkkkin eret substantiivavuđot hámiin, ja dat eai gieđahallojuvvo dán artihkkalis.

Ovdal iežan dutkanmateriála analysa fuomášuhtán, ahte vaikko substantiiva- ja adjektiivavuđot *-naga*-hámit orrot gullamin sihke buot Finnmarkku oarje- ja nuortasuopmaniidda ja mearrasámegillii, de sullasaš hámit eai leat geavahusas buot durdnossámegeiela suopmaniin (Mikael Svonni, persovnnalaš gulahallan álgojagi 2014).

3. Substantiivavuđot *-naga*-hámit giellaoahpa ja sátnvuorkká rájá alde

Substantiivavuđot *-naga*-hámit leat dokumenterejuvvon vuosttaš háve Knud Leema sátnegirjjis dan láhkai go oaidnit govvošis.

Varranaga, blódig, besmittet af Blod,
som der er kommen Blod paa,
cruentus.

Vuojgjanaga, besættet, besudlet af
Fædt, pingvi liqvore inqvinnatus.

Govus. Sámegeiela *varranaga* ja *vuodjanaga* Leema (1768) sátnegirjjis.

Badjelaš čuođi jagi manjelis Friis (1887) namuha seamma sániid, muhto addá muhtun lassiedieđuid: *varranaga*-hámi oktavuodas sus lea maiddái variánta *varrana* (*värränaga*, *värräna*). Son namuha maid ovdamearkka dihte hámiid *muottanaga* ja *muöttan* mearkkašumiin 'tilsneet, med Sne bedækket', *vinanaga* 'beruset af Brændevin' ja bajábeale *ganjalnaga* 'vædede af Taarer' (1) ja karakterisere dieid advearban. Sáni *vuogjanaga* son goit meroštallá sihke advearban ja adjektiivvan, ja *värräna(ga)* ges adjektiivvan; son maid namuhastá sátnegirjji

morfoloogijaoasis, ahte *-naga*, *-na* lea adjektiivageažus mii vuhtto muhtun hárvve sánis (Friis 1887: LI). Mañit dutkit leat dattetge meroštallan dákkár sániid advearban, muhto vaikko Nielsen ja su mañisboahttit eai oro buktán ovdan cealkkaovdamearkkaid *-naga*-hámiid geavahusas, de Friis namuha cealkaga (1) lassin nomengihpu *várránaga gietta* 'blodig Haand' ja Nielsen ges giella-oahpastis *dai 'gēnâgâ-gâʒʒâk* 'negler som er besmurt med deig' (Nielsen 1926: 288) ja sátnegirjjistis *dai 'gēnâgâ-giedâk* 'hender med deigrester på' (Nielsen 1932–1962 s.v. *nâgâ*). Dánlágan ovdamearkkat eai oro sudno mañjá namuhuvvon.

Vuollelis guorahalan dálá sámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámiid morfoloogija, syntávssa ja semantihka. Dutkanmateriálan leat moaddečuđi cealkaga, main leat sullii njealljelogi iešguđetlágan *-naga*-hámi.

3.1. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid morfoloogija

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid sadji sámegiela morfoloogijas lea substantiivvaid sojaheami ja substantiivavuđot advearbbaid ja adjektiivvaid gaskkas. Badjelis bođii ovdan, ahte adjektiivvan dáid hámiid lea gohčodan dušše fal Friis, ja su mañjá hámit dego sátnegirjjiid ja giellaoahpaid dábáleamos ovdamearka *varranaga* leat gohčoduvvon advearban (omd. Nielsen 1926: 182; Nickel & Sammallahti 2011: 326, 425, 438, 653). Nuppe dáfus dutkit leat Nielsena rájes buohtastahtán *-naga* essiivva kásusgehčosiin *-n*, ja muhtumin govvidan hámiid dego *varran*, *varrana* ja *varranaga* synonyman (omd. ovdalaččas namuhuvvon gáldut ja Nielsen 1926: 353), muhtumin ges smávva semánttalaš erohusaiguin: Nielsena (1932–1962 s.v. *nâgâ*) mielde ovdamearkka dihte sáni *varranaga* ja essiivva *varran* erohus lea dat, ahte vaikko goappašagaid mearkkašupmi lea sullii 'varain durdon', de *varranaga* govvida unnit durddi-deami go *varran*. Nickel ja Sammallahti (2011: 653) ges govvideaba hámiid *varran(a(ga))* ja *baikan(a(ga))* suorggiduvvon advearban, muhto nuppi sajis (s. 326) *baikan(a(ga))* lea sudno ovdamearka essiivva adverbála geavahusas. Vaikko essiivvat nugo *varran* ja *muohtan* geavahuvvojit mángga funkšuvnnas mat essiivvas obalohkáii lávejit leat (Ylikoski, boahhtimin a), de hámit nugo *varrana* ja *muohtana* eai geavahuvvo čállingielas jur ollege; oktan sivvan soitet leat

giellagáhttejeddiid ávžžuhusat garvit daid goit oahppogirjiin (*Čállinrávagirji* 2003: 72).³

Guhkes *-naga*-hámiid morfologijja ferte rievtti mielde govvidit substantiivvaid nominatiivva iige essiivva vuodul, dasgo hámiin dego *jáffonaga* ja *muorjesáhppenaga* oaidnit dábálaččat soggevoálaid allegrooatnuma, man eat láve seamma láhkai oaidnit eatge gullat essiivahámiin. Dasa lassin *-naga*-hámit maid vuodđun leat konsonántamáttasubstantiivvat eai vuodđduva essiivahámiide nugo mat *sámil* : *sámilin* (→ **sámilinaga*) dahje *vuiddas* : *vuiddasin* (→ **vuiddasinaga*), muhto njuolggá (allegro)nominatiivvaide (*sámil* → *sámilnaga*, *sámelnaga* ja (*vuiddas* →) *vuiddasnaga*). Maiddái plurale tantum -sánis *mihcamárat* lea vejolaš ráhkadit hámi *mihcamárnaga* (27) seamma láhkai go ovdamearkka dihte goallossáni *mihcamárbeaivi*, ja oppalaččat sáhttáge dadjat, ahte substantiivavuđot *-naga*-hámiid ráhkadeapmi lea morfologijja dáfus goallosteapmi.

Muhtumin vuhttojit cealkagat, main morfemat nugo mat *mála naga* (6) ja *betonaga naga* (8) leat čállon sierra, muhto sivvan dása soaitá leamaš dihtoriid sátnedárkkistanprográmma, mii ii leat dohkkehan lunddoleamos čállinhámiid *betonganaga* ja *málanaga*, muhto baicce čádjidahtán čáliid čállit morfemaid sierra. Dása boadán ruovttoluotta kapihttaliin 3.2 ja 4.

3.2. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid syntákssa

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid syntávssa eai leat dutkit dán rádjai jur guorahallan, dasgo eatnasat leat namuhan daid dušše sátnevuorkká ovttaskas oassin. Dalle daid leat gohčodan advearban, earret Friis (1887) gii karakterisere moadde sáni maid adjektiivvan. Ovdalaččas namuhin Friisa ja Nielsena nomengihpuid, mat dálá čállinvuogi mielde leat *varranaga giehta*, *dáigenaga gaccat* ja *dáigenaga gieđat*. Dát leat sudno áidna ovdamearkkat, main *-naga*-hámiin lea dan mađe konteaksta, ahte daid sáhttá dulkot attributtan substantiivvaide, maid viidát konteavsttas mis eai goit leat dieđut. Soai eaba namut ovttage albma cealkkaovdamearkka iežaska giellaoahpain, ja leabage easka Sammallahti ja Nickel geat ovdanbuktiba ovdalis oidnon ovdamearkkaid (3–5) sámegeiela syntávssa govvádusain. Soai gohčodeaba *-naga*-hámiid predikatiivan, ja diet orruge leamen lunddolaš analysa, muhto heive dušše sullii beallái autenttalaš hámiin mu dutkanmateriálas. Nubbi bealli ges

3 Áidna autenttalaš čállingiela *-na*-hápmi man dovddan gávdno sálbmametrihka mearridan sálbmavearssas *Du vuoduid oainnán láđisin / du gilládettiin varrana. / ...* (*Sálbmagirji II* 2005: Sálbma 410).

geavahuvvojit substantiivva attribuhttan, gihpuid *varranaga giehta* ja *dáigenaga gaccat* láhkai. Nielsena *dáigenaga*-ovdamearkkaid buohta sáhtttá lasihit, ahte son čállá sániid *dai'gěnágâ-gâʒʒâk* ja *dai'gěnágâ-giedâk* goallossázuiguin, ja giella-oahpastis son namuhastá *dai'gěnágâ-gâʒʒâk* ovdamearkan advearbbain, mat geavahuvvojit goallossubstantiivvaid álgoossin seamma láhkai go ovdamearkka dihte *dáppe* sánis *dáppeolbmot* (*dabbě-ol'bmuk*) (Nielsen 1926: 288).

Badjelis lean deattuhan, man unnán ovddit dutkit leat buktán ovdan ovdamearkkaid, mat muitalivčče *-naga* birra eanet go ovttaskas sátnehámiid leksikála mearkkašumiid. Vuolábealde buvttán dál ovdan iežan dutkanmateriála autentalaš cealkagiid, maid bokte sáhttit áddegoahtit substantiivavuđot *-naga*-hámiid luonddu dárkileappot go mii ovddit dutkiid steriila ovdamearkkaid vuodul leamaš vejolaš. Jus gáldu ii leat sierra namuhuvvon, ovdamearkacealkagiid gáldu lea Sámi korpus.⁴

- (6) *Galggašin gal buorástahttit, muhto dalle duolvvidan du suorbmaí, moddjá son ja čájeha gieđa mii lea mála naga.*
- (7) *Galggašin gal buorástahttit, muhto dalle duolvvidan du gieđa, Tine moddjá ja čájeha málanaga gieđaid.*
- (8) *Leat menddo čábbát dáid vuorkkás vurkodit, lohká dáiddakonserváhtor Snarby ja hervvoša Ivvára dáidu dáidaga hábmet betonja naga fielluiguin.*
- (9) *Mus šaddet suorpmat nu vuodjanaga!*
- (10) *Mus ii lean gáržžohallandovdu, eambo ahte lei eannjehas go lei nu várra- ja guopmonaga.*
- (11) *Lea ain olu muohta. Giettit áibbas muohtanaga.*
- (12) *Garrasit roasmmohuvvan Sparbo muitala iežas dakkaviđe ádden ahte dievdu lei garrasit roasmmohuvvan, go ii nagodan lihkestit, ja go áma-deadju lei visot varranaga.*
- (13) *Dábálaš jurdda sápmelaččaid birra lea dat ahte sámít leat eksotalaš duoddariid ássit, boazodoallit, geat juiget ja derpet meavrresgáriid ja leat olgosoaidnit duolvasat ja giehpanaga.*
- (14) *Dávjá drag race vuoddjiin leat oalle čáhppes ja oljonaga gieđat ja biktasiin*

4 Buot ovdamearkkat leat originála hámis iešgudetlágan čállinfeillaiguin, maid in leat divvon. Nu mo badjelis namuhin, morfemat maid gohčodan *-naga*-hápmiin čállojuvvojit muhtumin sierra nu go *mála naga* (6) ja *betonja naga* (8), ja gávdnojit maiddái standardiserejuvvon čállingiela ektui boastut čállon hámit dego *várra- ja guopmonaga* (10), maidda manjelis ieš čujuhan rivttes dahje goit eanet vuorddehahti hámiin (*málanaga, betonganaga, varra- ja guomonaga*) dalle go álgoálgosaš čállinhámit eai leat guorahallama guovddážiis.

oljo ja giehpadielkkut.

- (15) *Áiggui goivestit čázi, muhto háhppehii ovdal dan áicat iežas giehpanaga ámadaju.* (Gaski ja earát 2004: 32)
- (16) *Das leat guovttelágan ullo, guhkes vuodjanaga ulloguolggat man mielde čáhci golgá ja finna uvjalágan ullut gorut vuostá mii ligge.*

Leema (1768) rájes dokumenterejuvvon *varranaga-* ja *vuodjanaga-*hámiid (9, 12, 16) lassin *-naga* laktása maid uhcit eanet ođđaset loatnasániide: *málanaga* (6, 7), *betonganaga* (8) ja *oljonaga* (14) lassin oaidnit maid *alkoholanaga* vuolábeale ovdamearkkas (22), ja danne go gávdnojit maid ovdalis namuhuvvon hámit dego *muorjesáhppenaga*, *vuoiddasnaga* ja *mihcamárnaga* (27), de *-naga-*hámiid produktiivavuhtii eai oro gávdnomin makkárga morfologalaš ráddjehusat. Ovdamearkka (10) čájehan konjunkšunredukšuvnna (*varra-* ja *guomonaga* dan sadjái go seamma láchkai vejolaš *varranaga* ja *guomonaga*) mearkkašumi guorahalan vel mañnelis kapihttalis 4.

Mii fas goská syntáksii, substantiivavuđot *-naga-*hámit doibmet sihke predikatiivan (6, 9–13) ja attribuhttan (7–8, 14–16). Eará funkšuvnnat eai rievtti mielde jur leatge (muhto geahča ovdamearkka 26). Predikatiiva cealkagiin vearban lea kopula *leat*, dan dynámalaš vástta *šaddat* (2, 9) dahje kopula sáhtá váilut (11). Giellaoahpaid ovdamearkka (4) lágan sekundára predikáhttan *-naga* ii mu materiálas geavahuvvo, muhto dan sáhtá álkit dulkot predikatiiva funkšuvnnaid vuollešládjan. Attributiiva funkšuvnnain *-naga* lea álo oaivesáni ovddabealde, muhto das lea maid dárkilet sadji nomengihpu siskkoabealde: gihpus *oalle čáhppes* ja *oljonaga giedat* (14) *oljonaga* lea bálddalaston adjektiivvain *čáhppes*. Adjektiivvaid láchkai lea maid *giehpanaga* (15) man posišuvdna lea genitiivaattribuhta ja substantiivva gaskkas; **giehpanaga iežas ámadadju* livččii seamma boastut go **čáhppes iežas ámadadju*. Maiddái predikatiiva funkšuvnnain *-naga-*hámit bálddalastojit adjektiivvaiguin, muhto cealkaga (13) predikatiivvas *duolvasat* ja *giehpanaga* oaidnit, ahte *giehpanaga* spiehkkasa čielga adjektiivvain, main leat dábálaččat sierra mánggaidlogu hámit. Vel okta adjektiiválágan iešvuohta lea dat, ahte *-naga-*hámiin soitet leat nanusmahtti adverbiala merrosat nugo gihpuin *nu vuodjanaga* (9) ja *áibbas muohtanaga* (11).

Maiddái essiivvas leat sullasaš funkšuvnnat, mii orru maid leamen guovddáš siva dasa, ahte *-naga-*hámit leat dulkojuvvon dihtolágan essiivahápmiin. Dán oktavuodas ii leat vejolaš guorahallagoahtit sámegiela essiivva buot funkšuvnnaid (maid birra Ylikoski, boahtimin a), muhto lea doarvá konstateret ahte eanaš

predikatiiva *-naga*-hámiid lea vejolaš buhttet essiivvain, omd. *suorpmat šaddet nu vuodjan(aga)*, *giettit leat áibbas muohtan(aga)*, *ámadeadju lei visot varran(aga)*, ja adjektiivpredikatiivvaidge heive bálddalastit substantiivvaid essiivahámiiguin (... *leat duolvasat ja giehpan*). Essiivva ja *-naga*-hámiid seammasullasašvuhtii gullá maiddá dat, ahte essiivvasge ii leat sierra mánggaidlogu hápmi (vrd. ...*lea duolvvas ja giehpan* ja ...*leat duolvasat ja giehpan*). Essiivva ja *-naga*-hámiid funktionála oktavuoha boahtá bures ovdan maid ovdamearkkas (17):

- (17) *Geahča vuolosvuolppu, dat lea buot luotnin ja suoidnenaga.* (García Lorca 2000: 27)

Essiiva ii goit oro goassege heivemin attribuhttan: **vuodjan suorpmat* dahje **málan gieđat* eai sámegielas gávdno. Dáid fuomášumiid vuodul livččii goit váttis čuoččuhit, ahte adjektiiválágan *-naga*-hámit leat muhtunlágan kásusat dahje ahte essiiva ii livčče albma kásus.⁵ Ferte goit ođđasit árvoštallat measta buot ovddit dutkiid oainnu, man mielde *-naga*-hámit leat advearbbat.

Advearbbaid sátneluohkká lea áinnas beakkán das, ahte dan sisa soitet gártat measta buot sánit mat eai leat vearbbat, substantiivvat dahje adjektiivvat, muhto eaktun dása lea dábálaččat dat, ahte ng. advearbbas eai leat čielga iešvuodát, maid dihte dan sáhtášii analyseret eará sátneluohká lahhtun. Substantiivavuđot *-naga*-hámiin dákkár iešvuodát goit leat, muhto konteavsttahiis sátnegirjeartihkka-liin dat eai leat boahtán oidnosii. Vaikko sátneluohká meroštaladettiin ferte muhtumin váldit vuhtii maid sáni semantihka, juo ovdal boahtevaš kapihttala semánttalaš fuomášumiid sáhtta dadjat, ahte substantiivavuđot *-naga*-hámit eai modifisere daguid ja doaimmaid – nu mo advearbbat dávjá dahket – muhto baicce hui konkreetta entitehtaid, maida čujuhit sihke attributiiva *-naga*-hámiid oaivesánit ja predikatiiva *-naga*-hámiid subjeaktarefereanttat. Go *-naga*-hámit leat cealkagis álo juogo attribuhtat dahje predikatiivvat, de syntávssalaččat dat dieđus láhtejit hui seamma láhkai go adjektiivvat.

5 Ovdamearkan das, ahte essiivvas ges leat ollu eanet funkšuvnnat, main *-naga* lea veadjemeahtun, leat čuovvovaš cealkagat, maida ovdalis namuhuvvon hámit *muohtanaga*, *oljonaga* ja *vuodjanaga* eai heive – eai ovdamearkka dihte temporála adverbiálan (i), eai predikáhta komplemeantan (ii) eai ge resultatiiva sekundára predikatiivan (iii):

- (i) *Bievlan lea maid olu eará maid sáhtta bargat, maid muohtan (~ *muohtanaga) ii sáhte.*
 (ii) *Sáhtát geahččat govaid: leat gohčoduvvon máilmmi duolvaseamos oljun (~ *oljonaga).*
 (iii) *Guovžaduoljít leat ovdal leamaš sin gávpegalvun, buoidi lea vuššojuvvon vuodjan (~ *vuodjanaga) ja fas geavahuvvon dálkasin.*

Duohta lea, ahte *-naga-hámiin* eai oro leamen komparatiiva- ja superlatiivahámit, muhto leat maiddá mánga eará adjektiiválágana, mat eai deavdde buot prototiippalaš adjektiivva gáibádusaid. Vuosttažettiin orru leamen nu, ahte komparašuvdna ii obalohká heiveše *-naga-hámiid* semantihkkii (**Máret lea giehpánagat go Máhtte*). Ovdamearkka dihte sániin *boahtte, dálá, dihto, dološ, ollis, sierra ja rievttis* dahje substantiivavuđot suorggádusain dego *geađgái, moh-torkeahtes ja ipmilmeahttun* illá leat buot sojahanhámit ja funkšuvnnat mat adjektiivvain lávejit, muhto daid liikká sáhtta gohčodit adjektiivain. Dan dihte orošii vejolaš analyseret maiddá *-naga-hámiid* adjektiivain. Giela oppalaš áddejupmái dát livččii earenoamáš ávkkálaš danin, go dákkár diehtu muijalivččii earret eará giellaohppiide oktageardánit dan, ahte ovdamearkka dihte Nickela ja Sammal-lahti (2011: 425, 438) cealkagiid (3–4) *giehpánaga* lea čielgasit nuppelágan sátni go advearbbat *botnjut* ja *gahperahtta*, maida soai *-naga-hámiid* buohtastahttiba. Manjit hámit áinnas geavahuvvojit iešguđetlágan adverbála funkšuvnnain, muhto *-naga-hámit* eai.

Stuorra dutkanmateriála láve dájvja sistsidoallat maiddá cealkagiid, mat eai oro heivemin guorahallon fenomena prototiippalaš geavahussii; dat soitet dalle leat muhtumiid mielas njulgstaga eahpegiellaoahpalaččat dahje goit dagahit hástalusaid dutkiide, geat háliidit govvidit olles giela logalaš giellaoahpalaš vuogádkan:

- (18) *Muittán healkkehin go nubbi boltasii muorramáddagis varranagan.*
 (19) *Mun durddidin daid iežaset ássankievkkana go vihken dakko čađa ja ledjen vilges dáige naga.* (Jávrrí Juhán Niillas 1998: 106)

Ovdamearkka (18) *varranagan* orru sistsidoallamin essiivva kásusgehčosa, man eat galggaše vuordit *-naga-hámiin*, mat leat govviduvvon essiivvalágan advearban. Vaikko dákkár hámit eai leat dábálaččat eaige buohkat ane daid buorin giellan, de dat heivejit viehka bures dan minstarii, man sáhtta sárgut hámiin mat muđui adjektiivvaid láchai doibmet predikatiivan ja attribuhttan. Cealkaga (18) *varranagan* ii doaimma attribuhttan iige oktageardánis kopulacealkaga predikatiivan, muhto sekundára predikatiivan posišuvnnas, mas dábálaš adjektiiva ferte leat essiivvas: *ruđahis olmmoš lea ruđaheapme*, muhto jus son ovdamearkka dihte boltasa, de son *boltasa ruđaheapmin* dan sadjái go **...boltasa ruđaheapme*. Suffiksa *-naga* ii goit oro leamen dan mađe «nominatiiva» ahte dange ii sáhtáše cealkagis (18) geavahit (vrd. ovdamerki 26).

Jus dulkot substantiivavuđot *-naga*-hámiid lagamustá adjektiivvan, nu mo daid syntávssa, semantihka ja maidđái morfologiija vuodul lea lunddoleamos dahkat, earenoamáš hástalussan báhcá ovdamearkka (19) sániid *vilges dáige naga* analyseren, beroškeahhtá das galgágo dat čállojuvvot ná vai guoktin sátnin *vilges dáigenaga*. Hámi *dáigenaga* daninassii heive analyseret adjektiivvan sihke predikaatiiva posišuvnnas ja juo Nielsena namuhan substantiivagihpuin dego *dáigenaga giedat*, muhto ovdamearkkas lea fárus adjektiiva *vilges*, mii lea konseptuálalaččat substantiivva *dáigi* attribuhtta. Dán dihte orošii lunddoleamos jurddašit sániid *vilges dáigenaga* kásuslágan nomengihppun nugo *vilges dáigin*, dahje jus *dáige* ja *naga* galgaba áddejuvvot guoktin sátnin, de olles gihppu sulastahtá postposišuvdnagihpuid ja sullasaččaid struktuvrra nugo gihpus *vilges dáiggi siste*. Dán ovttaskas ovdamearkka vuodul guorrasan álkibut vuosttaš molssaektui, vaikko livččiige menddo roahkkat karakteriseret *-naga* kásusgeažusin (muhto vrd. Nickel & Sammallahti 2011: 326).

Dákkár morfemat orrot heivemin sámegiela struktuvrii masa gullet maidđái dakkár fenomenat go Ylikoski (2009: 198–199) guorahallan «*-ráigge*-kásus» nugo mat ráhkadusain *uhca ráigeráigge* ja *dan sevdnjes geaidnoráigge* dahje sullasaš *-guora*-morfema geavahus gihpus *Norgga* ja *Ruota rádjeguora*. Dákkár ráhkadusaid sáhtášii Haspelmath (1996) sániiguin gohčodit transpositionála dahjege sátneluohká molsu sojaheapmin. Son earuha nu gohčoduvvon olgguldas ja siskkáldas sátneluohkáid ja oaivvilda dainna dan, ahte *-naga*-hámiin ovdamearkka dihte substantiiva *dáigi* seailluha nu gohčoduvvon leksemasátneluohká mii stivre ráhkadusa siskkáldas syntávssa (nugo adjektiivvaattribuhta *vilges*) seammás go ráhkadusa olgguldas morfosyntáksa lea adjektiivvaid morfosyntáksa dan láhkai go badjelis leat oaidnán. Seamma láhkai doaibmá ovdamearkka dihte fuolkegiela ungaragiela adjektiivvasuffiksa *-ú/-ű* nugo mat nomengihpus *egy lila szemű nyúl* 'okta lilačalmmat njoammil', mas *lila szemű* 'lilačalmmat; lila čalmmiiguin' ii leat goallossátni muhto substantiivavuđot adjektiiva *szemű* mii lea seailluhan substantiivii *szem* 'čalbmi' gullevaš adjektiivvaattribuhta *lila*. Nuppiid sániiguin *-ú/-ű* ja sámegiela *-naga*, *-ráigge* ja *-guora* leat prototiippalaš sojahanmorfemaid ja dábálaš suorggideapmái gullevaš suorgásiid seadaš rádjaguovllus.

3.3. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid semantihkka

Bajábeale ráhkadusaid semantihkka lea viehka normála ja áddehahti sidjiide, geat máhttet doarvái sámegiela. Nu mo juo Leema (1768) rájes leamaš dihtosis,

substantiivavuðot *-naga-hámiid* konkrehta vuodðomearkkašupmi lea 'X:in durdon'. Dat, geat ja mat ná leat durdon, leat olbmot, eallit, daid rumašlahtut ja obalohkái buotlágan konkrehta heakkahis dinggat mat sáhttet durdut. Vuodðosátnin leat substantiivvat, mat čujuhit ávdnasiidda ja materiálaide, mat sáhttet durddidit: *olbmot, gieđat, suorpmat, ámadeajut, báiddit, fiellut ja fatnasat* sáhttet leat *vuodjanaga, jáffonaga, muorjesáhppenaga, betonjanaga, málanaga, dáigenaga, muohtanaga, varra- ja guomonaga, giehpanaga, oljonaga ja vuoiddasnaga*. Dákkárat leat *-naga-hámiid* dá báleamos refereanttat, ja konteavsttain boahdá dávjá ovdan, ahte dat ávdnasat duodaid leat durddidan juoidá mii ii prinsihpas galggaše durddiduvvot. Listtu sáhtta joatkit ovdamearkka dihte *luhčanaga juvllaiguin, sáttonaga jonaiguin, gáfenaga stensiillaiguin, suoidnenaga hiittamiiguin ja gágirnaga čuoigánláhttuiguin*. Durdi lea dalle dá bálaččat bázahus man nu stuorat ollisvuodas mii ii leat ollásit jávkan, muhto áigeperspektiivva haga seammasullasaš dilli lea ovdamearkka dihte dalle go *visti* lea *guohpanaga*, vaikko *guohpa* sáhtta leat ain lassáneamen dan sadjái go bázahussan.

Gávdnojit goit *-naga-hámit*, mat eai govvit čielga durddideami, muhto dušše dan, ahte mii nu lea uhcit eanet gokčon eará ávdnasiin. Ná lea dilli ovdamearkka dihte cealkaga (16) govvidan sávzaguolggaguin, mat leat lunddolaččat *guhkes vuodjanaga ulloguolggat*; muhtun láibunrávvagis njulgestaga ávžžuhit láibut láibbiid *oljonaga gieđaiguin*. Nuppe dáfus sáhkkan ii leat álo bajáš, muhto maid earálgan ávdnasiid kontaminašuvdna nugo mat aviisabajilčállagis *Karášjoga juhkančáhci baikanaga*. Čuovvovaš ovdamearkkain ges váilot sihke sávakeahtes durddideami ja gokčon bajáža komponeanttat:

- (20) *Čuođi guorpmis soaitá okta guorbmi leat gollenaga.*
 (21) *Ruvkedoaimma maid Store Norske lea jurddašan, čilge Often, lea mollet bávtti čievran, fievrredit gollenaga čievrra suddadanfitnodahkii, go Karášjogas ii leat, ja guođđit ruskačievrra báikái.*
 (22) *Min riikkas lea garra alkoholaláhka mii giel dá máinnusteames alkoholanaga gálvvuid, danin lea ge min mielas suorggahahtti lohpi man sosiálamínisttar attii.*

Cealkagiin (20–21) lea sáhka gollemálmmas, mii mollejuvvo čievran mii šaddá guorbmin, ja sihke *čievra* ja *guorbmi* soitet leat *gollenaga* – guhkkinn eret das, ahte dat livčče (*buot*) *gollin*, muhto sisttisdoallet dušše unnán gollin, mii ii leat dalle durddidan maidege. Maiddái dárogiepla sániid (*med*) *spor av gull* sáhtta geavahit

omd. málmma birra, vaikko ii leatge bustávalaččat sáhka golleluottaid dahje -bázahusaid birra. Seamma láhkai cealkaga (22) *alkoholanaga gálvvut* sisttisdollet muhtun veardde alkohola mii ii leat gártan gálvui vahágis.

Lea goit dárbu divvut menddo njuolgga čuoččuhusaid, maid mielde -*naga*-hámiid nugo mat *dáigenaga*, *guollenaga*, *vuodjanaga* ja *varranaga* mearkkašupmi lea čielgasit nuppelágan go essiivvaid *dáigin* jna. Nielsena (1932–1962 s.v. *nâgâ*) mielde -*naga* mearkkašupmi lea dárogillii 'med rester av deig, fisk, blod, fett, tilsølt med, tilklint med, deig etc., men ikke så høi grad som essivformene'. Ođđaset Čállinrávagirjji (2003: 71) muitala, ahte *varranaga* mearkkaša 'veaháš naga, goikan varra', *varran* ges 'visot varran, njuoska varra'. Badjelis leat dattetge oaidnán dadjanvugiid *áibbas muohtanaga* (11) ja *visot varranaga* (12) mat čujuhit njuoska varrii ja stuorát varra- ja muohtameriide go essiivagihppu *veahá varran* ovdamearkkas (23):

- (23) *Ii lean eará uhca mearkkaš gállus ja gieđat veahá varran, muitala Irene Pettersen.*

Čállinrávagirjji (2003: 71) namuhan mearkkašupmi 'goikan varra' heive funet maid čuovvovaš cealkagii:

- (24) *Macbeth ángiruššamat šaddet varranaga tragedian, gos buot manná boastut loahpas.*

Dás *varranaga* lea geavahuvvon seamma abstrákta, metaforalaš mearkkašumis go masa dáro- ja ruotagiela *blodig* ja suomagiela *verinen* heivejit. Oaivesátni *tragediija* (*tragedia*) lea goit iežan dutkanmateriála áidna nomen man abstrákta referenta ii sáhte konkreettalaččat durdut ovdamearkka dihte varain, vaikko dárkilet ráddjehusaid oaivesániid hárrái lea váttis oaidnit. Dát lea seammás dán artihkkala áidna substantiivavuđot -*naga*-ráhkadus man sáhttá dulkot eahpedábalaš njulges vásttan eará gielaide sullasaš dajaldagaide (*blodig tragedi(e)*, *verinen tragedia*).

Nuppelágan spiehkastat leat olbmot, geat soitet leat olgguldasat omd. *giehpanaga* (13) dahje *vilges dáigenaga* (19), muhto maddái siskkáldasat dilis man sáhttá govvidit sániiguin *viidnanaga* ja *mihcamárnaga*:

- (25) *Veaháš viidnanaga Freda manai govi bajágeahčái, šlivgii moddii ja nu dohppii stuorra luossa.*

- (26) *Muhtimat čippostalle muohtaskálvvi alde ja rudje oktiinjalbmái viidnana-
naga, ja juhkanbollu, náhppi, vel gákka bálddas.* (Tapio 1997: 15–16)
- (27) *Hálešteimme gulul duoppil dáppil ja vuhtten su leamen mihcamárnaga,
boalddašii buorre mielain duhpáha ja bosodii gulul suovvarieggáid.*

Juo Friis (1887) namuha sáni *vinanaga* 'beruset af Brændevin', ja Nielsen (1932–1962 s.v. *nâgâ*) addá sátnái *viidnanaga* guokte mearkkašumi: vuorddehahti 'viinnain durdon' ja earenoamáš merkkášumi 'juhkaluvvan'. Ovdamearkkain (25–26) lea sáhka maŋit mearkkašumis, ja sáni leksikálaluvvan vuhtto maid das, ahte cealkaga (26) *viidnanaga* lea dutkanmateriála áidna substantiivavuđot *-naga*-hápmi, mii ii leat attribuhtha iige predikatiiva muhto *ruodjat*-predikáhtta-vearbba friddja adverbála. Cealkaga (27) *mihcamárnaga* lea buorre ovdamearka suffivssa produktiivavuodas ja semánttalaš viidodagas: vuodđosátni lea nu abstrákta, ahte dan refereanta ii konkreettalaččat sáhte durddidit maidege. Dákko suffivssa *-naga* mearkkašupmi lea sullii '-bázahusaiguin', mii dieđus heive measta buot dán rádjai guorahallon hámiid mearkkašumiide: «mihcamárbázahusaid» konkreetta dulkojumi eaktun lea cealkaga teakstakonteksta ja máilmmidiehtu das, makkár bázahusat Deatnogátti láddelaš turisttain soitet mihcamáraid maŋnjá leat – namalassii alkoholana varra dahje dan olgguldas dovdomearkkat. Dát vuodđosáni ektui abstrákta hápmi sáhttagé buohtastahttot kapihttalis 2 namuhuvvon Nielsena sátnegiriji ovdamearkkain *káffeboaldinnaga* 'med spor efter kaffebrenningen, tilsølt med kaffe siden det blev brent kaffe i den (om en gryte)'.

Eará abstrákta vuodđosániid in leat *-naga*-hámiin oaidnán, muhto boahttevaš dutkit sáhttet guorahallat, sáhttago gean nu ámadadju leat «*heahpatnaga*» go lea muitán ahte sáddii e-poastta mii lei «*suhtunaga*», seamma láhkai go sáhttit geavahit ovdamearkka dihte engelasgiela sániid *with traces of embarrassment/anger* – muhtumiid mielas dát orru leamen vejolaš sámegielas maid, vaikko autenttalaš ovdamearkkat eai iežan dutkanmateriálas gávdno. Boahttevaš dutkamusa fáddán guodán maid gažaldaga das, man muddui *-naga*-hámiid konkreetta vuodđosátnit fertejit leat ávnnassátnit nu mo eanaš bajábeale cealkagiin. Ovdamearkka (28) *boazonaga* orru viehka poehtalaš sátneválljen, muhto seamma sátni orru eatnigielagiid mielas heivemin seamma bures maid iežan konstrueren ovdamerki (29).

- (28) *Bártni namma lei Máhtte, 28 jahkásaš boazosápmelaš. Nuoramus ja áinnut, sus ledje 5 boarrásit oappá. Boazonaga olbmuid mánná lei.* (Oskal 2010: 8)

- (29) ?*Máhtte lea vuodján biillain ovtta bohcco njeaiga, ja dan gal oidnet buohkat, go biila lea boazonaga.*

Dáid ovdamearkkaid *-naga*-hámit leat normála, fuomáškeattes produktiiva-vuođa rájá alde. Daid lea vejolaš dulkot ng. koeršuvdnan (eng. *coercion*) mainna earenoamážit konstrukšungiellaoahpas čujuhit ráhkadusaide, main dihto kategoriija geavahusas lea mielde muhtunlágan hutkáivuohta mii addá ráhkadussii odđa, vuorddekeattes mearkkašumi. Boađusin lea dasto kompromissa ráhkadusa prototiippalaš ja «boasttu» mearkkašumi ja giellavuogádaga fleksibilitehta gaskkas (Lauwers & Willems 2011). Cealkagiin (28–29) semánttalaš gealdu šaddá das, ahte *-naga*-hámis, man máttan lávejit leat dušše konkrehta ávnnassánit, lea dás *boazu* mii lea nu gohčoduvvon rehkenasttehahti substantiiva (eng. *countable noun*) mii čujuha eallái iige ávdnasii, muhto *-naga*-gehčosa dihte ferte dulkojuvvot ávnnasii mii sáhttá omd. biilla durddidit. Dása gullá maid muhtun mánáža kreatiiva dadjanvuohki, go hálai áhččásis dan birra, mo balvaravddat ledje *beaivvášnaga*.

4. Digaštallan ja loahpahus

Badjelis lean viggan oččodit substantiivavuđot *-naga*-hámiid leksikona bealde maiddá sámegeiela giellaoahpalaš deskripšuvdnii. Lean analyseren *-naga*-hámiid morfosyntávssa ja buktán ovdan mánaga argumeantta, man dihte dat eai galgga buohtastahttot essiivva *-n*-gehčosiin eai gohčoduvvot advearbange, muhto baicce galggašedje dulkojuvvot lagamustá suorggiduvvon adjektiivvan, vaikko eai deavddege buot adjektiivvaid kriteraid.

Váldoulbmilin leamaš duokjat ráiggážiid, mat giellaoahpaide leat báhcán, go *-naga*-hámiid produktiivavuhtii ja geavahussii ii leat giddejuvvon jur ollege fuomášupmi. Guorahallama mearkkašupmi sámegeiela geavaheddjiide ja ohppiid lea sávvamis seamma go sullasaš morfemaid govvádusain ovddit dutkamušain. Earenoamážit semantihka perspektiivvas lean ovdalis buktán ovdan dan, makkár lea *-naga*-hámiid prototiippalaš semantihkka (omd. *varranaga* (‘varain durdon’) *giedat*) ja makkárat leat spiehkastagat das (omd. *gollenaga čievra* ja *mihcamárnaga turista*).

Badjelis in leat jur veardidan sámegeiela eará gielaide, ja sámegeiela giella-gáhttejeaddjitge eai oro goassege váidalan, ahte *-naga*-hámit geavahuvvošedje dán áigge boastut dan ektui mo dat leat geavahuvvon «buori», klassihkalaš

sámegielas. Sivvan dása lea várra dat, ahte davvisámegiela *-naga*-hámit obalohkái ja substantiivavuđot hámit earenoamážit leatge juoga mas eai oro leamen čielga vástagat mange eará davvieurohpalaš gielas – eai davviriikkalaš eanetlogugielain, muhto eai gáidosetge ránnjágielain eaige eará sámegielainge, eai oba oarjjimus davvisámegiela suopmaniinge. Sáhttit nappo navdit *-naga*-hámiid earenoamážit davvisámegillii mihtilmas fenomenan ja kategoriijan, mii dahká davvisámegiela giellaoahpa áidnalunddogin nuppe láhkai go ovdamearkka dihte essiiva, mas leat vástagat mángga eará gielas (Ylikoski, boahtimin a). Davvisámegiela *-naga* lea nie muhtunlágan luksus, man haga oarjjimus suopmanat ja eará sámegielat birgejit áibbas bures, dasgo uhcit eanet seamma mearkkašumiid sáhttá almmuhit predikatiiva essiivvain (*gieđat leat varran, ruitu lea giehpan*) dahje attributiiva *-naga*-hámi sadjai goallossániin nugo mat *varragieđat ja giehparuitu*.

Nuppe dáfus lea áddehahti, ahte maiddái sámegielas lea atnu seammasullasaš substantiivavuđot adjektiivvaide go dáro- ja ruotagiela *blodig* ja *sotete/sotig* dahje suomagiela *verinen* ja *nokinen*. Sámegiela *-naga* earenoamáš gáržžes semantihkka ja morfologijja soitet goit sivvan dasa, ahte dat ii leat ovdal jur dulkojuvvon adjektiivasuorggisin. Danlágan hámiid dulkomii eai leat leamaš gárvves mállet ja kategoriijat eará giellaid giellaoahpain ja gielladutkiid doabaarsenálain. Measta buot davvisámegiela fenomenaide gávdnojit iešguđetlágan vástagat eará giellain, muhto *-naga*-hámit leat liikká ovdamearka «jallas» kategoriijain mat Haspelmath (2007: 122) mielde eai oro njuolgga heivemin ovddeš taksonomiijaide, muhto gávdnojit ain measta juohke gielas mat eai leat ovdal doarvá govviduvvon. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid prototiippalaš semantihka vuodul daid sáhtášii goit karakteriseret *kontaminatiiva* adjektiivvan, vaikko eará giellaid dutkantradišuvnnat eai dakkár doahpaga oro dán rádjai dovdange.

Dán dutkamuša bohtosiin lea maid okta oalle geavatlaš dimenšuvdna: Dasgo ovddit deskrišuvnnat eai leat govvidan substantiivavuđot *-naga*-hámiid čielgasit produktiiva kategoriijan, sámegiela sátnedárkkistanprográmma Divvun dovdá jagi 2014 dušše daid ovttaskas hámiid, mat gávdnojit sátnegirjjiin (Divvunprográmma birra gč. omd. Antonsen 2013). Dákkár hámit leat omd. *varranaga*, *vuodjanaga* ja *gáffenaga*, muhto eai omd. *guohpanaga*, *guomonaga*, *jiekŋanaga*, *loahppenaga*, *málanaga*, *mirkkonaga*, *muhkkenaga*, *muoldanaga*, *muorjesáhppenaga*, *oljonaga* dahje *sámelnaga*, vaikko dát geavahuvvojit iežan materiálas seamma lunddolaččat *-naga*-hámiid primára mearkkašumis 'X:in durdon' ja orrot leamen olles giellaservodaga mielas seamma buorit sánit go dat maid prográmma dohkkeha. Dán váillis leat guovttelágan sávakeahtes čuovvumušat: 1) čállit geat

háliidit mitalit *málanaga gieđa* dahje *betonaganaga fielluid* birra soitet fillehallat prográmmii mii evttoha, ahte galget čállit *mála naga gieđa* (6) dahje *betonaga naga fielluid* (8) birra dahje 2) sii soitet ollásit ballát geavaheames dán sámegillii mihtilmas dadjanvuogi man dihtorprográmma ii dovdda, ja nie leat duššiid dihte mielde láivudeamen sámegiela.

Dárkilet dieđut sámegiela struktuvrras veahkehit buohkaid sealluhit, geavahit ja ovddidit giela iežasláganin ja čállit dan riehta. Dán dutkamušá vuodul háliidan ávžžuhit, ahte sátnedárkkistanprográmmaid ráhkadeaddjit ja earát geat barget sámegiela geavaheami ovddidemiin anášedje buorrin ja geavahanvearan unnimustá ovdalis listejuvvon ávnnassátnevuđot *-naga-hámiid*, mat gullet davvisámegiel servodaga oktasaš gillii. Dálá máilmmis min suorpmat dahje biktasat šaddet dávjá maid banánajogurtanaga, spagettinaga ja beaivvášvuoiddasnaga, ja guollenaga tallearka soaitá rievtti mielde leat sushinaga, muhto dange sáhtta dáinna sámegiel dadjanvugiin mitalit. Earálgán hámiid nugo mat *mihcamárnaga* (27) ja *boazonaga* (28–29) rolla neutrála standárdagielas soaitá dárbbasit lassiguorahallamiid.

Gáldut

Materiála

García Lorca, Federico 2000: *Birtá Elle dállu*. Federico Garcia Lorca giehtačállosa vuodul. Ludolaččat heivehan ja čállán neavttára ja juoigi várás Harriet Nordlund. Heivehan, čállán ja jorgalan Magne Ove Varsi. [Guovdageaidnu]: [Beaivváš Sámi Teáhter]

Gaski, Harald & Solbakk, John T. & Solbakk, Aage (doaimm.) 2004: *Min njálm-málaš árbevierru. Máidnasat, myhtat ja mitalusat*. [Karášjohka]: Davvi Girji.

Jávrrri Juhán Niillas 1998: *Boaldimis báhtui. Suoma beale sámiid eváhkkomátki 1944–45:s ja sin Norgga beale ránnjáiid vásihusat dáid áiggiid*. Karášjohka: Davvi Girji.

Oskal, Sara Margrethe 2010: Dál ja dalle. – Sara Margrethe Oskal & Jovvna-Ánde Vest & Inga Ravna Eira & Ritva Nystad, *Dál ja dalle. Noveallat*. Karášjohka: Davvi Girji. 7–26.

Sálbmagirji II 2005. [Oslo]: Verbum.

Sámi korpus. UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat. <<http://gtweb.uit.no/korp/>> (veršuvdna 17.11.2014).
 Tapio, Ingrid 1997: *Riesasilki. Muitalusat ja divttat*. Kárášjohka: Davvi Girji.

Girjjálašvuohta

- Antonsen, Lene 2013: Čállinmeattáhusaid guorran. – *Sámi diedđalaš áigečála* 2/2013: 7–32.
- Čállinrávagirji 2003. Sámedikki giellaossodat ja Sámedikki oahpahuossodat. <<http://www.samit.no/callinravvagat.pdf>> (20.3.2014).
- Dixon, R. M. W. 2010–2012: *Basic Linguistic Theory*. 1–3. Oxford: Oxford University Press.
- Friis, J. A. 1887: *Ordbog over det lappiske Sprog*. Christiania: Jacob Dybwad.
- Haspelmath, Martin 1996: Word-class-changing inflection and morphological theory. – Geert Booij & Jaap van Marle (doaimm.), *Yearbook of Morphology* 1995. 43–66.
- Haspelmath, Martin 2007: Pre-established categories don't exist: consequences for language description and typology. – *Linguistic Typology* 11: 119–132.
- Lagercrantz, Eliel 1939: *Lappischer Wortschatz*. I–II. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lauwers, Peter & Willems, Dominique 2011: Coercion: definition and challenges, current approaches, and new trends. – *Linguistics* 49 (6): 1219–1235.
- Leem, Knud (Canutus) 1768: *Lexicon Lapponicum bipartitum*. Nidrosiae: Seminarium Lapponicum Fridericianum.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk*. I. *Grammatikk*. Oslo: A.W. Brøgger.
- Nielsen, Konrad 1932–1962: *Lappisk ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: H. Aschehoug & co. (W. Nygaard).
- Ravila, Paavo 1951: Totuus ja metodi kielitieteessä. – *Virittäjä* 55: 113–122.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Ylikoski, Jussi 2009: *Non-finites in North Saami*. Helsinki: Finno-Ugrian Society.
- Ylikoski, Jussi 2014: Kieliopin arvoituksia marissa ja pohjoissaamessa: depiktii-viset suffiksit *-ńek* ja *-naga*. – Nobufumi Inaba & Jorma Luutonen & Arja Hamari & Elina Ahola (doaimm.), *Juuret marin murteissa, latvus yltää*

Uraliin. Juhlakirja Sirkka Saarisen 60-vuotispäiväksi 21.12.2014. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 415–432.

Ylikoski, Jussi (boahtimin a): Essive in North Saami. [Giehtačálus.]

Ylikoski, Jussi (boahtimin á): Kásusgehčosat dielkodávddas? Fuomášumit sáme-
giela (-)naga álgovuođu ja degrammatikalisašuvnna birra. [Giehtačálus.]

Denominal forms with *-naga* in North Saami: Between grammar and lexicon

This article discusses the morphology, syntax and semantics of the previously under-described suffix *-naga* in present-day written North Saami. More precisely, the study presents a detailed description of denominal forms with *-naga* such as *varranaga* ‘stained with blood’, *málanaga* ‘stained with paint’ and *betonganaga* ‘stained with concrete’. Forms with *-naga* have traditionally been labeled adverbs in dictionaries but have largely been ignored in grammatical descriptions of North Saami. Investigation into the morphosyntactic and semantic functions of the form in actual language use suggests, however, that *-naga* is best analyzed as a productive derivational suffix that is used to turn mass nouns denoting substances into “contaminative adjectives” that describe mostly unwanted states of objects covered in the substance in question. Although forms with *-naga* lack the comparative and superlative forms common to ordinary adjectives in North Saami, they exhibit typical adjectival properties in that they occur in predicative and adnominal modifying functions, e.g., *Giehta lea varranaga/málanaga/betonganaga* [hand be.3SG blood/paint/concrete.naga] ‘the hand is stained with blood/paint/concrete’ and *varranaga/málanaga/betonganaga giehta* ‘a hand stained with blood/paint/concrete’. In addition to the most prototypical contaminative meaning of *-naga*, it is also occasionally used in more abstract and creative functions, such as *varranaga tragediija* ‘bloody tragedy’ or *mihcamárnaga* [Midsummer.naga] ‘with remnants of (having celebrated) Midsummer’.

Keywords: adjectives, derivation, essive, North Saami, word-formation

JUSSI YLIKOSKI

UiT The Arctic University of Norway

jussi.ylikoski@uit.no

Sámi oahpahus digaštallojuvvo eamiálbmotoahpahussan

Pigga Keskitalo & Kaarina Määttä & Satu Uusiautti: *Sámi Education*. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition 2013. 119 s. ISBN 978-3-631-62597-2.

Keskitalo, Määttä ja Uusiautti digaštallet eamiálbmotoahpahusa, eareliiggánit sámi oahpahusa, girjjisteaset *Sámi Education*. Čállit háliidit čielggadit ja hábmet eamiálbmotpedagogihka, earenoamážit sámi pedagogihka, mii digaštallo girjji loahpas. Girji vuodđuduvvá joavkku vuosttaš čáli, Pigga Keskitalo, nákkosgirjedutkamuššii ja čáliid čieža dieđalaš artihkkalii, mat leat almmuhuvvon jagiid 2011–2013. Girjjis leat vihtta kapihttala. Vuosttaš kapihttalis čállit sajáiduhttet sámiid eamiálbmogin ja mitalit oanehaččat sámi oahpahusa duogážis. Dán kapihttalis ovdanbukto maid dutkanmetoda ja dutkanmateriála. Sámi oahpahus lea dutkojuvvon mánggain metodain, omd. etnográfalaš metodain ja oahpaheddjiid jearahallamiiguin. Čállit namuhit, ahte empiriijan leat skuvlaobservašuvnat, dutkannotáhtat, oahpaheddjiid ja ohppiid jearahallamat ja maiddái iešgudegelágán skuvladokumeanttat nugo jahkeplánat ja Norgga guovtti

skuvlareforpma oahppoplánat. Vuosttaš oasi dutkanmateriálas Keskitalo lea čohkken jagiid 2001–2007 áigge sámeskuvllain Norggas. Son lea čohkken materiála maiddái Suoma bealde, gos su dutkamušas ledje jagiid 2005–2008 mielde vihtta skuvlla, main oahpahuvvo sámegeiella. Goalmát oassi dutkanmateriálas lea čohkkejuvvon Suoma vuosttaš nationála sámi pedagogihkkakonfereanssas jagi 2011.

Keskitalo, Määttä ja Uusiautti leat Keskitalo nákkosgirjji vuodul čohkken sámi oahpahusa geavtlaš rámma-eavttuid ja ovdánahttán govvosa (s. 49), mii čalmmustahtta daid olgguldas ja siskkáldas rámmaid, mat váikkuhit dasa, got sámi skuvllat giedahallet vejolašvuodaid. Govvosis rámmat leat ovdanbukton systemáhtalaččat. Dát rámmat sáhttet leat ávkin oahpaheddjiide doarjume sámi oahpahusa ovddideami. Čállit deattuhit, ahte sámi oahpahusa ovddidanbarggus lea dehálaš reflekeret sihke olgguldas ja siskkáldas rámmaid vai sámi oahpahus beasašii ovdánit iežas eavttuid ja iešvugiid vuodul. Čállit deattuhit maiddái, ahte lea dehálaš diehtit, makkár historjjálaš ja kultuvrralaš duogáži

sámi oahpahas vuodđduuvvá daningo duogáš váikkuha olggaldas rámmaid mearkkašumiide.

Girjjis olggaldas rámmaeavttut leat koloniseren, sámi oahpahusa ráddjejuvvon dilit, mánggabealat- ja mánggakultuvrralašvuohta ja váilevaš iešmearridanriekti. Koloniserema báidnin sámi skuvlaoahpahas lea hápmašuvvan sámi kultuvrra olggobealde buktojuvvon vuolggasajiin. Go váldá vuhtii sámi oahpahusa koloniserejuvvon historjjá ja oarjemáilmmi skuvlakultuvrra váikkuhusa, de sáhtá dadjat, ahte sámi oahpahas leat eastagat, mat sáhttet ráddjet skuvllaid doaibmanvejolašvuođaid. Eastagat leat sihke fysalaččat ja mentálalaččat. Konkrehtalaš eastagat sáhttet mearkkašit ovdamearkka dihte geográfalaš rájjiid, daningo sápmelaččat orrot njealji riikkas ja čuvvot njealji riikka oahpahanvuogádagaid, oahppomateriálaid ja gielaid.

Sámi oahpahusa ovddideamis galgá váldit vuhtii sihke oarjemáilmmi ja eamiálbmogiid bajásgeassinvugiid ja oahpahusa árbbi. Oarjemáilmmi ja eamiálbmogiid kultuvrrain leat dihto gielat, kodat ja gárvvut, maidda olmmoš báinnahallá, ja sáhka lea das, got oarjemáilmmi skuvlakultuvra ja sámeruovttu kultuvra deaivvadeaba. Nugo čállit fuomášuhttet: «Jearaldat lea das, leago skuvlakultuvra seammalágán go masa oahppit leat hárvánan ruovttus, beroškeahhtá das, leatgo oahppit

hárvánan skuvlii vai atnetgo dan imašin ja áibbašit oahppásit birrasii, ja beroškeahhtá maiddá das, makkár áššit adnojit árvvus ruovttus ja makkár áššit fas skuvllas» (s. 50–51; árvvoštalli jorgalan).

Mánggabealat- ja mánggakultuvrralašvuohta lea goalmát olggaldas rámma, man čállit čilgejit váikkuhit sámeskuvlla doaibmanvejolašvuođaide. Dálá áigge servodaga gáibáduusat rievdadit jođánit, ja skuvla fertte ođasmahttit iežas geavadiid. Boares skuvlakultuvrra geavadat eai doaimma dálá servodagas, gos buot rievdá dađistaga ja šaddá mánggabealageabbon. Nuppe dáfus sáhtá geavvat nu, ahte sámi árbevirolaš dieđut manahuvvojit, ja jos nu geavaš, de dat šaddá stuora hástalussan sámeoahpahussii. Čállit ovdanbuktet Hirvonena (2003) doaimmahan dutkamuša, mas Hirvonena čilge sámeskuvllaid mánggakultuvrralašvuođa Banksa (1997) hábmen mánggakultuvrralaš oahpahusa njealji dási málle vuodul. Čállit čujuhit Aikio (2003) evttohusii, ahte go rievdadit sámi skuvllaid mánggakultuvrralaš skuvlan, de mii ferttet gáibidit kultuvrralaš ja gielalaš dásseárvvu. Dát seamma lea guorahallojuvvon sihke Hirvonena (2003) ja maiddá Jannok Nutti (2010) dutkamušas muhto eará sániiguin Banksa (1997, 2004) teoriija mielde.

Váilevaš iešmearridanriekti lea čilgejuvvon manjemus olggaldas rámma.

Eamiálbmogiid skuvlenáššiin lea lagas oktavuohhta *demokratii*-doahpagii ja olmmošvuoigatvuođaide. Keskitalo, Määttä ja Uusiautti oaivvildit, ahte skuvllaid deháleamos áššegirji lea oahppoplána. Čállit fuomášahttet, ahte vaikko Norga lea mángga láhkái bálggesčuolli sámeáššiid ovddideamis, de skuvlema iešmearridanriekti ollašuvvá váilevaččat daningo sápmelaččain ii leat ollu mearridanváldi váikkuhit oahpahusa makrodási rámmaide. Sámi oahpahus lea liikká váldán vuosttaš lávkkiid iešmearridanrievtti guvlui Norggas jagi 1997 sámi oahppoplánain. Viidáseappot čállit čuoččuhit, ahte Ruotta lea ožžon sámi oahppoplána jagi 2011. Lea goitge dehálaš fuomášuhttit, ahte vaikko oahppoplána gohčoduvo Ruotas sámeskuvlla oahppoplánan, de dat ii earrán nationála oahppoplánas earret go dainna namuhemiin, ahte skuvla galgá oahpahit ohppiide sámi servodaga norpmaid, árvvuid, árbedieđu ja kultuvrra. Dáid ollašuhttima várás leat namuhuvvon golbma oahppanjoksosa. Go čállit namuhit, ahte Suomas ii leat sámi oahppoplána, de sáhttáge dadjat, ahte sámi oahpahus lea sullii seamma dásis Ruotas ja Suomas.

Čállit evttohit, ahte sámi oahpahusa ollašuhttin rievdaduvvo, ja fuomášumi giddejuvvo luohkkálanjaid ja skuvllaid siskkáldas doibmii. Oahpahusa geavatlaš ovddideapmi eaktuda, ahte

oahpahusa lágideaddji lihkestuvvá hábmet oahpahusa sámekultuvrra vuodul. Čállit oaivvildit, ahte siskkáldas rámmat leat dehálaččat sámi skuvlla ovddideamis ja duohtan dahkamis. Siskkáldas rámmaiguin oaivvilduvvojit iežas oahppoplána, iežas giela sajadaga nannen, oahpahusa kultursensitiivvalaš ordnen ja mánggabealat ovttasbargu čadaheapmi. Dán oktavuodas heive vel máinnašit, ahte kultursensitiivvalaš oahpahussii gullá váldit vuhtii sámi árbevirolaš bajásgeassima iešvugiid. Sámi bajásgeassin lea čilgejuvvon Balto (1997) dutkamušas.

Girjjis čállit suokkardit, got sámi kultuvra ja skuvlla kultuvra deaivvadeaba – vai deaivvadeabago? Sin čilgehus lea, ahte kultuvrrat beaškkehit oktii, ja skuvlakultuvrii lea addon eanet autoritehta go sámi kultuvrii. Čállit deattuhit ahte oarjemáilmmi epistemologijja sáhtá buktit gierdameahtunvuoda, mii sáhtá gáržžidit eamiálbmotohppiid vejolašvuodaid lihkestuvvat iežaset oahpuin.

Girjji čállit oaivvildit, ahte mánggaid metodaidd ovttastahttin lea heivvolaš dan dihte, go dalle buohkat, geat leat oassálastán dutkamuššii, besset ovdanbuktit iežaset sierralágán vugiid ja perspektiivvaid. Dasa mon lean ovttaoavivis, muhto metodaidd kombineren lea gáibideaddji vuohki, go dutkit fertejit ovdanbuktit ja digaštallat dutkanmateriála dan láhkái, ahte

dutkanboadus šaddá čielggas lohkkiide. Ovdamearkka dihte sámegeiela geavaheapmi lea árvoštallon mánggalágán vugiiguin. Girjji siidduin 63–64 empiriija lea ovdanbukton guovtti sitáhta dahje dajaldaga ja guovtti dutkanbeaivegirjenotáhta bokte. Sitáhtat leat Norgga bealde čohkkejuvvon dutkanmateriálas. Vuosttaš sitáhtas, mii lea čállon čakčat 2001, muhtun oahpaheaddji muitala, ahte son lea välljen oahpahusgiellan dárogeiela. Nuppi sitáhtas čakčat 2008 muhtun eará oahpaheaddjigis muitala, ahte son lea välljen oahpponeavvun Suomas buvttaduvvon sámegeiel oahpponeavvu. Giđa 2001 dutkanbeaivegirjenotáhta mielde oahpaheaddjit leat plánen čadahit báikkálaš oahppobeivviid dárogillii, ja de nuppi dutkanbeaivegirjenotáhtas jagis 2008 muitaluvvo, ahte sámegeiela dili uhkida dat, go ohppiid gulahallan- ja stoahkangiella lea molsašuvvagoahtime suomagiellan. Dát merkemat gullet dutkanmateriála sierra osiide, mat leat čohkkejuvvon sierra metodaiguin ja sierra oassálastiiguin, ja mat gullet dasa lassin vel sierra konteavsttaide ja sierra áigodagaide, nu ahte lohkkis lea váttis buohtastahttit dutkanmateriála mearkkašumiid.

Čállit digaštallet maiddá etnográfalaš metoda geavaheami sámi skuvllas. Čállit namuhit, ahte etnográfalaš metoda lea heivvolaš metoda eamiálbmogiid oahpahusa dutkamii. Dutki gii geavaha

etnográfalaš metoda sámi skuvllaid dutkamis, galgá govvidit ja dulkot skuvllaid duohtadili ja analyseret dili sámi kultuvrra siskkobealde, sámegeielagiid ja sámi kultuvrra geahččanguovllus. Čáliid mielas lea dehálaš, ahte dutki árvoštallá skuvlejumiid kultursensitiivvalaččat, čilge earálágánvuodaid ja árvoštallá oahpahusa. Mon oainnán dehálažžan, ahte dutki ovdanbuktá čilgehuseid ja dulkomiid skuvllaid duohtadilis dakkár vugiin, ahte lohkki bastá evalueret dutkanbohtosa. Dán girjjis ii leat álki oažžut čielga gova olles empiriijas dahje čuovvut empiriija dutkanproseassa materiála čohkkema rájes gitta loahppabohtosii. Ovdamearkka dihte girjji álggus siiddus 17 ovdanbukto čuovvovaš boadus, man lean jorgalan ná sámegeillii: «Dutkanmateriála vuosehii, ahte oahppama organiseren skuvllain ii leat doarvái kultursensitiivvalaš, daningo oarjemáilmmi skuvlakultuvra domineere oahpahusa sámeskuvllain.» Čielga dutkanmateriála ovdamearkkaid, mat dorjot dán bohtosa, gávdná easka siiddus 42 kapihttalas *The Western School Culture Dominates*. Jus galgган sáhttit árvoštallat, got kultursensitiivvalaš oahpahus sáhtta leat organiserjuvvon, de ferten lohkat gitta siidui 83 kapihttalii: *Making the dream of a Sámi School Come true: Voices from the field*.

Girjjis ovdanbuktojuvvojit ja digaštallojuvvojit sámi oahpahusa iežas

eavttut. Oahpahas lea organiserejuv-
von sámeskuvllain sullii seamma ládje
go earáge skuvllain. Diibmoplánat
lea juhkkon 45 minuhta lekšuvn-
naide, ja bargovuohkin skuvllain lea
bargat oahppogirjiiguin. Siiddu 42
dutkannotáhtas dát bargovuohki lea
govviduvvon nu, ahte dat geardduhuv-
vo beavvis beaivái, vahkus vahkkui,
mánus mánnui ja várra vel jagis jahkái
maid. Dán vuogi dutkanreflekšuvdna
lea addon manjil goitge dušše ovttain
observašuvdnanotáhtain, mii álgá
ná: «In the morning...» (s. 42). Mu
mielas livččii leamaš vuogas jus dutkit
livčče čájehan moadde lassenotáhta
vai lohkki sáhtášii dárkilit evalueret
konklusuvnna, go oaivvildan, ahte ovt-
taskas notáhtat ožžot muđui ilá stuora
árvvu dutkanreflekšuvnna. Etnográ-
falaš dutki galggašii maid buktit ovdan
analysa vejolaš boasttuvuođaid ja addit
lohkkái ovdamearkkaid dieđuin, mat
lea vejolaččat ja mat eai leat vejolaččat.

Sámi oahpahas lea dan ovdáneami
lea Keskitalo, Määttä ja Uusiautti gov-
vidan meavrresgáriin. Meavrresgáris
mávssolaš sámi oahpahussidoalut leat
govviduvvon golmmain máilmmiin:
bajit, gaskkamus ja vuolit máilmmiin.
Sámegiella lea gaskkamus máilmmis
go sámegiella lea dulkojuvvon de-
hálaččamussan. Oktavuohka lundui ja
árbevirolaš eallindilálašvuodaide ja
maiddá kultuvrralaš doaimmat, dego
duodji ja luohti, gullet bajit máilbmái.

Sámi oahppoplánat, sámi oahppo-
girjijt, sámi oahpahanvuogit ja sámi
áige-, báike- ja diehtoáddejupmi leat
maiddá bajit máilmmis. Servodatáššit
mat váikkuhit sámi oahpahussii, gullet
vuolit máilbmái. Meavrresgári atnin
sámi oahpahas symbolan čájeha, man
árvvolaš sámi oahpahas lea, ja man
dehálaš lea, ahte sámi servodat ovdána
sámi oahpahasain, muhto sáhtá liikká
jearrat, leago heivvolaš geavahit meavr-
resgári.

Čállit digaštallet maiddá sámegie-
la oahpahas, ja gielalaš hástalusat leat
sámi oahpahas mánggalágánat, go
sámi skuvladiliin lea ollu variašuvdna.
Čállit buktet ovdan váilevašvuoda
giellaoahpahanplánain ja evttohit, ahte
skuvllat bidjet johtui giellaealáskaht-
tinprográmmaid. Čállit čalmmustaht-
tet sámegiella oahpahas govvosiiguin,
main okta govus lea giellaealáskahttin-
lávvu. Lávvu lea välljejuvvon dan dihte,
go lávvu lea sámi árbevirolaš oapmi ja
go čállit oaivvildit, ahte lávvu ovdasta
oadjebas saji, mii gullá juohke sápmel-
laššii, guhte oassálastá giellaealáskaht-
timii. Lávu välljen govvosa motiivan
orru hui geasuheaddji, go čállit háliidit
symboliseret sámide oadjebas saji.
Girjji govusgeavaheami sáhtá dulkot
sihke symbolalaččat ja konkrehtalaččat.
Konkrehtalaš jearaldat mii bohtá
millii lea, ahte manin čállit leat välljen
bidjat kognitiiva oahppama lávu bajit

oassái. Lávus ii oktage háliit čuožžilit, go suovvahan loktana lávu bajit oassái.

Girjji loahpas čállit guorahallet sámii oahpahusa sámii pedagogihka doahpágiiguin. Hirvonen (2003: 153) lea deattuhan dutkamušastis ná: «Dalle go skuvllat buvttelit dán muddui [Banksa (1997) mánggakultuvrralaš oahpahasmodealla njealját dássái] sáhttit hállagoahtit mánggakultuvrralaš sámii skuvllas. Vuolggasadjin leat sámii ontologiija ja epistemologiija, masa skuvllaid pedagogihkka ja bajásgeassin vuodđuduvvet. Danne sáhttit hállagoahtit sámii pedagogihkas.» Čállit deattuhit ahte sámii pedagogihkka galgá vuodđuduvvat oahpahanvugiide eamiálbmoga iežas konteavsttas. Sámii pedagogihka ja oahpahusa geavatlaš ovddideapmi eaktuda, ahte sámii oahpahusa ollašuttin rievdaduvvo sámii kultuvrra vuodul. Dát ovddideapmi mearkkaša eanet go dušše gurssaid ja sisdoalu lasiheami oahppoplánaide.

Sámii oahpahasdutkan nugo eamiálbmotdutkan muđuige, galgá leat dehálaš sámii servodahkii, ja dehálaš oassi eamiálbmotdutkanis lea dieđu máhcaheapmi ruovttoluotta servodahkii. Keskitalo, Määttä ja Uusiautti čilgejit girjjisteaset, ahte sámii ja nátionála

oahppoplánaid rievdadusat ja min dálá mánggakultuvrralaš ja mánggagielalaš servodagat leat buktán dárbbu ovddidit sámii oahpahusa, ja dan dihte oahpaheaddjit fertejit ovddidit doaimmalaš sisdoaluid ja vugiid oahpahit. Sámii oahpahusa meavrrresgárrii sáhttá lea konkrehtalaš veahkkin ovddidit sámii oahpahusa. Girjjiis lea stuora mearkkahus eamiálbmotoahpahussii, go dat ovdanbukta ja digaštallá sámii oahpahusa eavttuid ja iešvuodaid. Girjji sáhttá leat ávkin, go das gávdná doarjaga eamiálbmotoahpahusa dutkan- ja ovddidanbargui.

Dán girjji deháleamos buvttá leat geavatlaš rámmaeavttut, maid Keskitalo, Määttä ja Uusiautti dás evttohit. Dat rámmaeavttut sáhttet leat veahkkin oahpahusa digaštallamis, ere-noamážit sidjiide geat beroštit eamiálbmotoahpahusa dutkamis. Dasa lassin lohkki gávdná girjjiis dieđuid riikkaidgaskasaš eamiálbmotoahpahusa dálá dutkamušain. Girjji addá jiena eamiálbmogiid skuvladutkamii lagabui 300 gáldodieđuin. Ávžžuhan girjji pedagogihkkastudeanttaide, skuvllaid ja alit-oahpu oahpaheddjiide, dutkiide ja eará olbmuide, geat barget eamiálbmogiid oahpahasáššiiguin.

Girjjálašvuohta

- Aikio, Aimo 2003: Sámi skuvla – mánggakultuvrralaš servodaga skuvla. – Vuokko Hirvonen (doaimm.), *Sámi áddejupmi ja sámi skuvla*. Davviriikkalaš sámi skuvladutkiid konferánsa Guovdageainnus 7.–9.11.2001. Sámi allaskuvlla raporta 1. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla. 66–70.
- Balto, Asta 1997: *Sámi mánáidbajásgeassin nuppástuvvá*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Banks, James A. 1997: Approaches to Multicultural Curriculum Reform. – James A. Banks & Cherry A. McGee Banks (doaimm.), *Multicultural Education. Issues and Perspectives*. Third edition. Boston: Allyn and Bacon. 229–250.
- Banks, James A. 2004: Multicultural Education: Historical Development, Dimensions, and Practice. – James A. Banks & Cherry A. McGee Banks (doaimm.), *Handbook of Research on Multicultural Education*. 2nd edition. San Francisco: Jossey-Bass. 3–29.
- Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáidahttit skuvlla? Sámi oahpaheddjiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpma 97 evalueren*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Jannok Nutti, Ylva 2010: *Ripsteg mot samisk spetskunskap i matematik. Lärares perspektiv på transformeringsaktiviteter i samisk förskola och sameskola*. Doktorsavhandling. Luleå: Luleå tekniska universitet.

YLVA JANNOK NUTTI

Sámi allaskuvla

ylva.jannok.nutti@samiskhs.no

Gáldokritihkalaš ja dutkanetihkalaš gažaldagat sámegielaide báikenammadutkamis

TAARNA VALTONEN

Lectio praecursoria

Oulu universitehtas 29.3.2014

Valtonen, Taarna 2014: *Kulttuurista onomastiikkaa. Neljän saamen kielen paikannimien rakenne, sanasto ja rinnakkaisnimet vähemmistö-enemmistö-suhteiden kuvastajina*. Publications of the Giellagas institute 15-e. Oulu: Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto. <http://www oulu.fi/sites/default/files/content/Giellagas_Valtonen_Kulttuurista_onomastiikkaa.pdf>

Dutkis lea ovddasvástádus buvttadit deaivása doalli dieđu rehálaš vugiiguin. Dasa lassin dutkis leat goit morálalaš ja etihkalaš geatnegasvuodát maiddái dutkojuvvon dahje dutkanmateriála buvttadan olbmuid hárrái. Dieđa ii eale iežas sierra, giddejuvvon máilmmis: dutkamuš mii guoská olbmuide váikkuha álo maiddái dutkojuvvon jovkui ja sin boahhteáigái. Váikkuhusat sáhttet leat positiivvalaččat, muhto maiddá negatiivvalaččat. Dutki ferte váldit ovddasvástádusa dänge bealis. Dat

sáhtta dovdot lossa ovddasvástádussan ovttaskas dutkái, muhto nu dat fertege leat. Gažaldat ii leat namalassii dađi uhcit áššis go olmmošvuoigatvuodain, namalassii juohke olbmo vuoigatvuodas oažžut vuoiggalaš ja gudnejahtti meannudeami, maiddá dalle go olmmoš lea dutkančuozáhahkan. Ášši dehálašvuohta boahťá erenoamáš čielgasit ovdan ovdamearka dihtii sámiiid ja eará uhcitlogu álbmogiid oktavuodas, dan dihtii go sin giela ja kultuvrra leat guhká hálbbašan ja atnán ávkin dahje eksotiseren ja stereotypiseren.

Dán sáhkavuorus guorahalan sámegielaide báikenamaid dutkama gáldokritihkalaš ja dutkanetihkalaš vuolgasajiid, ja buvttán ovdan iežan oainnuid dán fáttás. Suokkardalan maiddá manne lea dehálaš váldit vuhtii dákkár áššiid maiddá gielladutkansuorggis ja makkár oktavuodain čuolmmat bohtet ovdan.

Álggahan gáldokritihkkii guoski áššiiguin. Gažaldahkii manne lea dehálaš váldit vuhtii gáldokritihkalaš čuolmmaid báikenammadutkamis, leat guokte vástádusa. Vuosttažettiin juoh-

ke dutká guoská diehtaga vuodđogáibáduš geavahit rehálaš dutkanvugiid, ja gáldokritihkka gullá álo rehálaš ja buori dieđalaš dutkamii. Nuppádassii, dutkis lea ovddasvástáduš iežas dutkamušaid čuovvumušain: váilevaš ja/dahje boasttu dutkanbohtosat váikkuhit dutkojuvvon servošii. Vaikko manjá čájehuvvošii, ahte ovddit bohtosat eai doala deaivása, de leat dat juo sáhttán oazžut áigái olu vahága ja váikkuhan buot vearrámuš dáhpuhusas muhtun servoša stáhtusii stuorraservodagas. Nu dáhpuhuvai ovdamearkka dihtii dalle, go guokte dáža professora Gustav Storm ja Yngvar Nielsen jagis 1889 buvttiiga ovdan oainnu, ahte máttimuš máttasámit leat fárren iežaset dálá ássanguovlluide easka 1800-logu áigge. Dát oaidnu, mii lei álgu rájes politihkalaččat báidnojuvvon ja vuodđuduvai sosiáladarwinisttalaš jurddašuvuohkái, lea eallán guhká ja geavahuvvon vel dieđalaš dutkamušaid ákkastallamisge ain 1980-logus. Dát oaidnu lea eallán nappo čuođi jagi, vaikko čájehuvvui juo oalle árrat, ahte dat lea eahpitkeahhtá boastut. Seammás dat lea váikkuhan stuorraservodaga oainnuide máttasápmelaččaid ja sin vuoigatvuodaid ektui. (Bergsland 1975: 330–332; 1977: 3; Løov 2004: 92; Nielsen 1891.)

Sámegielaide ja sámii kultuvrraid dutkan leat nu uhca dutkansuorggit, ahte ii leat vejolaš luohhtit nu gohčoduvvon diehtaga iešdivodeaddji

lundui. Dainna doahpagiinhan oaivvilduvvo, ahte čuovvovaš dutkamušat duvdet eret boarrásut dutkamušaid boasttudulkomiid. Muhto go dutkamušat almmustuvvet hárve, de dákkár diehtaga lunddolaš proseassat eai doaimma nugo stuorit surggiin ja danin maiddá dutkanbohtosat, mat eai soaitte leat doallevaččat, sáhttet báhcit eallit guhkes áigái. Seamma sivva orru dagahan maiddá dan, ahte mánggat sáme kultuvrii guoski ártegis pseudo-dutkanbohtosat, stereotipiijat ja árbejuvvon «duohtavuodát» bissot eallin jagis jahkái. Dan dihtii leage erenoamáš dehálaš muitit, ahte sáme gielaide ja -kultuvrraid dutkit fertejit leat vel dárkilabbot gáldokritihkain go mángga eará suorggi dutkit: mii fertet leat sihkkarat go cealkit albmosit juodá iežamet dutkanbohtosiin. Bohtosiid, mat vuodđuduvvet eahpesihkkaris árvalusaide, lea buoremus doallat iežas ja kánske uhca kollegajovkkoža diehtun. Dát guoská maiddá gielladiehtagii ja erenoamážit báikenamma dutkamii, danin go báikenamain lea čavga čanus eatnamiid geavaheapmái, ja eanangeavahanrievttit leat buot sápmelaš servošiid árbevirolaš ealáhusaid eallineaktu. Gii mis háliida leat duopmostuolus duođašteamen eanangeavaheami historjjás ja seammás mearrideamen man nu servoša boahteáiggis, juos dieđut vuodđuduvvet sahtedohko bohtosiidda?

Sámegielaide ja erenoamážit sámegielaide báikenamaid dutkamii váikkuhit mánggat gáldokritihkalaš váigatvuodát, mat šaddet dieđasuorggi uhccivuodas. Váigatvuodaiguin deaivida dalán teorehtalaš ja metodihkalaš válljemiid oktavuodas. Stuoramus váigatvuodát šaddet das go sámegielaide báikenamaid dutkamii eai rievtti mielde gávdno metodihkka ja teorehtalaš lahkonanvuogit, muhto leat heivehan váldogielaide dutkamii hutkojuvvon vugiid. Váldogielaide nammavuogádagat leat goit dávjá šaddan ja gárggiidan áibbas earálágan konteavsttas: daid vuodđun lea eanandoallokultuvra, go fas sámít leat guhká eallán bivddus ja eará luondduealáhusain ja boazodoalus. Iešguđetlágan ealáhusaid dihtii lea maiddá oktavuohka eatnamiiguin leamaš iešguđetlágan. Dat váikkuha nammaaddimii ja namaid geavaheapmái. Dan dihtii ferte álo eahpidit váldokultuvrrain hutkojuvvon metodaidda ja teoriijaid gelbbolašvuoda sámii konteavsttas ja geavahit daid kritihkalaš mielain. In eahpit, ahte daid vehkiin liikká oččošedje man nu lágan bohtosiid. Ii leat goit ollenge sihkkar govviditgo dát bohtosat daid áššiid, maid leat jurddašan dutkat dahje leatgo dutkanmetodaidda vuolggasadjin leahkki gažaldagat oppanassiige heivvolaččat sámii servošiidda dutkamii. Maiddá metodaidda ja teoriijaid duohkin leat kultuvrii čadnojuvvon jurddašanmáldet.

Uhca sámeservošiidda báikenamaid dutkamis leat maiddá mánggat dutkanmateriálii guoski gáldokritihkalaš čuolmmat. Okta dábbálaččamusain lea váilevaš materiála: stuorra oassi sámii nammaárbbis lea vurkekeahhtá. Dasa lassin dieđut leat bieđgguid ovdamearkka dihtii arkiivvain, girjjiin ja kárttain. Dán rádjái čohkkejuvvon materiála sáhtá leat váilevaš maiddá báikenamaid čoaqqinvugiid dihtii: vel golbma-njealljelogi jagi dás ovdal atne eanaš báikenammadutkit buot dehálaččamusain čoaqqit dakkár namaid, mat muitalit buoremusat báikenamaid giellahistorjjás. Sin mielas galgege vuoruhit čoaqqit stuorra báikkiid namaid, makrotoponymaid, maid árvoštalle boares namman. Dalle vajálduhtte dávjá nuorran adnojuvvon, uhca báikkážiid namaid, mikrotoponymaid árvvu. Easkka 1990-logu rájes go sosioonomastihkka leavvagodii Davviriikkaide, leat albma láhkai dutkagoahatán maiddá daid. Dasa lassin ovddit sohka buolvvaid čoaqqit eai beroštan namaid konteakstadieđuin, eai gielalaš eaige kultuvrralaš konteavsttas, maid fas dálá dutkanárbevierru atná oalle dehálažžan. Dát máinnašuvvon váigatvuodát gusket erenoamážit sámegielaide, muhto seammalágan tendanssat leat vuhttomis ain juo suoma- ja ruota-giela báikenammadutkamis. (Ainiala 2001: 130; Ainiala ja earát 2008: 70,

75-77; Ainiala & Pitkänen 2002: 232, 236-237.)

Erenoamážit sámegielaide báikenameaide guoská okta gáldokritihkalaš fuomášupmi: sámít ieža eai álo leat leamaš fárus ovdamearkka dihtii kárttaid ráhkadanproseassain dahje sin addin dieđuid leat heivehan iešguđegelágan áiggiid giellapolitihka mielde. Ovdamearkka dihtii máttasámeguovlluin, gos ásse maiddái olu skandinávalaš gielaide hállit, geavahedje dušše báikkálaš skandinávalaš veahkkebargiid ja nammaáššedovdiid gitta 1980-lohkui. Dan rádjái stuorra oassi máttasápmelaš báikenammaárbbis lei vajálduvvan. Anáris fasttain stuorimus guovddášbáikkiid namaid jorgaledje dahje heivehedje suomagillii vuosttas topografálaš kárttain, maid ráhkadedje 1900-logu álggus. Dát váikkuhii namaid seailumii. Boaitto-beale sámeguovlluin lea leamaš dábálaš, ahte informántan välljejedje dávjá dušše ovttaskas olbmuid, dábálaččat moadde almmáiolbmo juohke servošis. Dat máksá, ahte arkiivvas lea dušše sin oaidnu dan guovllu namain. Go diehtit, ahte ovttaskas olbmuid nammareviira ovttá servoša siste sáhtttá varieret viehka olu, lea čielggas, ahte oassi nammaárbevierus lea báhcán vurkekeahttá. Mis leat hui uhccán dieđut ovdamearkka dihtii mikrobáikenamain, mat laktásit nissoniid bargguide.

Mo dasto lea vejolaš vástidit dáidda gáldokritihkalaš hástalusaid? Dasa leat máŋga vástádusa, muhto dehálamos vuodđojurdagat leat, ahte dutkangažaldagat ja dutkojuvvon materiála fertejit heivet oktii ja ahte dutkanbohtosiid ferte dulkot dušše dutkojuvvon konteavstta govvideadjin. Lea goit bággu dohkkehit dan duohtaášši, ahte humanisttalaš dieđasuorggi dutkanbohtosat lávejit leat álo man nu veardde eahpesihkkarat. Go dutket olbmuid ja sin eallimii gulli fenomenaid, lea álo gažaldat dulkomis. Muhto dieđalaš dulkomis leat rájit, mat láidejit buot sihkkaramos jáhkehahtti dulkomii ja nugo ovdal juo máinnašin, de sámegielaide ja sámi kultuvrra dutkkadettiin rájit galget leat vel čavgadabbot go máŋggain eará surggiin. Juos materiála lea uhcci ja/dahje váilevaš, dat ii automáhtalaččat mearkkaš, ahte dan ii sáhtáše geavahit, muhto dat ráddje dan, makkár gažaldagaide dan vehkiin lea vejolaš vástidit dahje man luohtehahtti bohtosiid dan vehkiin lea vejolaš oazžut. Dasa lassin uhca báikkálaš materiála mielddisbuktá uhca báikkálaš bohtosiid, mat eai leat dohkálaččat viiddit konteavsttaid dulkomis. Viidditge konteavsttaid lea gal vejolaš dulkot, juos geavaha materiálan máŋggaid dutkamusaide, mat leat dahkkon systemáhtalaččat ovttalágan vugiin.

Uhca materiála dutkanbohtosiid sihkkarvuoda sáhtta maiddá lasihit nu ahte dahká mánggaid iešgudegelágan analiissaid seamma materiálain: juos daid bohtosat čujuhit seamma guvlui, de dat lasiha dulkoma jáhkehahtivuoda. Maiddá buorre gielalaš ja kultuvrralaš konteavstta dovdamuš lea vealtameahttun gaskoapmi, go háliidit lasihit dutkanbohtosiid luohtehahtivuoda. Dalle ii leat goit doarvái lohkalit moadde dehálamos girjji, juos dakkárat leat oppa čállonged dutkojuvvon servoša birra. Dutki fertege vuodjut konteavstta čielggadeapmái dieđalaš girjjálašvuoda lassin ovdamearkka dihtii čállon ja báddejuvvon arkiivamateriálaid, muitalusgirjjiid ja jearahallamiid vehkiin.

Nugo álggus máinnašin, dutkis leat geatnegasvuoddat maiddá dutkojuvvon olbmuid hárrái. Mu mielas dutkit galggašedje eanet jurddašit maiddá dan, mii lea sin dutkamuša mearkkašupmi dutkojuvvon servošii. Oka gáldokritikkii guoski gažaldat lea, dutkatgo mii dakkár áššiid, maid servošat háliidivčče dutkojuvvot. Dáinna in dárkkut dan, ahte dutkojuvvon servošiid oaidnu das, maid galggašii dutkat, lea áidna dehálaš vuolggasadji. Dieđa ferte leat friija ja dutkangažaldagat galget bohciidit maiddá diehtaga dárbbuin. Dat lea dehálaš dan dihtii, ahte dábálaš olbmuide sáhtta leat váigat áddet dieđalaš jurddašuvuogi ja dan vuodul bohciidan gažaldagaid. Nubbi

čielga rádji lea gávdnamis dalle, juos servošiid evttohan dutkanfáttát leat dakkárat, ahte dat rihkošedje diehtaga rehálašvuoda gáibádusaid. Mu mielas sáhtáši goit áibbas bures jurddašit juohke dutkamuša oktavuodas, ahte livččiigo vejolaš välljet dahje muddet dutkanfáttá nu, ahte seammás servoša sávaldagat šattašedje duohtan, juos dat eai daga dutkamuša mearkkašahtti funonibun diehtaga oainnus.

Ovdamearkka dihtii Davvi-Amerihkás lea áibbas dábálaš, ahte muhtun álgoálbmotsearvuš dinggo olggobeale ámmátdutkis dutkamuša man nu sidjiide dehálaš fáttás dahje ovdamearkka dihtii materiála giella-ealáskahttimii. Dáppe Davviriekkain servošat eai leat goit seamma čielgasit organiserejuvvon go Davvi-Amerihká álgoálbmotservošat dávjá leat. Dáppe leage dábálat, ahte dakkár prošeavttain barget servošis šaddan dahje muđuid singuin bargan olbmot, geat dovdet joavkku dárbbuid ja leat välljen dutkat servošii dehálaš gažaldagaid. Muhtun bures organiserejuvvon joavkkut, ovdamearkka dihtii máttasameguovlluid siiddat ja *Anârâškielâ servi* Suomas, leat lihkestuvvan movttiidahttit maiddá olggobeale dutkiid sin prošeavttaide. Muhto sáhtášiigo jurddašit, ahte universitehtain ja allaskuvllain dahje eará politihkalaččat sorjjasmeahttun organisašuvnnain livčče dakkár oktavuodaolbmot, geaidda livčči vejolaš

evttohit dutkanfáttáid? Sin bargun livččii dasto diedihit daid birra ovddos guovlluid dutkiide, geain sáhtášii leat beroštupmi daid dutkamii. Ruhtadangažaldat bázášii dákkár čovdosis vel goit rabasin, dutkiid dahje servošiid ovddasvástádussan.

Gáldut

- Ainiala, Terhi 2001: Nimistöntutkimus ja lähdekritiikki. - *Virittäjä* 1/2001: 129-132.
- Ainiala, Terhi & Pitkänen, Ritva Liisa 2002: Paikannimistöntutkimuksen valinnat: etymologioista sosioonomastiikkaan. - *Virittäjä* 2/2002: 231-240.
- Ainiala, Terhi & Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 221. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bergsland, Knut 1975: Utredning for Skattefjällsmålet om de sydlige sameområdets historie til omkring 1751. Fyra utlåtanden i hovrätten i Skattefjällsmålet. - *Samernas vita bok* III: 1-2. Stockholm: Svenska samernas riksförbund. 1-526.
- Bergsland, Knut 1977: Saamen kieli ja naapurikielet. - *Virittäjä* 1/1977: 1-11.
- Løøv, Anders 2004: Sørsamene på 1700- og 1800-tallet. - Jurij Kusmenko (doaimm.), *The Sámi and the Scandinavians. Aspects of 2000 years of contact*. Schriften zur Kulturwissenschaft Band 55. Hamburg: Verlag Dr. Kovač. 89-97.
- Nielsen, Yngvar 1891: Lappernes fremrykning mod syd i Thronhjems stift og Hedemarkens amt. - *Det norske geografiske selskabs aarbog* 1 (1889/1890). Kristiania: Det norske geografiske selskab. 19-39.

TAARNA VALTONEN
 taarna.valtonen@gmail.com